

De leefbaarheid in kleine kernen: Hekendorp als casestudie

Master: Sociology Contemporary Social Problems

Masterscriptie

Universiteit Utrecht

Auteur: Tim Stiggelbout

Studentnummer: 5711142

Thesisbegeleider: Dr. Sanne Boschman

Tweede lezer: Dr. Joris Beijers

Datum: 28 juni 2019

Aantal woorden: 24.450

Voorwoord

‘Op de dijk bij Hekendorp vind ik mijn ultieme geluk’. Dit is een uitspraak van Johan Derksen in het AD in de periode dat hij nog in Oudewater woonde (van der Linden, 2011). Ik zou deze uitspraak gedaan kunnen hebben. Ik heb ook de nodige keren ontzettend genoten van de fietstochten naar Hekendorp waar dit verslag over gaat en dan voornamelijk van de omgeving. Het Groene Hart is een hele mooie omgeving, je zou er maar wonen!

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de leefbaarheid van kleine kernen met als casus Hekendorp. Om dit onderzoek uit te voeren heb ik op veel verschillende plekken gewerkt. Zo heb ik stukken geschreven op de gemeente Oudewater en de gemeente Woerden, op de school in Hekendorp, in het café van Hekendorp, thuis in Woerden en op de Universiteit in Utrecht. Daarnaast ben ik voor dit onderzoek 2x in Utrecht, in Horst-Sevenum en in Amsterdam geweest om interviews af te nemen met experts op het gebied van leefbaarheid in kleine kernen. Deze afwisseling heb ik als prettig ervaren.

Al met al was het ook een hele leerzame periode, waarbij ik heb geleerd hoe het er bij de gemeente aan toe gaat (Gemeente Oudewater en Gemeente Woerden), op de school aan toe gaat (OBS Goejanverwelle), hoe het er bij een dorpsplatform aan toe gaat (Dorpsplatform Hekendorp), hoe het er in een dorp in het algemeen aan toe gaat en wat de ontwikkelingen zijn op het gebied van kleine kernen, leefbaarheid en bewonersparticipatie via onder meer de interviews met experts.

Voor deze periode wil ik graag een aantal mensen bedanken. Als eerste wil ik graag het dorpsplatform bedanken voor deze stageplek en voor alle steun die zij mij geboden hebben en hierbij in het bijzonder mijn stagebegeleider Bernadette. Zij heeft mij ook voorzien van de nodige feedback, waar ik veel aan gehad heb. Ook Richard wil ik bedanken voor zijn feedback op mijn inzichten en stukken.

Daarnaast wil ik graag de mensen bij de gemeente Oudewater en Woerden bedanken, ten eerste omdat zij mijn stage hebben gefaciliteerd, maar daarnaast ook voor alle gesprekken waar ik veel van heb geleerd. Voornamelijk Ad wil ik hierbij bedanken, omdat hij vanuit de gemeente mijn stagebegeleider was en altijd veel belangstelling toonde voor mijn onderzoek.

Ook de Openbare Basisschool Goejanverwelle wil ik bedanken voor het mogelijk maken dat ik daar aan mijn scriptie heb kunnen werken, wat ook geldt voor het Café de Uitspanning in Hekendorp.

Ook wil ik natuurlijk graag mijn respondenten bedanken voor het meewerken aan het onderzoek. Dit betreft het merendeel van Hekendorp. Jullie bewijzen daarmee mij, het dorpsplatform, de gemeente en uiteindelijk jullie zelf een goede dienst.

Ook wil ik anderen bedanken die mij van feedback hebben voorzien of hebben geholpen als ik vragen had, zoals bijvoorbeeld mijn ouders en ook mijn mede studenten.

En als laatste moet ik natuurlijk voornamelijk mijn scriptie begeleider bedanken. Bedankt Sanne voor de grote hoeveelheden feedback die ik iedere keer gekregen heb, en dan ook nog eens heel snel nadat ik het gestuurd had. Ik heb erg veel aan de feedback gehad en ik was het ook vaak met de feedback eens. Het heeft mijn stuk zeker naar een hoger niveau getild.

Tot slot wil ik iedereen nu toch echt aansporen om verder te lezen. Het mag dan wel een klein dorp zijn, maar dat heeft het aantal pagina's van deze scriptie niet verminderd. Ook over een dorp van 730 inwoners valt namelijk genoeg te schrijven. Veel leesplezier!

Tim Stiggelbout, 28 juni 2019

Samenvatting

In steeds meer kleine kernen worden de basisschool en andere voorzieningen gesloten. Mensen trekken naar de stad en de mensen die nog in het dorp wonen gaan voor de boodschappen ook vaak naar de stad. Hierbij gaat het om ontwikkelingen zoals krimp en schaalvergroting. Daarnaast trekken vooral jonge mensen weg uit de dorpen en blijven de ouderen achter op het platteland. Dit zorgt voor een ontgroening en een vergrijzing. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat de leefbaarheid in kleine kernen onder druk staat. Om deze reden zet men in veel dorpen dorpsplatforms op en worden dorpsvisies geschreven. Ook zet men bewonersinitiatieven op en geeft de overheid subsidie aan organisaties om de leefbaarheid in kleine kernen te verbeteren en behouden.

In dit onderzoek gaat het over een specifieke casus, namelijk Hekendorp. Dit is een kleine kern in de provincie Utrecht dat niet ligt in een krimpregio, dat officieel wel afgelegen is van voorzieningen maar centraal gelegen in Nederland, waardoor het een interessante casus vormt voor dit onderzoek. In dit onderzoek is onderzocht wat leefbaarheid in kleine kernen is, hoe de inwoners de leefbaarheid van Hekendorp ervaren en hoe deze leefbaarheid behouden en/of verbeterd kan worden en wie hiervoor verantwoordelijk is.

Wat leefbaarheid in kleine kernen is, is onderzocht aan de hand van literatuur en vier expertinterviews. De casus van Hekendorp is onderzocht aan de hand van online gegevens over Hekendorp, drie verkennende expertinterviews over de casus, enquêtes afgenomen bij jongeren en volwassenen, een bewonersavond over de uitkomsten van de enquêtes en extra semigestructureerde interviews.

In dit onderzoek is leefbaarheid verdeeld in ruimtelijke kwaliteit (voorzieningen, verkeer, woningvoorraad en kwaliteit woonomgeving), sociale kwaliteit (sociaal kapitaal en sociale cohesie en invloed op de leefomgeving) en economische kwaliteit (werkgelegenheid en ondernemingsklimaat). Deze zijn weer onderverdeeld in een objectieve situatie, die beschreven is in het contextuele kader, een subjectieve situatie en een gewenste situatie (welke beschreven zijn in de resultaten).

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de respondenten over het algemeen de leefbaarheid van Hekendorp als goed ervaren. Op zowel de ruimtelijke, als de sociale als de economische kwaliteit is men tevreden. Men maakt zich wel zorgen over de toekomst van de school en over de verkeerssituatie is men ontevreden. Over de woningbouw, wat in de gemeente Oudewater (waar Hekendorp bij hoort) een groot thema is, zijn de meningen verdeeld. Verder vindt een aantal respondenten dat integratie binnen het dorp lastig is en wordt ook gemeld dat bij bewonersbijeenkomsten degene met de grootste mond anderen het

gevoel geeft dat die persoon met de grootste mond spreekt voor het hele dorp en hierdoor krijgen anderen het gevoel dat hier niets tegenin te brengen valt.

De aanbevelingen van dit onderzoek focussen zich op zowel het dorpsplatform als op de gemeente. Bewoners krijgen steeds meer invloed op de eigen leefomgeving, maar dit zal wel in goede banen geleid moeten worden, zodat het niet zo is dat een kleine groep bewoners voor de rest gaat bepalen wat er gebeurt in het dorp. Als het dorpsplatform graag de leefbaarheid van het dorp wil verbeteren is het belangrijk om hier goed over na te denken en op te reflecteren. Een dorpsplatform kan namelijk alleen maar representatief zijn als het ook echt het algemeen belang, het belang van alle Hekendorpers, dient.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 Doel- en vraagstelling	3
2. Methoden	4
2.1 Leeswijzer	4
2.2 Methodologisch design	4
2.2.1 Enquêtes	4
2.2.2 Bewonersavond.....	6
2.2.3 Expertinterviews	6
2.2.4 Semigestructureerde interviews.....	7
2.3 Betrouwbaarheid en validiteit	8
2.4 Ethische aspecten van onderzoek	9
2.5 Analyse methoden.....	10
3. Theoretisch kader Leefbaarheid.....	11
3.1 Leeswijzer	11
3.2 Definitie leefbaarheid	11
3.3 Ruimtelijke kwaliteit.....	13
3.4 Sociale kwaliteit.....	15
3.5 Economische kwaliteit.....	16
3.6 Conceptuele kader	17
3.7 Externe ontwikkelingen	18
4. Theoretisch kader behoud van leefbaarheid	20
4.1 Leeswijzer	20
4.2 Overheidsbeleid	20
4.3 De participatiesamenleving	22
4.4 De veranderende positie van de gemeente en de bewoners	23
4.5 Samenvatting behoud van leefbaarheid	24
5. Contextueel kader.....	25
5.1 Leeswijzer	25
5.2 Algemene gegevens en demografie	25
5.3 Ruimtelijke kwaliteit.....	26
5.4 Sociale kwaliteit.....	31
5.5 Economische kwaliteit.....	33
5.6 Samenvatting contextuele kader	34
6. Resultaten.....	34
6.1 Leeswijzer	34
6.2 Ruimtelijke kwaliteit.....	34
6.3 Sociale kwaliteit.....	41
6.4 Economische kwaliteit.....	45
6.5 De toekomst	46
7. Conclusie en discussie	46
7.1 Leeswijzer	46
7.2 Conclusie.....	46

7.3 Discussie	50
8. Aanbevelingen	52
8.1 Dorpsplatform.....	52
8.2 De Gemeente	56
9. Literatuur.....	59
Bijlage 1: Volwassenen enquêtes	66
Bijlage 2: Jongeren enquêtes	70
Bijlage 3: syntax volwassen enquêtes	74
Bijlage 4: Syntax jongerenenquête	75
Bijlage 5: Informed consent	77
Bijlage 6: Guidelines interviews met bewoners	78
Bijlage 7: Codeboom Nvivo.....	81

1. Inleiding

‘Het hele dorp vecht voor de basisschool’ en ‘Ouders protesteren tegen de sluiting van basisschool Radewijk’ zijn twee koppen van artikelen die de afgelopen paar jaar in het nieuws zijn geweest (Van Galen, 2017; Koerhuis, 2018). De mogelijke sluiting van een school is een dilemma dat in veel dorpen speelt. Steeds vaker worden basisscholen in kleine dorpen namelijk gesloten en de inwoners van de kleine dorpen zijn het daar in veel gevallen niet mee eens, zoals in bovenstaande krantenkoppen wordt benoemd.

Vaak zijn de inwoners van de kleine dorpen bang dat als de enige school van het dorp gaat sluiten, en zo de ontmoetingsplaats voor zowel de kinderen als de ouders verdwijnt, dat veel (vooral jonge) mensen het dorp zullen verlaten en de levendigheid van het dorp daarmee verdwijnt (CDA, 2013).

Door de afname van voorzieningen en personen maakt men zich zorgen om de leefbaarheid van het platteland en de leefbaarheid van kleine kernen. Men is bang dat de nog aanwezige voorzieningen ook verdwijnen en er een spookdorp over blijft (Parool, 2009).

Deze angst is aanwezig doordat er een trek gaande is van jonge mensen van het platteland naar de stad. Op het platteland wonen steeds minder jonge mensen en de ouderen blijven over. Aangezien de ouderen vaak minder mobiel zijn, is het gebrek aan voorzieningen in het dorp voornamelijk voor hen een probleem (FMT Gezondheidszorg, 2018). Door deze vergrijzing en door de trek van jonge mensen maken zowel veel bewoners van kleine kernen, als beleidsmakers zich zorgen over de leefbaarheid in de toekomst.

In veel dorpen worden daarvoor dorpsvisies opgezet, waarbij de behoeften van de dorpsbewoners worden gepeild en een toekomstvisie voor het dorp wordt opgezet. Het doel van deze dorpsvisies is het bevorderen van de leefbaarheid van het dorp in de toekomst. Binnen het kader van de dorpsvisie kunnen de bewoners initiatieven opstarten (van Essen & van Enckenvoort, 2018).

Een dorp waar ook een dorpsvisie wordt opgesteld is Hekendorp (gemeente Oudewater). Dat wordt gedaan door het dorpsplatform, een groep bewoners die zich zorgen maakt over de toekomst van het dorp (Grootbod, 2018; Avontuur, 2019). De gemeente heeft het idee geopperd om een dorpsvisie op te stellen, omdat zij graag willen weten van de bewoners hoe zij naar Hekendorp kijken. Hekendorp vormt de context, de casus, van het huidige onderzoek. In dit onderzoek zal worden onderzocht hoe de leefbaarheid van Hekendorp verbeterd en/of behouden kan worden en dit kan worden gebruikt in de dorpsvisie en door de beleidsmakers die met Hekendorp te maken hebben.

Wetenschappelijk gezien is er veel onderzoek gedaan naar het onderwerp leefbaarheid. Zo zijn er onderzoeken gedaan die zich voornamelijk focussen op de stad. Deze staan beschreven in het theoretisch kader. Deze onderzoeken focussen zich voornamelijk op stad gerelateerde dimensies zoals bijvoorbeeld de veiligheid van de stad en de kwaliteit van voorzieningen (Leidelmeijer, Marlet, van Iersel, van Woerkens & van der Reijden, 2008; Leidelmeijer, Marlet, Ponds, Schulenburg & van Woerkens, 2014).

Ook is er veel onderzoek gedaan naar de leefbaarheid op het platteland. Bij de onderzoeken van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) gaat het bij de onderzoeken bijvoorbeeld om thema's als de schoonheid van de omgeving, de binding van de mensen met het dorp, de manier waarop men invloed wil uitoefenen op het dorp en de bereikbaarheid van de voorzieningen en hiervoor zijn een paar duizend inwoners van kleine kernen per enquête ondervraagd (Steenbekkers & Vermeij, 2013; Vermeij, 2016; Vermeij & Gieling, 2016). Als het gaat om de leefbaarheid van kleine kernen, wordt vaak genoemd dat de leefbaarheid onder druk staat (Uyterlinde, van Arum & Sprinkhuizen, 2009).

Ook vanuit niet wetenschappelijke hoek zijn er verschillende publicaties over het thema 'leefbaarheid' verschenen. In deze publicaties worden de huidige ontwikkelingen op het gebied van leefbaarheid en kleine kernen beschreven (vb. LSA-bewoners, 2016; van Essen & van Enckenvoort, 2018). De focus ligt in deze publicaties op de manier waarop bewoners hun eigen leefomgeving kunnen verbeteren en hoe men invloed kan uitoefenen op de eigen leefomgeving.

In de meeste onderzoeken wordt voornamelijk de focus gelegd op krimpgebieden. Hierbij gaat het om bijvoorbeeld Limburg en Groningen (Melis, 2013, Elzermann & Bontje, 2015). In dit onderzoek zal de focus echter liggen op Hekendorp, een kleine kern in de gemeente Oudewater op de grens tussen de provincies Utrecht en Zuid-Holland. De kleine kern is centraal gelegen in het Groene Hart en binnen drie kwartier zijn de bewoners in steden als Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Dat is een groot verschil met de onderzoeken in bijvoorbeeld Limburg en Groningen.

Wat de context in dit onderzoek verder nog anders maakt ten opzichte van andere onderzoeken is dat Hekendorp een van de weinige kleine kernen is in de omgeving die afgelegen en heel klein is (Steenbekkers & Vermeij, 2013). Hele kleine kernen hebben in de meeste gevallen namelijk nog minder voorzieningen dan wat grotere kleine kernen en bij hele kleine kernen is men wat betreft de voorzieningen vaak afhankelijk van de stad of omliggende grotere dorpen. Bij afgelegen kleine kernen kan deze afhankelijkheid lastig zijn, omdat de voorzieningen lastiger bereikbaar zijn. Dit heeft invloed op de leefbaarheid van de kleine

kern. Verder heeft de kleine kern een mooie ligging (Steenbekkers & Vermeij, 2013). De combinatie van al deze factoren maakt van Hekendorp een bijzondere context en, zoals in het theoretisch kader vermeld, de context is belangrijk als het gaat om leefbaarheid. De wetenschappelijke relevantie zit dus in het unieke van de context van Hekendorp. Dit is wetenschappelijk relevant omdat men in de literatuur over leefbaarheid beschrijft dat leefbaarheid afhankelijk is van de context en de ervaring van de personen (Leidelmeijer & van Kamp, 2004).

Ook zit het unieke van dit onderzoek in dat het een combinatie is tussen de theorie, de praktijk en het beleid. Het doel van dit onderzoek is het onderzoeken van de leefbaarheid in Hekendorp en de factoren die hierbij van belang zijn. Dit onderzoek zal worden gebruikt om advies te geven bij zowel het opstellen van de dorpsvisie als aan de gemeente. Dit onderzoek zal op deze manier verschillende functies hebben.

1.1 Doel- en vraagstelling

Bij dit onderzoek horen verschillende doelstellingen. Hierbij is het doel in de eerste plaats om weer te geven wat leefbaarheid is en specifiek in kleine kernen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de literatuur over de onderwerpen leefbaarheid, het platteland en kleine kernen. Ook wordt er gekeken naar het beleid op het gebied van kleine kernen en specifiek van Hekendorp, maar ook naar beleid op grotere schaal. Op basis van deze literatuur en aan de hand van een aantal expertinterviews wordt een conceptueel kader geschetst omtrent de factoren die de leefbaarheid bepalen en worden de huidige ontwikkelingen op gebied van leefbaarheid en het beleid omtrent leefbaarheid beschreven. Bij dit eerste doel hoort een beschrijvende vraag. Deze beschrijvende vraag luidt:

Wat is leefbaarheid en welke factoren bepalen de leefbaarheid?

Het tweede doel in dit onderzoek is het weergeven van de perceptie van de bewoners op de leefbaarheid in de lokale context van Hekendorp. Hierbij gaat het om wat de inwoners vinden van de leefbaarheid in Hekendorp op verschillende thema's. Dit betreft de ruimtelijke kwaliteit, de sociale kwaliteit en de economische kwaliteit. Hierbij is het doel om te weten te komen wat de inwoners van Hekendorp belangrijk vinden en hoe men vindt dat het nu gaat met het dorp. Dit is de kern van het onderzoek. Deze ervaringen zullen worden behandeld in de resultaten sectie. De verdiepende hoofdvraag in dit onderzoek is als volgt:

Hoe ervaren de inwoners van Hekendorp de leefbaarheid van Hekendorp en hoe ervaren zij de ruimtelijke kwaliteit, de sociale kwaliteit en de economische kwaliteit van de kleine kern?

Het derde doel van dit onderzoek is het geven van aanbevelingen voor het verbeteren van de leefbaarheid in Hekendorp. Dit onderzoek is verbonden aan het proces van het schrijven van de dorpsvisie voor Hekendorp. De aanbevelingen zijn rechtstreeks verbonden met de dorpsvisie en zullen dus worden gebruikt om de leefbaarheid van Hekendorp in de toekomst te verbeteren. De aanbevelingen zullen worden beschreven in een hoofdstuk na de discussie. Het doel van dit deel is het verbeteren of behouden van de leefbaarheid. De vraag die hierbij hoort luidt:

Wat zal er moeten gebeuren om de leefbaarheid van Hekendorp in de toekomst te kunnen verbeteren en/of behouden en wie is hiervoor verantwoordelijk?

2. Methoden

2.1 Leeswijzer

In dit methodologische hoofdstuk zullen de methoden worden beschreven die in dit onderzoek gebruikt worden. Vervolgens zal worden beschreven wat de betrouwbaarheid en de validiteit van dit onderzoek inhouden en wat de ethische overwegingen zijn bij het doen van dit onderzoek. Ook wordt de manier van analyseren van de interviews beschreven.

2.2 Methodologisch design

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een casusonderzoek. Hierin wordt de context van een kleine kern onderzocht. Uit de literatuur blijkt namelijk dat de context van een kleine kern belangrijk is als het gaat om de leefbaarheid. Hierbij speelt de perceptie van de bewoners een grote rol. Een dorp dat op het objectieve vlak niet leefbaar lijkt, kan door de bewoners als leefbaar worden ervaren en andersom.

In het methodologisch design worden verschillende vormen van onderzoek beschreven. Dit zijn de enquêtes, de expertinterviews, de interviews met de bewoners en de bewonersavond.

2.2.1 Enquêtes

In de eerste plaats is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van enquêtes. Deze enquêtes zijn opgesteld door het dorpsplatform Hekendorp en daarna in overleg met de onderzoeker nog wat aangescherpt. Deze enquêtes zijn verspreid onder alle huishoudens in Hekendorp. Daarnaast kregen alle 82 jongeren tussen de 16 en 23 jaar een aparte jongeren enquête thuisgestuurd. Deze kregen zij van de gemeente, omdat de gemeente in verband met de privacywet als enige de adressen heeft.

De enquêtes werden op 25 maart door de leden van het dorpsplatform bij alle huishoudens langs gebracht. Dit zijn 268 huishoudens. De mensen hadden vervolgens een week de tijd, voordat de leden van het dorpsplatform de enquêtes weer zouden ophalen op 1 april. Voor deze methode was gekozen om een zo hoog mogelijke respons te krijgen. Vervolgens konden de mensen die niet thuis waren of die hem later wilden inleveren de enquête tot 10 april nog bij leden in de brievenbus gooien of in de bus bij het café gooien.

De enquête bestond uit 11 vragen over verkeer, vervoer en bereikbaarheid waarbij men moest antwoorden of men tevreden of ontevreden was, 18 vragen over maatschappelijke voorzieningen met daarbij de vraag of men het belangrijk of onbelangrijk vond, 7 vragen over wonen met daarbij de vraag of men het met de stelling eens of oneens was, 13 vragen over recreatie met de vraag of men tevreden of ontevreden was, 11 vragen over leefbaarheid en veiligheid met daarbij de vraag of men het eens of oneens was en 3 vragen over de economie met daarbij de vraag of men tevreden was.

Bij de jongerenenquêtes werden dezelfde categorieën gevraagd met iets minder vragen en specifieke vragen voor jongeren. Aan de jongeren werden bijvoorbeeld geen vragen gesteld over parkeerplaatsen en passeerplekken. Ook werden er geen vragen gesteld over de kinderopvang en de basisschool. Bij het wonen werd er gevraagd of men tijdens en na de studie in Hekendorp wil blijven wonen en werden er geen vragen over seniorenwoningen en uitbreiding van woningen gesteld. Bij recreatie lag de focus juist op chillplekken voor jongeren en activiteiten voor jongeren en bij leefbaarheid en veiligheid werd bij jongeren alleen maar de veiligheid behandeld. De keuze voor deze beslissing is gemaakt met de gedachte dat de jongeren de enquête sneller zouden invullen als er minder vragen gesteld zouden worden.

Bij beide enquêtes werd ook de leeftijd, het geslacht en de woonsituatie gevraagd. Daarnaast kon men op beide enquêtes bij elke categorie extra opmerkingen maken en kon men de naam invullen als men mee wil praten over een thema. Aan de hand van de literatuur en input van de bewoners die er nu is, wordt de dorpsvisie geschreven. Wanneer de dorpsvisie is geschreven, worden er werkgroepen gemaakt op basis van de aanmeldingen die per thema zijn binnengekomen. Deze werkgroepen hebben als doel dat een groep bewoners met affiniteit voor het thema met in het achterhoofd de enquête gaat overleggen wat er zou moeten gebeuren om het dorp op het specifieke thema leefbaar te houden.

De enquêtes hadden uiteindelijk een relatief hoge respons. De volwassen enquêtes zijn ingevuld door 169 van de 268 huishoudens en de jongeren enquêtes zijn ingevuld door 41 van de 82 jongeren. De respons was hierbij 63% en 50%.

Nadat de enquêtes binnen waren gekomen, heeft de onderzoeker deze ingevoerd en uitgewerkt in SPSS. Hierbij had elke vraag een 5 punts-schaal waarbij 1 het meest negatieve antwoord was en 5 het meest positieve antwoord. De leeftijd werd ingedeeld in categorieën, waarbij categorie 1 16-23 jaar was, categorie 2 24-44 jaar, categorie 3 45-59 jaar en categorie 4 60 jaar en ouder.

De open vragen werden ingevoerd in Excel waarin per categorie de opmerkingen werden geplaatst. De namen en gegevens van de respondenten die mee willen praten, werden in een apart document opgeslagen om de anonimiteit van de antwoorden te kunnen waarborgen. Uiteindelijk werden de opmerkingen uit het Excel bestand in een Word bestand gezet en gesorteerd op thema.

Uiteindelijk werden de resultaten van deze enquête gebruikt bij het opstellen van de dorpsvisie voor Hekendorp. De resultaten werden daarvoor gepresenteerd op een bewonersbijeenkomst in het buurthuis de Boezem op 20 mei 2019. In dit onderzoek zijn de resultaten gebruikt in de resultatensectie.

In bijlage 1 en bijlage 2 bevinden zich de volwassen enquête en de jongerenenquête. In bijlage 3 bevindt zich de Syntax van de volwassenen enquête en in bijlage 4 de Syntax van de jongeren enquête.

2.2.2 Bewonersavond

Op 20 mei is door het dorpsplatform van Hekendorp een bewonersavond georganiseerd naar aanleiding van de enquête die anderhalve maand eerder was opgehaald. Tijdens deze bewonersavond waren 75 inwoners van Hekendorp aanwezig. Tijdens deze avond werd op basis van de uitkomsten van de enquête op vier thema's (werk en inkomen; verkeer; leefbaarheid en veiligheid; recreatie en voorzieningen) besproken wat er gedaan zou kunnen worden volgens de inwoners om de leefbaarheid van het dorp te verbeteren. Deze uitkomsten werden als post-its op posters geplakt en vervolgens uitgewerkt. Deze zijn ook gebruikt in dit onderzoek.

2.2.3 Expertinterviews

Om de context helder te krijgen is er in dit onderzoek gesproken met drie mensen die veel afweten van het dorp Hekendorp. Dit is gebeurd in het begin van het onderzoek. Deze interviews zijn opgenomen en een uitgebreide samenvatting hiervan is uitgewerkt. Deze interviews zijn gebruikt om meer te weten te komen over Hekendorp. Dit zijn expertinterviews 1, 2 en 3.

In de periode daarna is om de theorie helder te krijgen gesproken met mensen die verstand hebben van het thema ‘leefbaarheid van kleine kernen’. Hiervoor is gesproken met:

- Thijs van Mierlo, de directeur van het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA-bewoners) (Expertinterview 4)
- Ben van Essen, voormalig voorzitter van de Vereniging Kleine Kernen Limburg (VKKL), nu gepensioneerd en in het bestuur van NL Zorgt en hij helpt mee bij het Europees Plattelandsparlement (Expertinterview 5)
- Koos Mirck, bestuurssecretaris van de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) (Expertinterview 6)
- Thomas Hessels, voormalig projectleider lokale bewonersinitiatieven bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (Expertinterview 7)

Deze interviews zijn gebruikt in het hoofdstuk over beleid en uiteindelijk ook in de conclusie en in het beleidsadvies. Zodoende is een van de doelen van deze interviews om een zo goed mogelijk beleidsadvies te kunnen geven. Deze vier interviews zijn ook opgenomen en vervolgens zijn de opnamen uitgewerkt in een uitgebreide samenvatting.

2.2.4 Semigestructureerde interviews

Nadat de theorie was beschreven, zijn de semigestructureerde interviews afgenomen. Deze interviews zijn afgenomen met de bewoners van Hekendorp. De semigestructureerde interviews zijn afgenomen met behulp van de interview guidelines die hiervoor zijn opgesteld. Hierbij gaat het om dertien interviews. De guidelines zijn gebaseerd op het theoretische kader.

Het doel van deze interviews is om te horen wat de perceptie van de bewoners is op de leefbaarheid van Hekendorp en wat zij wel of juist niet veranderd zouden willen zien worden aan Hekendorp.

De respondenten zijn niet helemaal willekeurig gekozen. Het doel van het onderzoek is om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de leefbaarheid van Hekendorp. In de loop van het onderzoek is steeds bepaald aan de hand van de verkennende interviews, de enquête en aan de hand van de interviews wat de beste respondenten waren om te interviewen. In sommige interviews werd bijvoorbeeld gevraagd wat nou een respondent zou kunnen zijn met een hele andere visie op het dorp. Hierbij is dus gebruik gemaakt van het sneeuwbaaleffect door in sommige interviews te vragen naar een goede andere respondent. Daarnaast werden

sommige respondenten aangesproken op straat en werd deze respondenten gevraagd wat hun band was met het dorp. Op deze manier werd getracht een maximale variatie te verkrijgen. Er was een dubbelinterview, interview 8, waar een stel werd geïnterviewd.

De respondenten hebben allemaal gemeen dat zij woonachtig zijn in Hekendorp. Bij alle respondenten zijn dezelfde hoofdt topics en subtopics besproken. Het perspectief van de verschillende bewoners is echter wel anders. Dit zorgt, samen met de enquête en de bewonersavond, voor een brede kijk op de leefbaarheid van Hekendorp en zorgt voor een zo compleet en genuanceerd mogelijk beeld.

De volledige interview guideline staat in bijlage 3. De hoofdt topics en subtopics staan hieronder al vermeld:

- Persoonlijk;
- Ruimtelijke kwaliteit: beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen, verkeer, woningvoorraad, woonomgeving;
- Sociale kwaliteit: sociaal kapitaal en sociale cohesie, invloed op leefomgeving;
- Economische kwaliteit: ondernemersklimaat, werkgelegenheid;
- Toekomst.

2.3 Betrouwbaarheid en validiteit

De betrouwbaarheid van het onderzoek hangt ten eerste af van de herhaalbaarheid (Neuman, 2014). Een onderzoek moet dezelfde resultaten hebben als het herhaald wordt. Dit is bij kwalitatief onderzoek echter moeilijk. Verschillende personen hebben een andere perceptie en omdat er maar dertien mensen geïnterviewd worden, is deze groep niet representatief voor de hele groep inwoners. Bij kwalitatief onderzoek is het dan ook veelal de bedoeling om te komen tot saturatie, dat er geen nieuwe informatie meer wordt ingebracht in het laatste interview.

In dit onderzoek was er wel sprake van saturatie. In de laatste interviews werden dezelfde perspectieven op het dorp ingebracht die eerder ook al door andere respondenten werden ingebracht en op deze manier bracht dit dus weinig extra informatie op. Daarnaast sluiten de enquête en de interviews op elkaar aan en veel wat in de enquête gevonden werd, is beter uitgelegd in de interviews. Hierdoor zorgen de enquête en de interviews samen voor een zo compleet mogelijk beeld van de perspectieven van het dorp. Wat hier echter wel bij vermeld dient te worden, is dat er een kans is dat de mensen die de enquêtes hebben ingevuld voor een groot deel dezelfde groep is die meewerkt aan de interviews. Hierdoor is er mogelijk sprake van een selectieve non-respons. Daarom zijn een aantal respondenten uitgekozen op

basis van het feit dat zij nog niet zo lang in Hekendorp wonen en hun band met Hekendorp daardoor minder sterk of anders is dan die van andere inwoners. Verder is het complete beeld zoveel mogelijk bereikt door een hele diverse groep aan mensen te spreken, zowel op leeftijd, als op woonlocatie binnen het dorp, als op tijd dat men in het dorp woont, als op beroepsgroep.

Een andere manier om ervoor te zorgen dat de data betrouwbaar is, is het opnemen van de interviews en het vervolgens transcriberen van deze interviews. Deze manier van werken zorgt ervoor dat de respondenten zo correct mogelijk geciteerd kunnen worden en hierdoor wordt de kans op een verkeerde interpretatie verkleind.

Bij de validiteit van het onderzoek gaat het er om of er onderzocht is wat men wil onderzoeken (Neuman, 2014). Dat is altijd lastig, omdat uit de literatuur geen zekerheid gegeven kan worden wat leefbaarheid precies inhoudt. Door het meenemen van zowel de ruimtelijke kwaliteit, de sociale kwaliteit als de economische kwaliteit wordt wel gepoogd dit te waarborgen.

Een ander probleem met de validiteit is de sociaal wenselijkheid (Neuman, 2014). Dit is in dit onderzoek misschien wel het grootste probleem. Er is in kleine kernen zoals Hekendorp een grote sociale controle en mensen weten precies wat zich overal in het dorp afspeelt, wat ook bleek uit de verkennende interviews (Expertinterview 3). Mensen kunnen elkaar beïnvloeden. Men kan bang zijn dat andere dorpsbewoners achterhalen wat zij gezegd of geschreven hebben en daardoor zou men de neiging kunnen hebben om een sociaal wenselijk antwoord te geven. Dit risico is in dit onderzoek extra groot, doordat mensen uit het dorp de enquête langsbrengen en weer ophalen. De interviews zijn echter op zo'n manier afgenomen dat niemand de inhoud kon horen en de anonimiteit van de interviews zoveel mogelijk gewaarborgd kon worden. De meeste interviews zijn hiervoor bij de respondenten thuis afgenomen.

2.4 Ethische aspecten van onderzoek

Als het gaat om ethiek in wetenschappelijk onderzoek zijn een aantal criteria van belang. In de eerste plaats is het van belang dat de deelname aan het onderzoek vrijwillig is (Neuman, 2014). Dit is in dit onderzoek gewaarborgd door zelf naar de respondenten te gaan of zelf de respondenten te werven. Omdat de respondenten de onderzoeker verder niet kennen, is het voor hen makkelijker om 'nee' te zeggen. Verder is het gewaarborgd door het opstellen van een informed consent. Hierop hebben de respondenten hun handtekening gezet en aangegeven dat zij toestemming gaven voor het afnemen en opnemen van het interview. Ook gaven zij

aan dat zij op de hoogte zijn van het doel van het interview. Het informed consent formulier bevindt zich in de bijlagen als bijlage 3.

Een tweede ethisch aspect is dat de respondenten op de hoogte zouden moeten zijn van het doel van dit onderzoek (Neuman, 2014). Dit is in de introductie voor elk interview duidelijk uitgelegd. Verder is dit ook gewaarborgd via de informed consent die iedere respondent heeft getekend. Ook bij de enquêtes is hierover een uitleg gegeven op de voorpagina van de enquête.

Een derde ethisch aspect is de anonimiteit van de respondenten (Neuman, 2014). Bij de enquêtes is dit gewaarborgd door de namen van respondenten die mee willen praten op bepaalde thema's in een ander document te zetten dan de andere informatie. Bij de interviews is dit gewaarborgd door de interviews zo min mogelijk op openbare plekken te doen en door de namen van de respondenten niet te koppelen aan de transcripties en daarnaast in de resultaten geen namen te noemen en ook alle herkenbare eigenschappen eruit te halen. Zeker in een klein dorp als Hekendorp is dit een belangrijk aspect, omdat de inwoners elkaar voor een groot deel kennen.

Een vierde ethisch aspect aan onderzoek is dat de respondenten geen schade dienen op te lopen aan het onderzoek (Neuman, 2014). Dit is ook niet het geval in dit onderzoek, doordat over het algemeen geen gevoelige thema's worden besproken, waardoor de respondenten hier geen emotionele schade hebben opgelopen. Verder is aan dit criterium ook voldaan in dit onderzoek doordat de interviews volledig zijn geanonimiseerd. Mensen kunnen zodoende niet terugvinden wie wat gezegd heeft en wie er geïnterviewd is. De respondenten kunnen op deze manier later geen last krijgen van de dingen die men heeft gezegd in het interview.

2.5 Analyse methoden

De semigestructureerde interviews zijn geanalyseerd met het computerprogramma Nvivo. Eerst zijn deze interviews opgenomen. Op de computer zijn de interviews vervolgens zorgvuldig getranscribeerd. De getranscribeerde teksten zijn vervolgens niet open gecodeerd, maar omdat er al een duidelijke structuur in de interviews zat en in elk interview dezelfde topics werden gebruikt, zijn deze gecodeerd aan de hand van de topics die in elk interview zijn behandeld. Eerst zijn de topics opgesteld en vervolgens zijn deze over de tekst heen geplakt als het ware. Vervolgens zijn deze codes nog selectief gecodeerd waardoor een paar grote codes overbleven. De codeboom van Nvivo staat in Bijlage 5.

De resultaten zijn aan de hand van deze selectieve codes beschreven. Vervolgens

wordt in de conclusie het antwoord gegeven op de hoofdvraag en wordt in de discussie de interpretatie van de antwoorden gegeven. Na de discussie volgt nog een hoofdstuk met aanbevelingen waarin staat beschreven wat er moet gebeuren om de leefbaarheid te behouden en eventueel te verbeteren.

3. Theoretisch kader Leefbaarheid

3.1 Leeswijzer

In het theoretisch kader wordt eerst behandeld wat leefbaarheid is. Daarna wordt leefbaarheid beschreven op basis van drie verschillende dimensies. Vervolgens wordt het conceptuele kader beschreven, waarbij deze drie dimensies samenkomen. Daarna worden externe ontwikkelingen beschreven die invloed hebben op de leefbaarheid. In het volgende hoofdstuk wordt het beleid beschreven dat gericht is op het behouden en verbeteren van de leefbaarheid.

3.2 Definitie leefbaarheid

Leefbaarheid is een abstract begrip. Het is een containerbegrip en kan veel verschillende betekenissen hebben (Leidelmeijer & van Kamp, 2004). Vanuit verschillende perspectieven wordt er op een andere manier gekeken naar leefbaarheid en ook verschilt de betekenis van leefbaarheid per context, waarin men zich bevindt.

Een onderscheid in de manier waarop er in de literatuur naar leefbaarheid wordt gekeken, is het onderscheid tussen leefbaarheid in de stad en leefbaarheid op het platteland. Bij leefbaarheid in de stad draait het meer om thema's als de veiligheid en de kwaliteit van de voorzieningen, terwijl het bij leefbaarheid op het platteland meer gaat om onderwerpen als het rustige platteland en de bereikbaarheid van voorzieningen (Leidelmeijer et al., 2008; Leidelmeijer et al., 2014; Steenbekkers & Vermeij, 2013). In dit onderzoek gaat het om de leefbaarheid op het platteland.

Wat ook een belangrijk onderscheid is in het begrip leefbaarheid is het verschil tussen objectieve leefbaarheid en subjectieve leefbaarheid (Heylen, 2006; Pacione, 1990). Met objectieve leefbaarheid wordt de leefbaarheid bedoeld die verwacht zou worden als men kijkt naar bijvoorbeeld wat er op een locatie aanwezig is en hoe de locatie beschreven zou worden zonder dat de ervaringen van de bewoners meegenomen worden.

Met subjectieve leefbaarheid wordt de perceptie van de inwoners op leefbaarheid bedoeld (Heylen, 2006; Leby & Hashim, 2010). Hierbij gaat het om hoe de inwoners van een plek de leefbaarheid ervaren. Deze vorm van leefbaarheid wordt in de literatuur vaak gehanteerd. Ook in de enquêtes die gebruikt zijn voor de rapporten van het SCP ging het over

de subjectieve ervaring van leefbaarheid (Vermeij & Steenbekkers, 2015). Een voorbeeld van een vraag is: hoe belangrijk zijn de volgende zaken voor uw woonplezier? En vervolgens de vraag: hoe tevreden bent u over deze zaken in het dorp?

In de literatuur over leefbaarheid is nog wel een onderscheid te zien tussen objectieve en subjectieve leefbaarheid. De leefbaarometers van Leidelmeijer et al. (2008; 2014) maken bijvoorbeeld gebruik van een model die de leefbaarheid in Nederland objectief zou meten. Men kijkt wel naar wat mensen belangrijk zouden vinden als het gaat om de leefbaarheid en men bekijkt vervolgens of de omgevingscondities aanwezig zijn. Daarna gebruikt men modellen waarin per gemeente staat hoe goed de leefbaarheid zou zijn.

Er is een verschuiving gaande in wat men ziet als leefbaarheid in de literatuur. Eerst werd er voornamelijk gekeken naar de stand van voorzieningen, maar in de loop van tijd is dit meer opgeschoven naar de subjectieve perceptie van de inwoners en spelen meer factoren een rol als het gaat om leefbaarheid (Melis, 2013). Deze verandering is in gang gezet door Groot (1969). Hij gebruikte in zijn onderzoeken al sociale factoren om naar leefbaarheid te kijken.

De definitie van leefbaarheid die in dit onderzoek wordt aangehouden is als volgt: leefbaarheid is de interactie tussen de mens en zijn leefomgeving. Het gaat erom in hoeverre de leefomgeving aansluit bij de wensen van de bewoners (Veenhoven, 2000). Dit is de definitie die ook wordt aangehouden door de experts die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd (expertinterview 4, 5, 6 en 7). Als er wordt gekeken naar de interactie tussen de mens en de leefomgeving is het belangrijk om naar zowel de objectieve leefbaarheid (leefbaarheid op basis van wat er in een dorp is), als de subjectieve leefbaarheid (hoe leefbaar een dorp is volgens de bewoners), als de gewenste leefbaarheid (de leefbaarheid hoe de bewoners deze zouden willen zien) te kijken (van Dorst, 2005). Deze vormen van leefbaarheid komen in dit onderzoek steeds terug.

Wat bewoners ervaren als het gaat om hun leefbaarheid is zeer belangrijk. Een dorp dat volgens de cijfers heel leefbaar zou zijn, kan door de bewoners als niet leefbaar ervaren worden. Aan de andere kant kan een dorp dat volgens bijvoorbeeld de leefbaarometer niet leefbaar zou zijn, door de bewoners als heel leefbaar ervaren worden (Leidelmeijer & van Kamp, 2004; Out, 2011).

In dit onderzoek gaat het om een combinatie van ruimtelijke, sociale en economische aspecten van leefbaarheid. Uit eerder onderzoek blijkt het nodig te zijn om alle drie deze perspectieven mee te nemen in de interactie tussen mens en leefomgeving (Leidelmeijer, 2004; Vergunst, 2003). Hierbij gaat het om een ruimtelijk perspectief dat kijkt naar de ruimtelijke omgeving en een sociologisch perspectief dat kijkt naar de sociale omgeving (van

Kamp, Leidelmeijer, Marsman & de Hollander, 2003; Pacione, 1990). Ook het economische perspectief wordt in dit onderzoek meegenomen, omdat de economie ook een belangrijke factor is als het gaat om leefbaarheid (Vergunst, 2003). Bij alle drie de aspecten gaat het om de objectieve, subjectieve en gewenste situatie.

3.3 Ruimtelijke kwaliteit

Bij de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving gaat het in de eerste plaats om de voorzieningen en daarbij gaat het zowel om de beschikbaarheid van voorzieningen als om de bereikbaarheid van voorzieningen. Waar vroeger de beschikbaarheid van voorzieningen in het dorp voornamelijk belangrijk was (Groot, 1969; Melis, 2013), is tegenwoordig de bereikbaarheid van voorzieningen vanuit het dorp belangrijker geworden (Kuiper, Crommentuijn & Bosten, 2003).

Vroeger waren alle dorpen autonome dorpen (Thissen, 2011a), waar alles zich in het dorp afspeelde en de voorzieningen in het dorp zelf aanwezig waren. Doordat men tegenwoordig een auto heeft, zijn de meeste dorpen veranderd in woondorpen, waarin het dorp vooral een woonbestemming heeft gekregen. De beschikbaarheid van voorzieningen is daardoor minder belangrijk geworden en de bereikbaarheid met de auto of met openbaar vervoer is juist een belangrijkere factor geworden.

Wat hierbij ook een belangrijk thema is in de ruimtelijke kwaliteit dat in verband staat met de bereikbaarheid van de voorzieningen, is het verkeer en de wegen die er in het dorp zijn. Er is in dorpen steeds meer sprake van verkeer, wat door sommige dorpsbewoners als vervelend wordt gezien, maar wat de bereikbaarheid wel vergroot (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

Een ander onderwerp dat een rol speelt in de ruimtelijke kwaliteit is de woningvoorraad (Knol, 2005). Hierbij is het bijvoorbeeld belangrijk of er wel of niet gebouwd zou moeten worden in een dorp. En als er dan gebouwd zou moeten worden, is het weer belangrijk wat voor type woningen er gebouwd zou moeten worden. Dit kan een belangrijke rol spelen als het gaat om de leefbaarheid van de toekomst. Zo gaat het bijvoorbeeld om de aanwezigheid van betaalbare starterswoningen. In veel dorpen is er behoefte aan dit type woningen om de jongeren in de toekomst te kunnen behouden (Groot Bruinderink, 2012).

Ook een belangrijk thema hierbij is de schoonheid van de woonomgeving (Steenbekkers & Vermeij, 2013). Veel mensen voelen zich tegenwoordig juist verbonden met hun dorp door de mooie leefomgeving, door de rust en door de ruimte. Mensen in een mooie

omgeving voelen zich meer verbonden met hun dorp dan mensen in een minder mooie omgeving (Vermeij & Steenbekkers, 2015). Als de omgeving mooi is, is de keuze voor het wonen in deze omgeving in veel gevallen ook een positieve keuze en men zal het dan sneller accepteren dat er weinig voorzieningen zijn. Als het ergens vooral goedkoop wonen is, zal men daar wonen omdat men andere huizen niet kan betalen (Blijde, Hulle, Hooimeijer & Paulus, 2009). De woonomgeving van dorpen is een thema dat in de literatuur positief wordt beschreven, waarbij men spreekt over het idyllische platteland (Elshof, Haartsen, van Wissen & Mulder, 2017).

Bij de objectieve ruimtelijke kwaliteit wordt gekeken naar wat er in het dorp is en de perceptie van de bewoners wordt hierbij niet meegenomen (Leidelmeijer & van Kamp, 2004). Zo gaat het er om wat er in het dorp aanwezig is en in hoeverre de voorzieningen die niet aanwezig zijn, wel bereikbaar zijn. Zo wordt er bijvoorbeeld gekeken naar of er een voorziening aanwezig is waar men elkaar kan ontmoeten en of er wegen of openbaar vervoer aanwezig zijn die zorgen voor goede bereikbaarheid (Out, 2011). Daarnaast wordt er op gebied van woningvoorraad gekeken naar het type woningen dat in een dorp te vinden is, de wachttijden die er zijn voor huurwoningen en het aantal huizen dat te koop staat (Uyterlinde, van Arum & Sprinkhuizen, 2009). Ook de huizenprijzen kunnen hierbij worden meegenomen. Als het gaat om de schoonheid van de woonomgeving wordt bij de objectieve situatie in dit onderzoek gekeken naar de dorpenmonitor van Steenbekkers & Vermeij (2013). In de dorpenmonitor is een kaart inbegrepen waarop per dorp te zien is of het een mooie ligging heeft en er staat een beschrijving in van wat een mooie ligging inhoudt. Hierbij gaat het voornamelijk om rust, groen en een mooie natuur.

Bij de subjectieve ruimtelijke kwaliteit gaat het erom hoe de bewoners de ruimtelijke kwaliteit van het dorp ervaren (Leidelmeijer & van Kamp, 2004). Dit kan verschillen met de objectieve ruimtelijke kwaliteit. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat er heel veel voorzieningen zijn in een dorp, maar de bewoners niet tevreden zijn met de voorzieningen die er zijn. Ook kan het zo zijn dat er geen voorzieningen zijn, maar de bewoners de afstand naar de steden prima vinden en juist behoefte hebben aan een rustige omgeving. Ook kan het zijn dat er grote wachttijden zijn wat betreft woningen en objectief gezien er een woningtekort is, maar de bewoners eigenlijk niet willen dat er wordt bijgebouwd in hun dorp. Daarnaast kan het zo zijn dat een dorp wordt aangemerkt als heel rustig en mooi, maar dat de bewoners zelf heel veel last hebben van bijvoorbeeld de grote trekkers en vrachtwagens en de omgeving daardoor minder mooi vinden.

Als het gaat om de gewenste ruimtelijke kwaliteit kan dit ook verschillen met de objectieve en subjectieve situatie. Een situatie kan bijvoorbeeld objectief gezien niet goed zijn en men kan dat dan ook zo ervaren, maar misschien zijn deze mensen wel conservatief en houdt men niet zo van verandering en wil men dan helemaal niet dat er veel wordt veranderd.

3.4 Sociale kwaliteit

Ook het sociale aspect is belangrijk als het gaat om de leefbaarheid van een kleine kern (Vergunst, 2003). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het hebben van een sociaal netwerk. Bij het hebben van een netwerk gaat het bijvoorbeeld om lidmaatschap van verenigingen en het sociale contact in lossere verbanden, zoals familie en vrienden (Jansen, 2012). Dit wordt in de sociologie sociaal kapitaal genoemd (Putnam, 2000). Dorpen staan op het gebied van sociaal kapitaal vooral bekend om het grote verenigingsleven, waarbij bijna het hele dorp lid is van een vereniging.

Naast dit sociale kapitaal gaat het bij de sociale kwaliteit ook om de sociale binding met en binnen het dorp (Vermeij & Steenbekkers, 2015). Deze binding wordt in de sociologie ook wel sociale cohesie genoemd. Een onderwerp dat behoort tot de sociale cohesie is veiligheid. In de literatuur komt naar voren dat de sociale cohesie groter is in het dorp dan in de stad en hiermee wordt voornamelijk bedoeld dat men in dorpen meer sociaal betrokken is en het veiligheidsgevoel groter is (Klaver, 2015; Wallace, Vincent, Luguzan, Townsend & Beel, 2017).

Een derde thema dat een rol speelt binnen de sociale kwaliteit is de mate waarin men invloed uit kan oefenen op de leefomgeving (Vermeij & Gieling, 2016). Dit is een thema dat steeds belangrijker wordt als het gaat om de leefbaarheid van kleine kernen. De nadruk in de literatuur komt ook steeds meer te liggen op de eigen verantwoordelijkheid die de bewoners hebben als het gaat om de leefbaarheid van de samenleving, met een begrip als ‘de participatiesamenleving’ als voorbeeld (Rijksoverheid, 2013). In het hoofdstuk over beleid zal hier uitgebreid op worden ingegaan.

Deze thema's vormen samen de sociale kwaliteit van het dorp. Evenals de ruimtelijke kwaliteit kunnen deze worden onderverdeeld in een objectieve, subjectieve en gewenste situatie. Als het gaat om objectieve sociale kwaliteit gaat het om de dingen die objectief te zien zijn (van Dorst, 2005; Leidelmeijer & van Kamp, 2004), zoals de stand van het verenigingsleven, de mogelijkheden tot ontmoeting, de mate van veiligheid en de mogelijkheden die de gemeente biedt om mee te praten.

Bij de subjectieve sociale kwaliteit gaat het vervolgens om het perspectief van de bewoners (Leidelmeijer & van Kamp, 2004; van Dorst, 2005). Het kan zijn dat er wel heel veel verenigingen zijn, maar dat de bewoners niet tevreden zijn met de verenigingen of dat er groepen worden buitengesloten of dat er groepen zijn die de behoefte tot contact niet hebben. Ook kan het zo zijn dat de bewoners vinden dat het lijkt alsof de gemeente de bewoners veel ruimte geeft om dingen te ondernemen, maar dat de gemeente intussen zelf alles beslist. Ook kan het zo zijn dat op basis van statistieken het dorp wordt gezien als heel veilig, maar dat de bewoners dit niet zo ervaren.

Bij de gewenste sociale kwaliteit gaat het erom hoe de bewoners de sociale kwaliteit willen zien en wat er verbeterd zou kunnen worden in sociaal opzicht (van Dorst, 2005). Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat de bewoners het gevoel hebben dat zij weinig invloed hebben op hun leefomgeving, maar dat zij ook geen behoefte hebben om dit te veranderen. Ook kan het zo zijn dat er heel veel verenigingen zijn, dat de bewoners hier ook erg blij mee zijn, maar dat ze toch vinden dat deze verenigingen op bepaalde vlakken aangepast zouden moeten worden.

3.5 Economische kwaliteit

Het derde grote thema van de leefbaarheid is de economische kwaliteit. Dit wordt veelal gezien als een belangrijke factor van leefbaarheid (Thissen, 2011b; Vergunst, 2003). Met dit thema gaat het over de mogelijkheid om in het dorp of in de omgeving te werken, het ondernemersklimaat en het inkomen van het dorp.

Bij de objectieve economische kwaliteit gaat het om hoeveel banen er in het dorp zijn, wat het inkomen in het dorp is en hoeveel ondernemers er in het dorp zijn. De perceptie van de bewoners op de economische kwaliteit kan verschillen met de objectieve economische kwaliteit, omdat er misschien wel niet zoveel werkgelegenheid in een dorp aanwezig is en ook niet in de directe omgeving, maar men op een half uur van Hekendorp kan werken en hiermee het huis gewoon kan onderhouden, dus dat het werk vanuit het dorp wel gewoon bereikbaar is. Ook de gewenste economische kwaliteit kan verschillen van de andere vormen van economische kwaliteit. Zo kan het zijn dat er in een dorp relatief weinig ondernemingen zijn, dat de bewoner ook vindt dat de economische kwaliteit heel laag is, maar dat deze bewoner wel hoopt dat de bedrijvigheid die nu aanwezig is, verdwijnt vanwege overlast van zwaar verkeer of van de stank.

3.6 Conceptuele kader

In dit onderzoek zal het gaan om de volgende thema's en de samenhang tussen de drie grote thema's: ruimtelijke kwaliteit, sociale kwaliteit en economische kwaliteit. Deze drie thema's zijn alle drie dynamisch en constant in ontwikkeling. Ook hebben de thema's invloed op elkaar. Als de werkgelegenheid bijvoorbeeld daalt, kan dat ervoor zorgen dat men in andere plaatsen gaat werken en in deze plaatsen ook de boodschappen gaat doen (Pegge & Scholten, 2014). Daardoor kunnen zowel de sociale kwaliteit als de ruimtelijke kwaliteit ook onder druk komen te staan. De sociale kwaliteit kan dan onder druk komen te staan, doordat men minder omgaat met andere inwoners uit het dorp. De ruimtelijke kwaliteit kan onder druk komen te staan doordat het aantal voorzieningen afneemt.

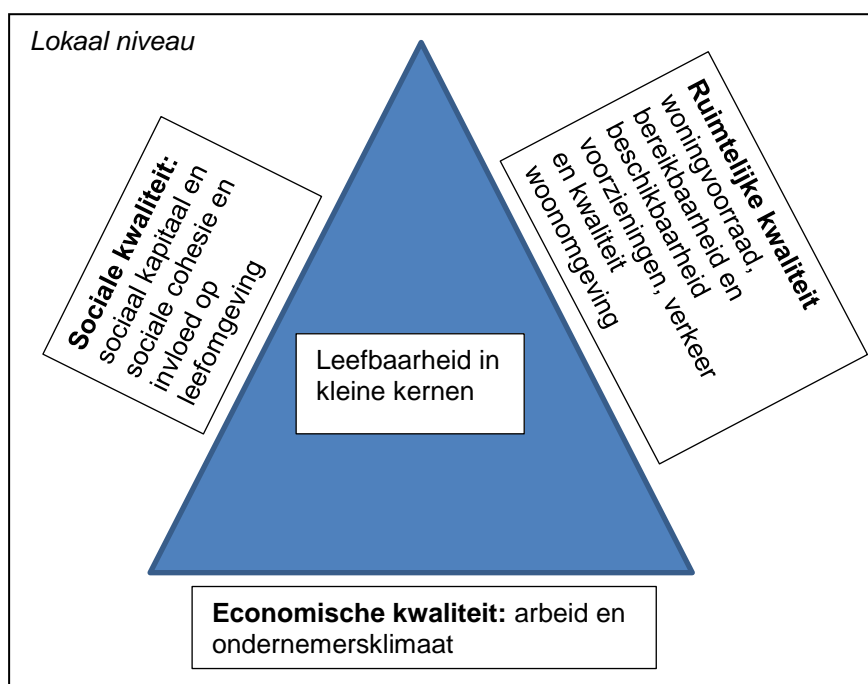
De samenhang tussen deze thema's komt ook overeen met de eerder genoemde definitie. Het gaat in dit model namelijk om een interactie tussen de mens en de leefomgeving, met als leefomgeving zowel de sociale leefomgeving, als de ruimtelijke omgeving en ook de economische leefomgeving. De mens en de leefomgeving hebben hierbij invloed op elkaar en op de leefbaarheid (Vergunst, 2003).

De verwachting in dit onderzoek is dat als deze drie thema's alle drie goed voorzien zijn, de leefbaarheid in een kleine kern ook goed is. Hierbij is het wel belangrijk om te kijken naar de perceptie van de inwoners. Als er bijvoorbeeld weinig voorzieningen zijn, maar alle inwoners hebben een auto en kunnen gebruikmaken van voorzieningen in een andere plaats en hebben daar hun sociale leven en zij willen in het dorp juist genieten van de rust van de omgeving, zullen zij de leefbaarheid als beter ervaren dan op basis van de statistieken zou worden verwacht (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

Hierbij gaat het om het onderscheid tussen zogenoemde 'autonome dorpen' en 'woondorpen' (Thissen, 2011a). In woondorpen zal de rust en de ruimte belangrijk zijn voor de leefbaarheid en zullen andere onderwerpen minder belangrijk zijn. De context is hierin dus heel belangrijk. Ook de ervaring van de persoon is belangrijk, aangezien hetzelfde dorp voor de ene persoon als een autonoom dorp ervaren kan worden en voor de andere persoon meer een woondorp is (Thissen, 2011a).

Op de volgende pagina volgt het conceptuele kader in een schema. Hierbij wordt de sociale kwaliteit, ruimtelijke kwaliteit en de economische kwaliteit onderscheiden in objectief, subjectief en gewenst.

3.7 Externe ontwikkelingen

De bovenstaande driehoek wordt door veel factoren van buitenaf beïnvloed. Op deze factoren heeft het dorp zelf geen invloed. Een aantal van deze factoren zorgt ervoor dat men in veel dorpen bang is dat de leefbaarheid in de toekomst onder druk zal komen te staan. Ook in Hekendorp heeft men deze angst (Grootbod, 2018).

Als eerste is er het probleem van de vergrijzing (Ahern & Hine, 2015; FMT Gezondheidszorg, 2018). Objectief gezien verandert de leefbaarheid hierin misschien niet. Wat betreft de zorg moest men vroeger voor veel dingen ook naar andere plaatsen, zoals voor het ziekenhuis. De mensen worden steeds ouder, mede door de verbeterde medische zorg, en steeds meer mensen in kleine kernen hebben behoefte aan medische zorg. In kleine kernen kan deze zorg in de meeste gevallen niet geboden worden (FMT Gezondheidszorg, 2018). Subjectief gezien is de leefbaarheid dus wel veranderd, want de behoeften van de mensen kan niet worden vervuld.

Een belangrijke ontwikkeling wat betreft de vergrijzing is ‘ageing in place’ (Lager, 2015). Veel ouderen willen blijven wonen waar men altijd gewoond heeft en men wil niet verhuizen. Dit is ook het doel van de overheid en hiervoor heeft de overheid de Wet voor Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) ingesteld (Rijksoverheid, 2015).

Een andere ontwikkeling is de ontgroening (Melis, 2013). Steeds meer jongeren en jongvolwassenen trekken weg uit het dorp. Voor hen is bijvoorbeeld geen geschikte woning, door gebrek aan starterswoningen. Ook zijn kleine kernen soms ver weg van een school en het werk. Als men kinderen krijgt, wil men dicht bij een school wonen. De ontgroening vindt ook

deels plaats doordat men steeds minder kinderen krijgt. Hierdoor komen steeds minder jonge mensen in het dorp te wonen en wonen er ook minder kinderen in het dorp. Als er minder kinderen in het dorp komen te wonen, gaat de school op den duur dicht en dan willen er nog minder gezinnen wonen. Vervolgens gaat bijvoorbeeld de kinderopvang dicht en willen er nog minder gezinnen wonen. Uiteindelijk komt een dorp op deze manier in een vicieuze cirkel terecht en op deze manier hangt de ontgroening van een dorp samen met andere ontwikkelingen (Elshof, 2017; van Houtum, 2015).

Een voorbeeld van een ontwikkeling waar ontgroening mee samenhangt is de ontwikkeling van krimp (een ontwikkeling die nog niet plaatsvindt in de omgeving van Hekendorp). Op het platteland, en zeker in bepaalde provincies, is er namelijk sprake van krimp. Zowel voorzieningen als mensen verdwijnen van het platteland. Hier zijn veel onderzoeken naar gedaan, zoals van Verwest, Sorel, Buitelaar & Egmond (2008).

Deze krimp wordt onder andere veroorzaakt door de verstedelijking, er is een trek van het platteland naar de stad (Ekamper, 2010). Daarnaast is er in de wereld ook steeds meer mobiliteit door middel van bijvoorbeeld auto's, waardoor mensen makkelijker naar de stad kunnen om daar bijvoorbeeld boodschappen te kunnen doen, maar ook mogelijkheden hebben om te gaan wonen waar men wil (Melis, 2013). Dit komt samen met een schaalvergroting waarbij grote supermarkten steeds meer en goedkoper kunnen produceren waardoor de kleine dorpsupermarkt niet meer kan concurreren met de grote supermarkten in de stad en vervolgens doet men de andere boodschappen ook gelijk in de stad en verdwijnen veel voorzieningen uit het dorp (Pegge & Scholten, 2014).

De hierboven genoemde ontwikkelingen zorgen ervoor dat vaak genoemd wordt dat de leefbaarheid in dorpen onder druk komt te staan (Uyterlinde, van Arum & Sprinkhuizen, 2009). In veel gemeenten maken zowel de overheid als de bewoners zich zorgen over de toekomst van het dorp. Deze ontwikkeling vindt voornamelijk in krimpregio's als Limburg plaats (Custers, 2017). Steeds vaker proberen de bewoners hier zelf iets aan te doen. Dorpen proberen vaak door bijvoorbeeld het opstellen van een dorpsvisie of het opzetten van initiatieven zelf de leefbaarheid van het dorp in eigen handen te nemen. Ook doen gemeenten hun best om de leefbaarheid te verbeteren. Deze ontwikkelingen worden verder beschreven in het volgende hoofdstuk.

4. Theoretisch kader behoud van leefbaarheid

4.1 Leeswijzer

In het vorige hoofdstuk werd de definitie van leefbaarheid gegeven. Vervolgens werd hierover een conceptueel model beschreven en werden de ontwikkelingen beschreven die momenteel invloed hebben op de leefbaarheid van kleine kernen en dit waren ontwikkelingen die ervoor zorgen dat de leefbaarheid in veel kleine kernen onder druk is komen te staan. In veel gemeenten en bij de overheid maakt men zich zorgen om deze leefbaarheid. Daarom wordt zowel in het beleid, als in de praktijk hier aan gewerkt. In dit hoofdstuk wordt beschreven aan de hand van de expertinterviews en aan de hand van literatuur welke ontwikkelingen nu plaatsvinden om de leefbaarheid in kleine kernen te behouden en/of verbeteren.

4.2 Overheidsbeleid

In de eerste instantie is er vanuit de overheid beleid dat invloed heeft op de leefbaarheid in kleine kernen. Een kwestie die hierbij een rol speelt is het rode contouren beleid. Om te voorkomen dat alles wordt volgebouwd en om ervoor te zorgen dat er groen overblijft, heeft de overheid grenzen gesteld aan waar wel en waar niet gebouwd mag worden (Buitelaar, 2016). Deze grenzen liggen bij elke gemeente om de bebouwing heen. De grenzen worden door de provincies bepaald. Kwesties hierover zijn de afgelopen periode in het nieuws geweest (de Voogd & van den Dool, 2019; Nieuwsuur, 2019).

In veel gemeenten wil men bouwen, vanwege de lange wachtlijsten voor het huren van een huis en omdat dit de leefbaarheid zou kunnen verbeteren of behouden. Om een school te behouden is het bijvoorbeeld nodig om starterswoningen te bouwen of andere huizen om voor doorstroming te zorgen. Om dit te bereiken wil men in deze gemeenten de rode contouren verleggen om aan de rand van de gemeente verder te kunnen bouwen. In de provincie is men in veel gevallen van mening dat er eerst gekeken moet worden naar mogelijkheden binnen de rode contouren (Hoving, 2019). Een voorbeeld waarin dit gaande is, is de gemeente Oudewater. Hier wil de gemeente graag bouwen aan de randen van Oudewater en Hekendorp om aan de vraag te voldoen en omdat bouwen binnen de rode contouren op veel verzet stuit van de daar aanwezige actoren. Deze bouwplannen zijn echter nog niet toegestaan door de provincie Utrecht (de Voogd & van den Dool, 2019; Nieuwsuur, 2019).

Als het gaat om leefbaarheid kan zowel het bouwen als het niet bouwen bijdragen aan een afname van de leefbaarheid (Verweij, 2014). Als men niet bouwt, kunnen voorzieningen als de school verdwijnen door een tekort aan leerlingen. Als men wel bouwt, kan een stuk groen verdwijnen wat andere inwoners weer cruciaal vinden voor hun leefbaarheid en ook kan

het zijn dat er veel leegstand ontstaat in andere dorpen, omdat mensen daar wegtrekken. Dit is een dilemma dat in veel gemeenten speelt

Als het gaat om de leefbaarheid van kleine kernen, zit het meeste werk van de overheid/ministerie in het aansturen van organisaties die verantwoordelijk zijn voor deze leefbaarheid. Het ministerie geeft bijvoorbeeld subsidie aan de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) die zich bezighoudt met de leefbaarheid van kleine kernen (Expertinterview 5, 6 en 7). Deze organisatie haalt veel informatie op bij kleine kernen door middel van het organiseren van een nationaal plattelandsparlement, bijeenkomsten met kleine kernen, de dorpsvernieuwingsprijs en het bezoeken van de kleine kernen (LVKK, 2019). Ook ondersteunt deze organisatie kleine kernen in het aanpakken van de leefbaarheid en probeert men krachten te bundelen door kleine kernen aan elkaar te koppelen. Ook op Europees niveau houden zij, samen met soortgelijke verenigingen uit andere landen, zich bezig met de leefbaarheid van kleine kernen door middel van een Europees Plattelandsparlement.

Het ondersteunen van kleine kernen gebeurt voornamelijk door de provinciale takken van de LVKK (LVKK, 2019). Bijna elke provincie heeft een eigen vereniging voor kleine kernen en deze zijn voornamelijk sterk in krimp provincies met veel kleine kernen. Deze organisaties helpen kleine kernen bij het opzetten van dorpsvisies en veel van deze verenigingen hebben eigen websites waar inspiraties kan worden opgedaan hoe een kleine kern zelf iets kan doen aan de leefbaarheid in het dorp (zie vb. Iepen Mienskip, 2019; VKKL, 2019).

Een andere organisatie die hier ook bij betrokken is, is het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA-bewoners, 2019). In expertinterview 4 werd iemand van deze organisatie geïnterviewd. Deze organisatie focust zich in het algemeen op bewonersinitiatieven en op wat bewoners kunnen doen aan de leefbaarheid van hun wijk/dorp. Ook deze organisatie focust zich op het ophalen van informatie en het inspireren en op weg helpen van actieve bewoners.

Waar de LVKK, de provinciale verenigingen en het LSA-bewoners zich ook op focussen is het beïnvloeden van het beleid. Een voorbeeld hiervan is dat het LSA er voor heeft gezorgd dat bij de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) een kanbepaling is toegevoegd, de zo geheten Right to Challenge (Expertinterview 4; LSA-bewoners, 2016). Gemeenten zijn voor de WMO verantwoordelijk gesteld voor de zorg dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. Bij de WMO zit nu de mogelijkheid voor gemeenten om een Right to Challenge in te stellen. Als een gemeente de Right to Challenge instelt, hebben bewonersinitiatieven de mogelijkheid om een overheidstaak over te nemen op het

moment dat zij denken dat zij deze taak beter en efficiënter uitvoeren dan de gemeente. De gemeenten hebben hierbij de vrijheid om zelf de spelregels te bedenken waar een bewonersinitiatief aan moet voldoen.

4.3 De participatiesamenleving

Deze Right to Challenge hoort bij een ontwikkeling die al langere tijd bezig is. In de 20^e eeuw was Nederland lange tijd een verzorgingsstaat. De overheid was verantwoordelijk voor het welzijn van de Nederlandse burgers. Aan het eind van de 20^e eeuw en begin van de 21^e eeuw waren in de gemeenten de lokale politieke partijen in opkomst. Een van de redenen hiervan was dat deze lokale partijen meer betrokken zijn bij de gemeente en de mensen waren niet tevreden met het feit dat de landelijke politiek voor hun beslissingen nam (Expertinterview 7; van Ostaaijen, 2012).

Dat mensen steeds meer invloed willen op de politiek en op de eigen leefomgeving is te zien aan de opkomst van de referenda, burgertops en G1000's (Boogaard, Michels, Cohen, Smets, Binnema & Vlind, 2016). In steeds meer gemeenten wordt hiervan gebruik gemaakt. Door deze middelen hebben de bewoners een directere invloed op de politiek dan door alleen eens in de vier jaar te stemmen.

Naast deze manieren van invloed op de politiek en de leefomgeving, is er echter ook een andere manier van invloed in opkomst. Hiermee wordt de doe-democratie bedoeld (Tonkens, 2014; Vermeij & Gieling, 2016). Mensen kunnen door doe-democratie niet meer alleen maar meepraten over de eigen leefomgeving, maar kunnen ook meer eigen verantwoordelijkheid nemen door dingen te doen. De verantwoordelijkheid voor het eigen welzijn en de leefomgeving verschuift op deze manier van de overheid richting de burger. In de troonrede van Koning Willem Alexander in 2013 werd deze verschuiving de 'Participatiesamenleving' genoemd. Hiermee bedoelde hij dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen leefomgeving en voor de mensen om hen heen en zelfredzaamheid is hierbij zeer belangrijk (Rijksoverheid, 2013).

In veel dorpen hebben de bewoners deze verantwoordelijkheid ook op zich genomen, omdat men zich zorgen maakt over de leefbaarheid van het dorp en de toekomst van het dorp. Veel dorpen hebben hiervoor een dorpsraad of dorpsplatform opgericht (Antonides, Witte, de Moor & Boele, 2018). Dit wordt vaak gezien als een groep mensen die de inwoners representeert richting de gemeente. Het is een groep die tussen de gemeente en het dorp in staat. Vaak neemt dit dorpsplatform dus de rol van een meer representatieve groep, die als een soort klankbord dient richting de gemeente.

De rol van de dorpsraden en dorpsplatforms is echter aan het veranderen. De functie verandert van een puur representatieve rol richting de gemeente in een meer verbindende of activerende rol tussen de bewoners onderling. Het doel van het dorpsplatform is meer om de projecten aan te jagen, om mensen aan elkaar te koppelen en om projecten in het dorp aan te sturen en daarnaast om een verbinding te leggen tussen de bewoners en de gemeente. Men ziet zichzelf in de meeste gevallen niet meer als een groep die de klachten van de bewoners moet overbrengen aan de gemeente, maar men probeert de bewoners er juist op te wijzen hoe zij dit zelf kunnen doen (Antonides et al., 2018; Expertinterview 5).

In veel kleine kernen is men bezig met het opstellen van een dorpsvisie. Met een dorpsvisie wordt doorgaans de mening van de bewoners opgevraagd en wordt daarna gekeken wat er moet gebeuren om de leefbaarheid van het dorp in de toekomst te kunnen verbeteren (Antonides et al., 2018; Custers, 2017; Iepen Mienskip, 2019).

In de afgelopen 20 jaar zijn er drie generaties dorpsvisies geweest (Custers, 2017). In de eerste generatie keek men voornamelijk naar de ruimtelijke aspecten en men gaf toen vooral de verantwoordelijkheid aan de gemeente. In de tweede generatie kreeg de gemeente al iets meer een faciliterende rol bij het opzetten van sociale projecten en kwamen sociale aspecten ook aan de orde. In de derde generatie dorpsplannen kijkt men naar wat men zelf kan doen om de leefbaarheid van het dorp te verbeteren en legt men de verantwoordelijkheid in eerste instantie bij het dorp zelf (Custers, 2017).

In deze derde generatie dorpsplannen proberen bewoners van een dorp dus zelf de leefbaarheid van het dorp te verbeteren en het dorp in de toekomst leefbaar te houden. In veel dorpen komen hier ook grote initiatieven bij kijken. Soms zijn dit initiatieven om een groot probleem in het dorp te beperken. Soms zijn het initiatieven om voorzieningen overeind te houden (Custers, 2017; Out, 2011).

De thema's die op dit moment een grote rol spelen bij de initiatieven van kleine kernen zijn: de zorg, de energietransitie, de nieuwe omgevingswet, woningen, het behoud van de voorzieningen en de bereikbaarheid van voorzieningen voor de kleine kern (de Bont, 2018; Laefhoes America, 2017; Specht, 2018; Soeterbroek, 2018; Wensbus America, 2017).

4.4 De veranderende positie van de gemeente en de bewoners

Omdat de bewoners meer verantwoordelijkheid krijgen en nemen voor hun eigen leefbaarheid, zijn de rollen van zowel de bewoners als de gemeenten aan het veranderen. Waar de bewoners eerst vooral naar de overheid keken om iets gedaan te krijgen, doen de inwoners dit veel vaker zelf (van Essen & van Enckenvoort, 2018).

De rol van de overheid wordt op deze manier een meer faciliterende rol (van Essen & van Enckenvoort, 2018). De overheid faciliteert de plannen die de inwoners van de gemeenten hebben. Zo geven de gemeenten bijvoorbeeld subsidies aan de bewonersinitiatieven. Deze veranderende rol is onderdeel van de vernieuwde lokale democratie.

In veel gemeenten hebben de gemeenten moeite met de veranderende positie van de overheid en de bewoners (van Zuylen & Steur, 2019). De overheid is gewend om zelf te bepalen wat er zou moeten gebeuren om de leefbaarheid te verbeteren, maar inmiddels wordt dit door de bewoners voor hun bepaald.

Bij deze vernieuwde lokale democratie, waarbij de inwoners meer te zeggen hebben over de eigen leefomgeving, is ongelijkheid een belangrijke kwestie. Dit is een belangrijke kwestie voor zowel de gemeenten, als voor dorpsplatforms en bewonersinitiatieven (Antonides et al., 2018; Beltman, 2019; Expertinterview 5 en 6). Het is namelijk belangrijk voor dorpsplatforms dat zij daadwerkelijk het hele dorp representeren en niet alleen maar de vaste groep assertieve bewoners. Voor de gemeente is het belangrijk om toe te zien dat de initiatieven die zij qua subsidies ondersteunen niet alleen bestemd zijn voor een kleine groep inwoners, maar dat alle inwoners hierin meegenomen worden (Expertinterview 6; van Essen & van Enckenvoort, 2018). Bij sommige provinciale verenigingen voor kleine kernen is dit aspect zo belangrijk, dat men als regel heeft opgesteld dat als er geen jongeren betrokken zijn bij het opstellen van een dorpsvisie, dat zij dit dorp niet willen helpen met het begeleiden van de dorpsvisie (Expertinterview 6). Deze ontwikkeling dat iedereen mee moet kunnen doen in de samenleving is een ontwikkeling die vaak wordt aangeduid met de term ‘inclusie’.

4.5 Samenvatting behoud van leefbaarheid

In de laatste paragraaf van hoofdstuk 3 is beschreven welke ontwikkelingen er voor gezorgd hebben dat de leefbaarheid in veel kleine kernen onder druk is komen te staan. Om de leefbaarheid te verbeteren en behouden zijn er in de afgelopen decennia verschillende ontwikkelingen gaande. Deze zijn in dit hoofdstuk beschreven.

Men wil de bewoners bijvoorbeeld meer verantwoordelijkheid en inspraak geven en de inwoners nemen in veel gevallen ook meer inspraak en verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid van de eigen leefomgeving. Dit kan bijvoorbeeld door middel van het opstellen van een dorpsvisie, een dorpsplatform om de boel aan te jagen of om de mensen te representeren, door middel van het overnemen van overheidstaken met de Right to Challenge of door mee te werken aan de omgevingsvisie of de energietransitie.

Er zijn allerlei manieren waarop inwoners van kleine kernen proberen bij te dragen aan het verbeteren van de leefbaarheid van de kleine kern. De overheid heeft hierbij voornamelijk een faciliterende rol en moet toezien in hoeverre dit goed verloopt, bijvoorbeeld door middel van het wel of niet afgeven van subsidies aan initiatieven van bewoners.

Hierbij is inclusie een belangrijk speerpunt. Alle inwoners van een samenleving moeten worden meegenomen in de participatiesamenleving die in dit hoofdstuk is beschreven.

5. Contextueel kader

5.1 Leeswijzer

Omdat het heel belangrijk is om bij de leefbaarheid goed naar de context te kijken (Leidelmeijer & van Kamp, 2004), zal de context van Hekendorp hier beschreven worden. Eerst wordt kort een beschrijving gegeven van de geschiedenis van het dorp. Daarna worden de algemene demografische gegevens beschreven. Hierbij gaat het om de ligging, het aantal inwoners en de leeftijd van de inwoners.

Vervolgens zal het dorp worden beschreven aan de hand van de ruimtelijke, de sociale en de economische kwaliteit. Dit zal worden gedaan op basis van de objectieve situatie van het dorp. De subjectieve en gewenste situatie zullen terugkomen in de resultaten. Voor de objectieve situatie zal gebruik worden gemaakt van de informatie die er is over Hekendorp uit het boek 'de Afwachtenden' van Cor van Someren (1999) en de documentaire van Margreet van Gils die in 2018 is uitgezonden op RTV Utrecht (van Gils, 2018) en ook de gegevens van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017) en het artikel van Franssen, Meijer & Olden (2018) over kleine kernen in de provincie Utrecht.

5.2 Algemene gegevens en demografie

In 1280 hebben de eerste mensen zich al gevestigd in wat nu Hekendorp is. Vervolgens werd in de 14^e eeuw de Enkele en Dubbele Wiericke gegraven en dat wordt gezien als het ontstaan van Hekendorp (van Someren, 1999). Het dorp heeft een grote geschiedenis, waarin het verschillende keren van gemeente en van naam is veranderd. Hekendorp is het bekendst geworden onder de naam Goejanverwelle. Bij de sluis, de Goejanverwellesluis, is in 1787 Prinses Wilhelmina van Pruisen gevangengezet, nadat zij was aangehouden toen zij onderweg was van Nijmegen naar Den Haag (Wilschut, 2000). Dit is de reden waarom Hekendorp nog steeds bij veel mensen bekend is.

Het dorp ligt in de provincie Utrecht, op de grens met de provincie Zuid-Holland (van Someren, 1999). Als men in het zuiden van Hekendorp de Wilhelmina van Pruisenbrug

oversteekt is men al in Zuid-Holland. Ook ten westen van Hekendorp grenst het aan de provincie Zuid-Holland.

In de buurt van Hekendorp liggen een aantal andere dorpen en steden. Op 3 kilometer ligt bijvoorbeeld de stad Oudewater (Hekendorp hoort bij de gemeente Oudewater), op 8 kilometer ligt Gouda en op 10 kilometer ligt Woerden (van Someren, 1999).

Verder is Hekendorp in Nederland heel centraal gelegen in het centrum van het Groene Hart. Mensen kunnen vanuit Hekendorp in ongeveer drie kwartier in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Leiden zijn met de auto.

Ondanks dat het dus centraal gelegen is en dat Oudewater en Gouda voor de meeste inwoners te bereiken zijn, wordt het wel gezien als een klein en afgelegen dorp (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

Als het gaat om kleine kernen wordt hiermee in de literatuur verschillende definities gebruikt. In sommige definities is een dorp een kleine kern als het minder dan 2000 inwoners heeft. In de definitie van de provincie Utrecht (Fransen, Meijer & Olden, 2018) is de definitie dat een kleine kern minder dan 5000 inwoners heeft. Hekendorp is hierbij een hele kleine kern met 730 inwoners.

Van deze 730 inwoners zijn 165 mensen onder de 14 jaar oud, 85 mensen tussen de 15 en 24 jaar oud, 155 mensen tussen de 25 en 44 jaar oud, 220 mensen tussen de 45 en 64 jaar oud en 105 mensen zijn boven de 65 jaar oud (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Dit is nog relatief jong vergeleken met kleine kernen waar veel problemen zijn met vergrijzing en waar scholen dicht moeten (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

5.3 Ruimtelijke kwaliteit

Bij de ruimtelijke kwaliteit gaat het om de ligging van Hekendorp, de voorzieningen, de bereikbaarheid, de woningvoorraad en de omgeving. Op de volgende pagina volgt een kaart van Hekendorp. Hierbij is er gekozen om het bestemmingsplan toe te voegen. In dit bestemmingsplan is de Hekendorpse Buurt niet meegenomen, maar alleen de kern Hekendorp. De Hekendorpse Buurt is de weg tussen Hekendorp en Oudewater, die officieel wel bij Hekendorp hoort en ook is meegenomen in de enquête. Deze plattegrond is het centrale deel van Hekendorp met daarbij voornamelijk de kern.

Figuur 1: bestemmingsplan Hekendorp. Bron: gemeente Oudewater.

Legenda

Geel=eindbestemming wonen	Lichtgroen=eindbestemming tuin
Midden groen=eindbestemming recreatie	Donkergroen=eindbestemming groen
Donkerbruin= eindbestemming maatschappelijk (onder=de kerk, midden=de Boezem en boven= de school)	
Paars= eindbestemming bedrijf (de smid)	+ =archeologische waarde
Grijs=eindbestemming verkeer	Blauw=eindbestemming water
Oranje=eindbestemming horeca	

Voorzieningen en bereikbaarheid

Zoals te zien is op de kaart is er in Hekendorp een aantal voorzieningen aanwezig. Er is een basisschool, een café, een buurthuis (de Boezem) en een kerk. Aangezien het voor de leefbaarheid van een dorp een vereiste is dat er minimaal een ontmoetingsplaats aanwezig is, voldoet Hekendorp aan dit criterium (Out, 2011).

De school is een openbare basisschool en heet de ‘OBS Goejanverwelle’. Deze school is het bovenste bruine gebouw op de plattegrond. In 2018 heeft RTV Utrecht een documentaire gemaakt over de leefbaarheid van Hekendorp in de documentaireserie

‘Margreet’. In deze serie bleek dat de inwoners van Hekendorp de school erg belangrijk vinden voor de leefbaarheid van het dorp (van Gils, 2018). De school heeft ongeveer 70 leerlingen, waarvan een deel ook afkomstig is uit Haastrecht aan de andere kant van het water. De school heeft een samenwerking met ‘de Schakels’ in Oudewater om levensvatbaar te kunnen blijven. Ook zit het bij de stichting Onderwijs Primair. Dit is om de kwaliteit van lesgeven te kunnen waarborgen op een kleine school.

De kerk die in Hekendorp te vinden is, is de Hervormde kerk. Deze komt uit het jaar 1845 en is het bruine gebouw onderop de plattegrond. Deze kerk wordt bezocht door mensen uit Hekendorp, evenals door mensen uit omliggende dorpen (van Gils, 2018).

De derde voorziening is het café. Dit is de Uitspanning Goejanverwelle. Dit is het oranje gebouw op de plattegrond. Het is centraal gelegen op de dijk en de vele fietsers die over de dijk komen, komen langs het café. Het café is vooral populair onder langsfietsende toeristen (van Gils, 2018).

De vierde voorziening is de Boezem. Dit is het dorpshuis en het middelste bruine gebouw op de plattegrond. In dit gebouw worden de dorpsavonden georganiseerd, vinden de bijeenkomsten van de meeste verenigingen plaats, kunnen de mensen stemmen bij verkiezingen en worden bruiloften georganiseerd.

Naast de aanwezige voorzieningen zijn er ook veel voorzieningen niet aanwezig. Er is bijvoorbeeld geen mogelijkheid tot zorg aanwezig in Hekendorp. Hiervoor moet men naar Gouda, Oudewater of Driebruggen. De dichtstbijzijnde huisarts is op 3.3 kilometer en is in Oudewater en dit is boven het gemiddelde van kleine kernen in de provincie Utrecht (1.4 kilometer) en dat is al boven het landelijk gemiddelde (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017; Fransen, Meijer & Olden, 2018).

Voor het dichtstbijzijnde ziekenhuis moet men in Hekendorp 9.7 kilometer rijden. Dat is normaal voor mensen in een kleine kern. Het gemiddelde is namelijk 9.8 kilometer in de provincie Utrecht (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017; Fransen, Meijer & Olden, 2018).

Als men in Hekendorp een supermarkt wil bezoeken, moet men ook naar omliggende dorpen of steden uitwijken. Hierbij is Oudewater de dichtstbijzijnde optie. De Emté ligt op 3.1 kilometer. Dit ligt ver boven het gemiddelde van de kleine kernen in de provincie Utrecht, waar het gemiddelde op 1.4 kilometer ligt (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017; Fransen Meijer & Olden, 2018).

Er is ook geen voortgezet onderwijs in Hekendorp. Voor voortgezet onderwijs is men aangewezen op Woerden, Gouda en Montfoort. De gemiddelde afstand tot het voortgezet onderwijs is in Hekendorp 7.8 kilometer (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Het

gemiddelde van kleine kernen in de provincie Utrecht is 4.2 kilometer (Fransen, Meijer & Olden, 2018).

Voor de bereikbaarheid van een kleine kern is het openbaar vervoer heel belangrijk (Fransen, Meijer & Olden, 2018). Voornamelijk jongeren en ouderen die geen auto hebben zijn gebonden aan het openbaar vervoer. In de provincie Utrecht is de gemiddelde afstand tot een bushalte 600 meter. In Hekendorp is de afstand ongeveer hetzelfde. De dichtstbijzijnde bushalte ligt namelijk op een paar honderd meter van het dorp aan de andere kant van de Wilhelmina van Pruisenbrug. Via deze bus kan men in Hekendorp in een kwartier in Gouda zijn en in drie kwartier in Utrecht. De bussen rijden elk half uur (NS Reisplanner, 2019).

Verkeer

Voor de bereikbaarheid van Hekendorp zijn de wegen en paden ook belangrijk. Deze vallen onder het thema 'verkeer'. Zoals op het bestemmingsplan te zien, zijn er drie kanten waar men op kan gaan vanuit Hekendorp. Men kan naar het noorden richting Driebruggen via de Opweg. Als men naar de snelweg gaat volgt men deze route. Via de dijk (de grijze weg onderin) kan men naar het westen naar Gouda en naar het oosten naar Oudewater. Naar het oosten is via de Hekendorpse Buurt en naar het westen via de Steinse dijk. De wegen zijn smalle wegen, waarin men elkaar kan passeren via passeervlakken. Er zijn geen fietspaden langs deze wegen. De maximale snelheid binnen de bebouwde kom van Hekendorp is 30 kilometer per uur. In Hekendorp zijn in de periode van 2014 tot 2018 7 ongevallen geweest op de Hekendorpse Buurt met 5 personen die daarbij gewond zijn geraakt, 1 ongeluk op de Goejanverwelle en 3 ongelukken op de Opweg, waarvan 1 bij Hekendorp (STAR, 2019).

Woningvoorraad

Er zijn in Hekendorp 269 woningen. 99% is eengezinswoningen en 1% bestaat uit meergezinswoningen. In de provincie ligt het percentage meergezinswoningen duidelijk hoger (13%). Van de woningen is 76% koopwoning en 24% huurwoning. Daarvan is 14% van de coöperatie en 10% is particulier. In de provincie is het gemiddelde percentage 63% koopwoningen en 37% huurwoningen. Het percentage van woningen van de coöperatie lag in de kleine kernen in de provincie ook hoger dan in Hekendorp (17%) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017).

Als het gaat om de woningwaarde in Hekendorp ligt dat lager dan het gemiddelde van de kleine kernen in de provincie Utrecht. In Hekendorp is de woningwaarde €321.000,-. In de provincie is het gemiddelde van kleine kernen €332.000,-. Wel ligt het gemiddelde hoger dan

het gemiddelde in de gehele provincie Utrecht. Dat ligt op €243.800 (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017; Franssen, Meijer & Olden, 2018).

De gemeente waar Hekendorp in ligt staat bekend om de hoge huizenprijzen en het is moeilijk om in deze omgeving een betaalbare woning te krijgen. Er staat in Hekendorp ook weinig te koop. De gemeente Oudewater kwam de afgelopen maanden regelmatig in het nieuws (de Voogd & van den Dool, 2019; Nieuwsuur, 2019) omdat men graag woningen wil bouwen in Oudewater en Hekendorp. Het probleem in Oudewater en in Hekendorp is dat de rode contouren er strak omheen liggen en er zo weinig ruimte over blijft om te bouwen.

De omgeving

Hekendorp ligt in het midden van het Groene Hart. Naast het onderscheid tussen locatie en afmeting van het dorp, is er ook een onderscheid in mooi en minder mooi gelegen dorpen. Hierbij scoort Hekendorp goed en dit wordt gezien als een mooi gelegen dorp (Steenbekkers & Vermeij, 2013).

Mooie kleine afgelegen dorpen scoren over het algemeen goed als het om de omgeving gaat (Steenbekkers & Vermeij, 2013). Men vindt vooral de rust, de ruimte en het mooie wonen fijn. De ruimte is bijvoorbeeld te zien aan het uitgestrekte platteland en de grote woningen.

Een ontwikkeling die wel belangrijk is in de dorpen, is dat er ook in de dorpen steeds meer sprake is van bebouwing. Hierdoor is er steeds meer verkeer en dit verstoort in deze dorpen de rust. Ook is er steeds meer sprake van zwerfvuil en verandert de luchtkwaliteit op een negatieve manier in veel dorpen (Steenbekkers & Vermeij, 2013). Over het algemeen zijn de inwoners van dorpen echter wel positief over de leefomgeving.

Algemene ruimtelijke kwaliteit

Als het gaat om de objectieve situatie van de ruimtelijke kwaliteit van Hekendorp kan er gesteld worden dat deze per onderwerp verschilt. Er is in Hekendorp een aantal voorzieningen en op dat vlak scoort Hekendorp goed. Op basis van de bereikbaarheid van de overige voorzieningen scoort Hekendorp echter wel lager dan het provinciale gemiddelde. Hier moet wel bij gezegd worden dat Hekendorp een centrale ligging heeft, een bushalte heeft dichtbij het dorp en hiermee een busverbinding heeft richting zowel Utrecht als Gouda.

Als het gaat om de schoonheid van de woonomgeving scoort Hekendorp goed. Volgens de dorpenmonitor van Steenbekkers & Vermeij (2013) heeft Hekendorp een mooie, maar afgelegen ligging ten opzichte van de steden.

5.4 Sociale kwaliteit

Sociaal kapitaal en sociale cohesie

Bij het sociaal kapitaal gaat het om de netwerken en contacten die men heeft. Het sociaal kapitaal in Hekendorp wordt vooral bepaald door de verenigingen die in het dorp aanwezig zijn.

In Hekendorp is een aantal verenigingen actief (van Gils, 2018). Deze verenigingen zijn grotendeels actief in de verschillende voorzieningen. Zo is in verenigingsgebouw de Boezem een toneelvereniging actief, die zo nu en dan een toneelvoorstelling organiseert. Vanuit de school wordt er elk jaar een Sinterklaasoptocht georganiseerd door de Sinterklaasvereniging. De speeltuin bij de school wordt onderhouden door de Speeltuinvereniging. De moestuinen rechtsboven op de plattegrond worden onderhouden door Belangenvereniging de Boezemkade, de tuinvereniging. Bij Koningsdag worden er activiteiten in en rond de Boezem georganiseerd door de Oranjevereniging. Als er geschaatst kan worden wordt dit georganiseerd door de IJclub. Zij organiseren ook elk jaar een vergadering en een wandeltocht vanaf het café. Voor de jonge kinderen is er een Jeugdvereniging, Gabriel en voor de biljartliefhebbers is er elke donderdagavond de biljartvereniging in het café.

Naast deze verenigingen hebben de mensen ook contacten onderling. Hiervan zijn geen objectieve gegevens beschikbaar en dit zal wel worden beschreven in de resultaten.

Als het gaat om de sociale cohesie, gaat het voornamelijk om de veiligheid in het dorp en om de binding die de inwoners met elkaar hebben en met het dorp. In kleine kernen is de sociale cohesie doorgaans beter dan in de stad. Men kent elkaar beter, heeft meer contact met elkaar en let beter op elkaar. Dit heeft volgens de literatuur een positief effect op de leefbaarheid (Huygen & de Meere, 2008). Op het moment dat deze sociale cohesie te groot wordt, kan dit echter ook negatieve consequenties hebben voor mensen die buiten de groep vallen. Zij kunnen zich extra buitengesloten voelen.

Uit de documentaireserie van van Gils (2018) op RTV Utrecht komt naar voren dat de binding onderling heel goed is. Men kent elkaar en als er iets gebeurt, leeft iedereen daarbij mee. Er is echter ook een andere kant aan het verhaal. De Hekendorpers staan bekend als ‘de afwachtenden’ (van Someren, 1999). Als iemand nieuw is, zal men er niet meteen op af stappen. Men kijkt liever eerst hoe de ander zich aanpast aan de omgeving (Expertinterview 2).

Op het gebied van veiligheid valt over de kern Hekendorp als het gaat om de objectieve situatie niet veel te zeggen. Als de criminaliteitscijfers worden vergeleken met die

van de gehele gemeente Oudewater, dan ligt het gemiddelde per 10.000 inwoners iets lager (10 in Hekendorp, 15 in de gemeente Oudewater). Als het wordt vergeleken met de gemeente Woerden, dat veelal wordt aangeduid als een van de meest gemiddelde gemeenten van Nederland, dan is het verschil nog groter (10 in Hekendorp, 29 in de gemeente Woerden) (CBS Statline, 2018).

Mogelijkheid om invloed uit te oefenen

Hekendorp heeft te maken met de gemeente Oudewater. Deze gemeente heeft anderhalf jaar geleden een avond georganiseerd waar alle inwoners van Hekendorp welkom waren. Het doel van deze avond was het op gang zetten van een dorpsplatform en het ophalen van de problemen die spelen in de kern Hekendorp (Avontuur, 2019).

Naar aanleiding van deze avond is er een proces tot een dorpsplatform op gang gezet. In dit dorpsplatform doen 6 inwoners van Hekendorp mee (Avontuur, 2019). Het dorpsplatform is opgezet omdat de gemeente een nieuw conserverend bestemmingsplan wilde doorvoeren (een bestemmingsplan waarin geen veranderingen zijn doorgevoerd ten opzichte van het vorige bestemmingsplan), maar de gemeenteraad zich afvroeg of het niet verstandig was om de mening van de inwoners op te vragen (Expertinterview 3). Dat is dus gedaan in 2017 en toen is het idee ontstaan om een dorpsvisie te maken voor Hekendorp. Deze visie zou dan gebaseerd zijn op de mening van de inwoners, die ondervraagd zijn in een enquête en in een bewonersavond in mei 2019.

Naast deze vorm van inspraak is er in de gemeente Oudewater sinds kort ook een mogelijkheid om een overheidstaak uit te voeren met de Right to Challenge (Gemeente Oudewater, 2018). Hierbij kunnen de bewonersinitiatieven aangeven dat zij een taak beter kunnen uitvoeren dan de overheid en dan mag men een plan indienen om de taak over te nemen.

Ook is er eens in de zoveel tijd een schouw in Hekendorp, waarbij mensen van de gemeente samen met inwoners van Hekendorp door het dorp lopen om te kijken wat de goede, maar vooral ook wat de knelpunten zijn van Hekendorp.

Naast deze vormen van inspraak organiseert men in Hekendorp ook regelmatig avonden waar mensen mee kunnen denken over een thema of avonden waar onderwerpen worden gepresenteerd. Zo is er in de afgelopen maanden een avond geweest over de energietransitie en een avond waar men kon meepraten over de vorm van de nieuwe brug en een woningbouwproject dat geïnitieerd was in Hekendorp (Gemeente Oudewater, 2019; Kijk op IJsselstreek, 2019).

Algemene sociale kwaliteit

De objectieve sociale kwaliteit van Hekendorp is voor een kleine kern niet slecht. Er zijn in Hekendorp acht verenigingen, de mensen hebben op het oog veel contact met elkaar, het dorp is heel veilig als het gaat om criminaliteit en de inwoners hebben door middel van het dorpsplatform meer invloed gekregen op hun leefomgeving. De objectieve sociale kwaliteit zegt echter niet veel over de leefbaarheid van het dorp. Bij de sociale kwaliteit gaat het voornamelijk om de ervaring van de inwoners van het dorp. Er kunnen heel veel verenigingen zijn, maar als de inwoners deze verschrikkelijk vinden, heeft dit geen goede invloed op hun leefbaarheid.

5.5 Economische kwaliteit

Werkgelegenheid en ondernemerschap

Voorheen was Hekendorp een dorp met veel zichtbare ondernemingen. Zo was er een supermarkt, een slager, er waren drie bakkers en nog een aantal bedrijven (van Someren, 1999). De meeste van deze ondernemingen zijn inmiddels verdwenen. Momenteel is het café nog zichtbaar aanwezig, evenals de smid, een aantal boerderijen en de autogarage Piet Markus.

Toch als er wordt gekeken naar de statistieken op het Centraal Bureau voor de Statistiek (2017) valt op dat er in Hekendorp 85 ondernemingen zijn (Alle cijfers, 2019). Hierbij gaat het voornamelijk om niet zichtbare ondernemers, de zzp'ers. De centrale ligging van Hekendorp is voor hun een voordeel, aangezien de reistijd naar de snelweg niet heel lang is.

Het gemiddelde inkomen in Hekendorp is €23.500,- per jaar (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Dat ligt iets onder het gemiddelde van kleine kernen in de provincie Utrecht. Het gemiddelde van deze kleine kernen is namelijk €26.554. Deze vergelijking hoeft echter niet veel te zeggen over de economische kwaliteit, aangezien dit ook met demografische gegevens te maken kan hebben, zoals leeftijd en de percentages werkenden.

Algemene Economische kwaliteit

Ook m.b.t. de objectieve economische kwaliteit is niet veel te zeggen over de leefbaarheid. Er zijn 85 ZZP'ers in Hekendorp en bijna geen arbeidsplaatsen. De meeste inwoners van Hekendorp werken dus in omliggende dorpen. Ook op het gebied van de economische kwaliteit is het belangrijk om de ervaringen van de respondenten voorop te stellen.

5.6 Samenvatting contextuele kader

In het contextuele kader is de context van Hekendorp beschreven. Dit is gedaan op basis van de ruimtelijke kwaliteit, de sociale kwaliteit en de economische kwaliteit. Deze zijn beschreven aan de hand van de objectieve situatie. In dit contextuele kader is nog geen gebruik gemaakt van de enquête en van de interviews met de bewoners.

Zo is elk thema uitgewerkt in hoe de situatie is op basis van de feiten, zoals het aantal verenigingen en het aantal voorzieningen. De enquête is ook in dit hoofdstuk beschreven.

Om een verdiepende perceptie van de bewoners op de leefbaarheid van Hekendorp te krijgen, zijn voor dit onderzoek dus de bewoners bevraagd met een enquête en een aantal bewoners zijn ondervraagd in interviews. Deze worden beschreven in de resultaten.

6. Resultaten

6.1 Leeswijzer

In deze resultatensectie worden per hoofdthema de belangrijkste resultaten besproken. Dit wordt gedaan aan de hand van de enquête met de opmerkingen die men kon maken op de enquête. Daarnaast wordt hierbij ter aanvulling gebruik gemaakt van de input van de bewonersavond en van de interviews die voor dit onderzoek zijn gedaan. Als hoofdthema's worden de ruimtelijke, sociale en economische kwaliteit besproken. Tot slot wordt ook de toekomst die men ziet voor het dorp besproken. De resultaten zullen in de conclusie/discussie worden samengevat en geïnterpreteerd.

6.2 Ruimtelijke kwaliteit

Beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen

Bij de ruimtelijke kwaliteit gaat het in de eerste plaats om de beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen. In de enquête werd over de voorzieningen gevraagd hoe belangrijk men deze vindt. Bij de volwassenen enquête werd over het algemeen geantwoord dat men de huidige voorzieningen belangrijk vindt. Alleen de kerk scoorde iets lager met 3.41, maar de andere voorzieningen hadden een score van 3.98 (dorpshuis de Boezem), 4.11 (het café) en 4.17 (de school).

Naast deze beschikbaarheid van voorzieningen werd ook gevraagd naar hoe belangrijk men de bereikbaarheid van de voorzieningen vindt. Hierbij werd er gevraagd naar de zorgvoorzieningen. Deze scoorden tussen de 3.82 (tandarts) en 4.12 (ziekenhuis) allemaal ruim boven een neutrale score. De bereikbaarheid van het vervolgonderwijs scoort met 3.86

ook redelijk hoog. Men vindt de beschikbaarheid van de huidige voorzieningen in het dorp dus belangrijk en de bereikbaarheid van de overige voorzieningen ook.

In de enquête is niet terug te zien hoe tevreden men is met de huidige voorzieningen en met de bereikbaarheid van de voorzieningen. Hiervoor kan worden gekeken naar de opmerkingen die zijn gemaakt op de enquête. Hieruit bleek uit reacties dat men tevreden is met de bereikbaarheid van Utrecht en Gouda, maar er was wel commentaar op de bereikbaarheid van Woerden, vooral vanuit de jongeren.

In de interviews komt naar voren dat de meeste respondenten tevreden zijn met de voorzieningen die er nu zijn. Men vindt dat er voor een klein dorp als Hekendorp nog genoeg is en dat het logisch is dat men voor andere voorzieningen naar andere dorpen en steden moet. Wel zegt men dat het noodzakelijk is om een auto te bezitten als je in Hekendorp woont. Dit is bijvoorbeeld ook de mening van respondent 5:

“Ja het is prima zo. Maar ik snap ook dat je hier als kleine kern geen Albert Heijn neer kan zetten, of een buurtwinkeltje, want het is gewoon niet op te brengen. En degene die hier woont, als je iets nodig hebt, dan moet je met de auto. Want dat is natuurlijk wel. Dan moet je met de auto naar hetzij Oudewater, Haastrecht, Driebruggen.

Al zorgt de goede busverbinding er volgens een aantal respondenten juist voor dat deze auto niet altijd noodzakelijk is.

Van de huidige voorzieningen vindt men voor de leefbaarheid van het dorp vooral de school erg belangrijk. Dit kwam al naar voren in de enquête, maar ook in de interviews werd dit veelvuldig genoemd. Men is bang dat het dorp zonder de school een slaapdorp wordt en dat dit de leefbaarheid zou aantasten, zoals respondent 8 dat zei:

“Ik denk dat de school het dorp levendig houdt. Het gaat echt een slaapdorp worden, als de school weg is. Want ik denk dat jonge gezinnen er niet meer bij komen. Nu gebeurt dat nog wel. Voor een bepaalde leefbaarheid en levendigheid is een school wel een centraal iets. Zo zie ik het wel.”

Verder wordt ook het café door een aantal respondenten gezien als heel belangrijk voor de contacten in het dorp. Zo zei respondent 3 daar het volgende over:

“Het café zorgt voor saamhorigheid in het dorpje. Ook geeft het aan de bewoners een kans op iets te drinken of gezellig te eten zonder daar al te veel voor te moeten reizen.”

Bij de Boezem wordt vooral vermeld dat men blij is dat het gebouw er is en de kerk wordt door de respondenten over het algemeen niet als belangrijk ervaren, omdat dit gebouw door de meesten van hen niet wordt gebruikt. De meeste inwoners van Hekendorp gaan in andere dorpen in de omgeving naar de kerk.

Over het algemeen zijn de respondenten dus heel tevreden met de voorzieningen die er in het dorp zijn. Wel zijn er een aantal respondenten die graag nog een klein winkeltje in het dorp zouden willen zien om de levendigheid van het dorp te verbeteren en een ontmoetingspunt voor alle inwoners te creëren. Respondent 4 had dit als volgt in gedachten: *“Als er nou een klein winkeltje zou zijn of iets. Niet alleen voor je dagelijkse boodschappen, maar ook voor de ouderen dat ze boodschappen kunnen doen, maar gewoon het centrale ontmoetingspunt met de winkel.”*

Als het gaat om de bereikbaarheid van de voorzieningen zijn alle respondenten tevreden. Men zegt vooral ook dat het logisch is dat je vanaf Hekendorp met de auto naar andere dorpen of plaatsen moet om gebruik te maken van bijvoorbeeld de supermarkt. Men vindt het een bewuste keuze om in het dorp te gaan wonen. Een voorbeeld hiervan is respondent 8:

“Je maakt een bewuste keuze. De meeste voorzieningen zijn niet in Hekendorp. Maar als je in een stad als Gouda woont en je woont aan de rand van de wijk en in het centrum van de wijk is het winkelcentrum, moet je daar ook naar toe. En dat kost dan 10 minuten met de auto, met stoplichten enzo. En al stap je hier in de auto ben je een kwartier mee bezig. Hetzelfde winkelcentrum. Hier heb je namelijk geen stoplichten op de dijk.”

Wat hierbij wel als kanttekening gemaakt wordt door verschillende respondenten is dat het lastig is als men iets kleins is vergeten in de supermarkt. Daarvoor is de supermarkt net iets te ver. Men fietst er niet zomaar even naar toe. Dat is voor de respondenten soms wel lastig. Dit geldt ook voor respondent 13. Al heeft dit verder geen negatieve invloed op de ervaren leefbaarheid van de respondent:

“Ja, je moet er wel voor naar Oudewater of Haastrecht. Opzich is dat prima te doen, maar als je denkt: ik moet dat of dat even halen. Je kan niet even naar de supermarkt rennen ofzo.”

Ook heeft men het, als het gaat om de bereikbaarheid, veelal over de smalle weggetjes, maar daar waren de respondenten inmiddels wel aan gewend en dat beïnvloedt de leefbaarheid bij hen dus niet meer. Respondent 12 zei hier het volgende over:

“Je went wel aan de smalle weggetjes. Heel vaak als familie hier komt, die zijn natuurlijk niet die smalle weggetjes gewend. Dus die zeggen dan ‘oeeee spannend’. Maarja, daar wen je aan. En je hebt natuurlijk de bus hier. Dus dat vind ik ook wel een voordeel. Dus het is opzich prima bereikbaar. “

Verkeer

Ongeveer alle respondenten hebben dus aangegeven dat deze smalle wegen naar omliggende dorpen wennen. Wat voor veel respondenten niet went, is de verkeerssituatie. Dit is het meest heikele punt. Dit kwam vooral naar voren in de enquête, waar men over de verkeersvragen heel negatief was en ook in de opmerkingen op de enquête en op de bewonersavond kwam dit ter sprake. In sommige interviews kwam dit ook naar voren.

Bij de enquête werden twaalf vragen gesteld over de verkeerssituatie van Hekendorp. Hierbij werd gevraagd of men tevreden of ontevreden was met de situatie. Vooral over de verkeersveiligheid was men ontevreden (score: 2.14), maar ook over de gereden snelheid (score: 2.41), de hoeveelheid vrachtverkeer (2.48) en de wielrenners (2.45) was men ontevreden.

Uit de opmerkingen op de enquête bleek voornamelijk dat de veiligheid langs de wegen en de snelheid op deze wegen, in combinatie met de onoverzichtelijke bochten een groot probleem vormden voor het algehele veiligheidsgevoel omtrent het verkeer in Hekendorp. Men is bang dat er ongelukken zouden kunnen gebeuren en deze angst heeft een negatieve invloed op het gevoel van leefbaarheid. Ook zou er volgens de respondenten op de enquête weinig ruimte zijn om elkaar te passeren. Door gebrek aan parkeerplaatsen, zijn de passeerplekken namelijk bezet door geparkeerde auto's.

Op de bewonersavond kreeg aan de meeste tafels het thema 'verkeer' de meeste aandacht. Hier werden ook de meeste oplossingen voor bedacht. Een aantal oplossingen die op meerdere tafels naar voren komt, zijn: drempels, obstakels en borden/spandoeken om de snelheid er uit te halen, voor vrachtverkeer alleen bestemmingsverkeer toelaten of zelfs helemaal niet, een fietspad langs de Opweg, een rondweg, mensen aanspreken op hun gedrag (ook fietsers) en voornamelijk toezicht van een BOA. Hierin voelt men zich in Hekendorp achtergesteld tegenover Oudewater, dat de BOA eigenlijk nooit komt controleren, terwijl dit volgens hen wel zou helpen. Hierbij gaat het om snelheidscontrole en controle op parkeren.

Uit de interviews kwam het probleem met het verkeer ook naar voren. Niet alle respondenten zagen dit echt als een probleem. Zo vond een respondent het wat betreft het verkeer wel rustig. Vooral de respondenten die niet heel erg betrokken zijn bij de rest van het dorp, die niet hun hele leven op het dorp hebben gewoond, zien het verkeer niet als een groot probleem. Zo zei respondent 11 daar over:

“Ja goed, rustig. Ja de Opweg is nog wel eens druk, willen ze nog wel eens te hard rijden, maar daar hebben ze die drempels in zitten, dus dat valt wel mee. Ja, relaxed.”

Andere respondenten vinden het verkeer wel een probleem. Zo vindt respondent 9

vooral de drukte en het sluipverkeer vervelend en heeft dit bij de respondent invloed op het gevoel van leefbaarheid. De respondent vindt de situatie niet fijn:

“Ik werk zegmaar in Woerden, dus als je dan van Woerden hier naar toe rijdt. Je rijdt echt in colonne. Je merkt heel snel, mensen die hier niet gewend zijn om te rijden, die pik je hier heel snel uit. Mensen die hier 30 rijden op dat weggetje die zijn niet gewend om hier te rijden. Maar dat kwam, omdat de A12 dicht staat. De navigatie geeft dan aan ‘omrijd route’ en dan ga je er af bij Waarder en dan kan je er bij Gouda weer op en dan gaat alles door Hekendorp. Dus ja, dat is niet prettig.”

Ook over het vrachtverkeer en de wielrenners zijn de respondenten niet altijd even positief. Vooral mensen die aan de dijk wonen ervaren trillingen in hun huis als er een vrachtwagen langs rijdt en dit heeft effect op hun woongenot in Hekendorp. Zo geldt dat ook voor respondent 4:

“Verkeer, tja. Zwaar verkeer, daar heb ik moeite mee. Want het is echt heel zwaar verkeer wat hier doorheen gaat. En dat is voornamelijk 's avonds, en dan die melk en de veehouders. En die enorme trekkers en dan schudt het huis gewoon als die voorbijrijden.”

Respondent 7 vindt echter dat daar niet over geklaagd moet worden, aangezien men deze wagens zelf soms ook nodig heeft:

“Er rijdt een hoop vrachtverkeer hier ook heen. Maar die moeten hier ook wezen om spullen te brengen. Hetzij bij ons, hetzij bij een boer. Daar kunnen een hele hoop mensen wel lelijk over doen dat er zoveel vrachtverkeer hier komt, maarja de mensen willen ook de goederen hebben.”

Over het verkeer is men over het algemeen in de interviews dus verdeeld. Elke respondent heeft wel een thema gerelateerd aan verkeer waar men ontevreden over is en bij veel respondenten beïnvloedt dit hun gevoel van leefbaarheid, maar men is in de interviews niet met oplossingen voor deze problemen gekomen. Respondent 5 ergert zich voornamelijk aan het parkeerprobleem, dat door meer respondenten als een probleem wordt gezien. Hij noemde wel een suggestie voor een oplossing voor het parkeerprobleem. Deze suggestie was vooral richting de overheid bedoeld en was om een parkeerplaats te maken in een van de weilanden, zodat de mensen niet langs de weg hoeven te parkeren.

Woningvoorraad

Het derde grote thema in de ruimtelijke kwaliteit is de woningvoorraad. Dit thema kreeg ook veel aandacht in de enquête, op de bewonersavond en in de interviews. Hierover gingen de vragen in de enquête van zeer oneens naar zeer eens. Er werd gevraagd naar de motivatie om

binnen of uit Hekendorp te verhuizen, naar hun mening over uitbreiding van woningen en uitbreiding van starterswoningen, seniorenwoningen en gezinswoningen.

Over de woningbouw waren de inwoners heel erg verdeeld. Het onderwerp ligt gevoelig in Hekendorp, omdat een tijd terug een inwoner een bouwplan had ingediend in het midden van Hekendorp waar veel inwoners niet achterstonden. Het idee was om twee boerderijen te slopen en op die plek 20 appartementen neer te zetten. Het zou dan gaan om maximaal driehoog appartementen. Mensen waren tegen deze bouwplannen, omdat dit volgens hen het uitzicht/aanzicht van het dorp zouden kunnen verslechteren en het niet zou passen binnen een dorp als Hekendorp. Deze plannen kwamen in dezelfde periode dat de gemeente Oudewater regelmatig in het nieuws is met de grote wens om meer te bouwen in de gemeente. De gemeente zou graag de rode contouren willen uitbreiden, omdat het naar hen idee niet goed mogelijk is om binnen de contouren te bouwen (de Voogd & van den Dool, 2019; Nieuwsuur, 2019).

De verdeeldheid is terug te zien in de uitslag van de enquête en in de opmerkingen die op de enquêtes zijn gemaakt. De uitslag zelf was nog wel positief. Zo zijn 45 mensen het oneens met de vraag of er uitgebreid moet worden, 44 mensen zijn neutraal en 80 mensen zijn het eens. In de opmerkingen kwam echter vooral veel naar voren dat er vooral laagbouw gebouwd moet worden en niet op de Westkade, de plek van de bouwplannen.

Mensen vinden vooral dat er meer starterswoningen moeten komen (89 keer eens), maar ook seniorenwoningen (84 keer eens) en over gezinswoningen is merendeel het eens (87 keer). Uit de opmerkingen kwam veel naar voren dat mensen vinden dat er gebouwd moet worden voor starters om de leefbaarheid van het dorp te kunnen behouden.

Tijdens de bewonersavond waren de tafels verdeeld over het soort woningen dat in Hekendorp gebouwd moet worden. Men was het er wel over eens dat een van de betere opties is om de rode contouren te verschuiven en te bouwen langs de Opweg. Ook waren meerdere tafels het er over eens dat er eerst gepeild moet worden welke behoeften er in Hekendorp zijn.

Ook in de interviews zijn er vragen gesteld over de woningvoorraad van Hekendorp en in hoeverre deze veranderd zou moeten worden. Sommige respondenten denken dat er in Hekendorp nog voldoende mogelijkheden zijn om een huis te kopen, terwijl de meeste respondenten vonden dat de mogelijkheden beperkt zijn en er weinig goedkope woningen te koop staan. Een voorbeeld hiervan is respondent 10:

“Wat hier te koop staat, staat hier vaak lang te koop en is vaak prijzig en ik denk niet dat dat voor starters uitnodigt om hier te komen wonen. Dingen waar wij interesse in zouden hebben, is hier vrij aan de prijs.”

De meningen over of er bijgebouwd moet worden, lopen uiteen. Een aantal respondenten vindt Hekendorp mooi zoals het nu is en vindt dat er niet bij gebouwd zou moeten worden, omdat de kleinschaligheid voor hun het dorp juist leefbaarder maakt.

Respondent 5 is een van hen:

“Liever niet. Het is toch mooi. Nee je moet niet zo groot worden joh.”

De meeste respondenten vinden echter wel dat er wat bijgebouwd moet worden. Wat er wel bij gezegd wordt, is dat het zou moeten gaan om een aantal huizen per keer en er niet in een keer een hele woonwijk bij gebouwd moet worden. Deze mening deelde respondent 1 als volgt:

“Niet zoals laatste keer, dat ze in 1 keer een hele Vinex wijk neerzetten. En dan verschrikkelijk dicht bij elkaar. Dat is een stukje wijk, daar wil je nog niet dood gevonden worden.”

Over de vraag waar er gebouwd zou moeten worden zijn de respondenten het ook niet allemaal eens. De meest genoemde optie is langs de Opweg, voorbij de rode contouren. Andere opties die genoemd werden zijn toch de Westkade en de plek waar nu de speeltuin is achter de school. Speeltuinen mogen buiten de rode contouren worden gebouwd. Aangezien de speeltuin nu binnen de contouren ligt, zou dat volgens een aantal respondenten ook een goede optie zijn, zoals voor respondent 9:

“Of dat je op de plek waar nu de speeltuin is huizen neer zet en de speeltuin opschuift. Want de rode contouren liggen daar helemaal strak omheen en dat is de enige mogelijkheid. De speeltuin mag je wel verleggen, dus dat je op de plek van de speeltuin bouwt en dat je de speeltuin op een andere plek gaat vestigen.”

Voor welke mensen er gebouwd moeten worden, daar zijn de meningen over verdeeld. Waar de ene respondent vindt dat er voor doorstroming gezorgd moet worden zodat de jongeren in de huurhuizen terecht kunnen komen, vindt de andere respondent dat er voor jonge starters gebouwd moet worden. Sommige respondenten vinden dat de huizen zo goedkoop mogelijk moeten zijn zodat er jonge mensen komen te wonen en de school kan blijven bestaan, wat belangrijk is voor de leefbaarheid. Respondent 4 vindt het juist belangrijk dat de huizen niet te goedkoop worden, omdat dit volgens de respondent verkeerde mensen aantrekt die niets met het dorp hebben en niet mee willen doen met het dorp en dit zorgt volgens de respondent voor een verslechtering van de leefbaarheid van het dorp:

“Want zoals in de Wilhelminastraat en de Opweg ook. Daar zijn ook een paar huurhuizen. Dit zijn hele goedkope huurhuizen. En dat je eigenlijk een beetje het afvoerputje van de regio wordt. En daar komen dan ook mensen in te wonen die niet van het dorp komen. Maarja

oneerbiedig gezegd, maar dat mag ik ook zeggen, sociaal zwak zijn. Of zeer sociaal zwak zijn.”

Omgevingskwaliteit

Over de omgeving van Hekendorp werd alleen in de interviews gesproken. Hierover waren de respondenten over het algemeen heel tevreden. De woorden die hierbij het meest gebruikt werden door de respondenten waren: rustig, kleinschalig, groen. Respondent 5 beschreef dit sentiment bijvoorbeeld als volgt:

“Verder vind ik de beslotenheid van het dorp mooi. Daar kun je je eigen fijn bij voelen of je vindt het helemaal niks, maar dan moet je hier niet wonen. Ik vind het prima. Als je hier in de zomer komt is het allemaal prachtig. Je kunt hier fietsen enzo. Maar in de winter is het gewoon een dooie boel. Dan is het heerlijk rustig. Je hebt hier niks geen toestanden om je heen. Mensen die hier echt moeten wezen voor hun werk ofzo die komen. Verder zie je helemaal niemand. Heerlijk.”

Een respondent meldde bij dit thema wel dat deze er iets andere ervaringen bij had in de zomer, als de fietsers langs het huis van de respondent fietsten. Respondent 3:

“De Hekendorpse Buurt is wel populair bij goed weer. Dan zijn er veel fietsers, wielrenners en grote groepen motoren. Op zulke dagen zit je niet altijd voor je rust buiten. Daarnaast komt er veel groot verkeer door de Buurt en dat is in de afgelopen jaren toegenomen. Er komt veel groot verkeer meerdere keren op een dag voor het Pluimveebedrijf. Daarnaast zit in de Hekendorpse Buurt sinds een aantal jaren een Boer en daar komen veel grote vrachtwagen/landbouwvoertuigen dag en nacht door de Buurt en dat is soms niet fijn als je wilt slapen. Het laatste wat echt niet fijn is aan het wonen in de Hekendorpse Buurt is de lucht die het Pluimveebedrijf met zich meebrengt. Er zijn dagen dat wij onze ramen niet open kunnen doen vanwege die kippenlucht.”

6.3 Sociale kwaliteit

Sociaal kapitaal en sociale cohesie

Als het gaat om het sociale kapitaal van de inwoners van Hekendorp komt dit in de enquête het best naar voren in de verenigingen. Over het algemeen is men over de verenigingen tevreden. De scores (schaal 1 tot 5) variëren van 3.57 (de tuinvereniging) tot 3.86 (de Oranjevereniging). Er zijn weinig mensen die ontevreden zijn over een vereniging. Het maximaal aantal ontevreden mensen is 5 bij de IJclub. Men is dus tevreden over de

verenigingen die in Hekendorp zijn. Over de activiteiten die worden georganiseerd zijn meer mensen ontevreden tot zeer ontevreden, maar ook dit is een relatief kleine groep.

In de jongerenenquête kwam dit meer naar voren, hieruit bleek namelijk dat de jongeren graag meer geld vanuit de gemeente aan activiteiten besteed willen zien worden. Ook zouden ze graag meer chillplekken willen hebben. Ideeën die op de bewonersavond geopperd werden waren een bouwkeet, een caravan net buiten het dorp en jeugdfeesten in de Boezem. Dit zou de levendigheid onder de Hekendorpse jongeren kunnen versterken.

Als het gaat om de sociale cohesie werd de veiligheid van Hekendorp bevraagd aan de inwoners. Uit de uitkomsten bleek dat de inwoners zich over het algemeen heel veilig voelen (score: 4.20) en zowel op straat (4.22) als in huis (4.32) voelt men zich ook veilig. De jongeren voelen zich zelfs nog veiliger (4.45). Bij de jongerenenquêtes werd echter wel opgemerkt dat een aantal jongeren het spannend vindt om in het donker van de bushalte naar huis te lopen of fietsen.

In de interviews ging het bij het sociaal kapitaal en de sociale cohesie vooral om de contacten, de verenigingen en de sociale binding die men heeft met het dorp. Als het gaat om de verenigingen zijn de respondenten niet heel actief. Een enkeling geeft aan wel actief te zijn, maar de meesten zijn niet actief. Wel doen de meeste respondenten zo nu en dan mee met activiteiten en is men lid van een, meerdere of zelfs alle vereniging(en) om het verenigingsleven in stad te houden. Een aantal respondenten is bijvoorbeeld regelmatig aanwezig geweest bij de toneelvoorstelling.

Wat alle respondenten gemeen hebben, is dat men tevreden is over het verenigingsleven in Hekendorp. Men ziet dat er veel georganiseerd wordt en dit zorgt volgens hen voor een hoop levendigheid in het dorp. Respondent 8 verwoordt dit als volgt:

“Ja de Oranjevereniging heeft voldoende mensen. Waar heb je dat tegenwoordig? En de IJclub. Als de vergadering er is, zit het café vol hoor. Dat is heel gezellig. Maar als er iets moet gebeuren, afgelopen winter konden we hier twee dagen schaatsen, dan zie je voldoende mensen voor de kinderen een schaatsbaantje klaarmaken, prepareren. Ook mensen die niet altijd lid zijn van de IJclub helpen dan mee, want dan zorg je dat het voor elkaar komt. Dus dat gebeurt hier erg leuk.”

Kritiekpunten op de huidige activiteiten was dat bij kinderactiviteiten de ouders te weinig betrokken zijn en de activiteit meer gebruikten als gelegenheid om te kunnen drinken en niet meedoen met hun kinderen. Daarnaast werd ook gesteld dat de activiteiten veelal door dezelfde mensen werden opgezet en georganiseerd. Ook doen niet alle mensen mee met de activiteiten in het dorp. Men zou bijvoorbeeld graag willen zien dat er activiteiten komen om

de mensen die minder betrokken zijn met elkaar te verbinden, zoals bijvoorbeeld een feest voor de mensen uit de huurwoningen. Dit zou de sociale cohesie van het dorp en de binding van de mensen onderling kunnen versterken en zo de leefbaarheid kunnen verbeteren.

Als het gaat om de sociale contacten binnen Hekendorp zijn de meeste respondenten tevreden. Men heeft voornamelijk contact met naaste burens, in sommige gevallen met familieleden, met mensen die men kent van vroeger en actieve bewoners uit Hekendorp. Wat ook in meerdere interviews naar voren kwam, is dat een hond voor hen een belangrijke manier was om contact te maken met andere Hekendorpers, zo ook voor respondent 5:

“Als je met de hond loopt, kom je vanzelf ander volk tegen. Als je geen hond hebt, zit je veel binnen. Het zijn mensen die van oudsher op het dorp wonen, of hier later zijn komen wonen weet je wel. Die een beetje van sociale contacten houden.”

Als het gaat om de binding met het dorp, hebben de meeste respondenten wel een binding met het dorp. Zij hebben vooral een binding met de rust en de ruimte en ook met de andere Hekendorpers en zouden niet graag uit het dorp weg willen. Vier respondenten hebben niet zo'n grote binding met het dorp. Zij vinden het dorp wel leuk om te wonen, maar zouden zich net zo thuis voelen in een andere omgeving. Respondent 3 heeft een andere reden om niet echt een binding te krijgen met het dorp en uit de rest van het interview blijkt dat dit wel invloed heeft op het gevoel van leefbaarheid van de respondent. Integratie is volgens deze respondent moeilijk voor buitenstaanders. De respondent vindt het jammer dat er groepjes zijn en vindt het leuk als er gezellige activiteiten voor de hele buurt worden georganiseerd:

“Nee, want er zijn groepjes waar je lastig inkomt als je niet iemand kent die daarin actief is. Wel wordt in de Hekendorpse Buurt elk twee jaar een Buurt BBQ georganiseerd. Dat is wel gezellig.”

De groepjes die deze respondent noemt wordt meerdere keren genoemd als het gaat om de binding van de bewoners onderling. Het is volgens deze respondenten moeilijk om tussen deze groepjes te komen. Respondent 10 noemt dit bijvoorbeeld:

“Ik denk dat er wel een vast kliekje is, als ik het zo mag noemen. Of een vast groepje. Of een paar vaste groepjes. Er valt dan wel eens iets voor en dat botert dan niet zo. Meestal krijgen we er niet zo veel van mee. We houden ons vrij afzijdig. En roddelen doen we niet.”

De meeste respondenten echter, ervaren de binding tussen de bewoners onderling als positief. Men zegt dat de meesten elkaar kennen, elkaar begroeten en dat de meeste mensen voor elkaar klaar staan. Zo zei respondent 9 het volgende over de contacten:

“Ik ervaar de contacten als prima, goed, fijn. Je kan altijd op elkaar rekenen. Met vakantie, de post, de planten. Als er iets is met de kinderen dan weet ik zeker dat ze aan kunnen bellen bij de burens.”

Er is volgens de meeste respondenten dan ook enige vorm van sociale controle, maar wel op een gezonde manier. Het motto volgens de meeste respondenten is ‘leven en laten leven’.

Respondent 6 zei er het volgende over:

“Ik geloof dat dat op het ogenblik behoorlijk goed gaat. Ik denk dat er niet al te veel strubbelingen zijn. Leven en laten leven is een uitdrukking hier. Iedereen in zijn waarde laten.”

Invloed op de leefomgeving

Uit het theoretisch kader blijkt dat het bij leefbaarheid steeds belangrijker is dat men zelf invloed kan uitoefenen op deze leefbaarheid en dat men steeds meer eigen verantwoordelijkheid krijgt en wil krijgen (Leidelmeijer, 2012). Bij de invloed op de leefomgeving gaat het voornamelijk om de vernieuwde lokale democratie waarbij de bewoners meer invloed krijgen van de gemeente. Dit thema is in de enquête en de bewonersavond niet aan bod gekomen. De vorming van het dorpsplatform, de enquête, de bewonersavond en de dorpsvisie horen wel bij een proces dat leidt tot meer invloed op de leefomgeving. Het is namelijk juist de bedoeling dat de bewoners via zo’n enquête, zo’n bewonersavond en via het dorpsplatform meer invloed krijgen op de leefomgeving en de leefbaarheid van het dorp en op deze manier de leefbaarheid behouden/verbeterd kan worden. Aan de hand van de respons op de enquête en de bewonersavond zou in ieder geval verwacht kunnen worden dat men het belangrijk vindt om als bewoners meer invloed te krijgen, omdat de respons op de enquête meer dan 60% is en er een hoge opkomst was op de bewonersavond.

In de interviews is het thema behandeld. Hierbij zijn voornamelijk vragen gesteld of men voldoende invloed krijgt op de leefomgeving en wat men vindt van het dorpsplatform.

Meerdere respondenten houden zich niet zo bezig met het invloed uitoefenen op de leefomgeving. Zij vinden dit niet zo belangrijk en vinden het prima hoe het nu is. Een voorbeeld van zo’n antwoord kwam van respondent 10. Deze respondent echter vindt het wel vervelend dat bij bijeenkomsten een aantal inwoners altijd het grootste woord heeft en zij heeft het gevoel dat er niet zo veel tegenin te brengen is:

“Ik vind het prima zo. Dat is ook mijn instelling. Ik hoef me niet overal mee te bemoeien. En ik heb ook wel een beetje het idee dat de vaste kern die zich daar wel mee wil bemoeien dat die zich vaak op dat soort bijeenkomsten ook zodanig laten horen dat er op dat moment

weinig tegenin te brengen is. Of dat het moeilijk is om daar een ander geluid tegenaan te zetten. Omdat het luid en duidelijk verkondigd wordt: dit is wat wij vinden. Dat je dan het idee krijgt: oh dat is wat de meerderheid vindt. Dat hoeft niet zo te zijn.”

Ook al zouden veel respondenten zelf niet meer invloed willen krijgen, het zou volgens de meeste respondenten wel goed zijn als mensen over het algemeen meer invloed krijgen. Dit zien zij dan ook als de belangrijkste rol voor het dorpsplatform, het representeren van de inwoners van Hekendorp. Sommigen hebben het gevoel dat de gemeente Oudewater Hekendorp meer als een aanhangsel ziet en het niet belangrijk vindt en daarvoor is het dorpsplatform wel nodig. Respondent 9 verwoordde dit als volgt:

“Ik denk toch echt wel het dorp levendig houden. En dat je het aanspreekpunt bent. Want het is toch echt wel van de laatste jaren dat Hekendorp er een beetje bij hing bij Oudewater. De groenvoorziening, de speeltuin die niet goed onderhouden werd. De brug. Dus dat er meer directe lijnen zijn met de gemeente, dat er dan echt dingen voor het dorp worden geregeld.”

Over het dorpsplatform zijn niet alle respondenten tevreden. Zo vinden sommige respondenten dat het dorpsplatform te weinig van zich laat horen. Zij zouden adviseren om de notulen van de vergadering op een centrale plek, bijvoorbeeld bij het café, op te hangen. Een andere respondent wist niet dat er een dorpsplatform is, ook al heeft deze respondent wel de enquête ingevuld. Weer een ander vindt dat het dorpsplatform er moet zijn om nieuwe mensen te informeren, bijvoorbeeld vanuit de Boezem, om mensen beter te laten integreren in het dorp.

6.4 Economische kwaliteit

Over werkgelegenheid en ondernemerschap zijn in de enquête drie vragen gesteld. Deze vragen werden alle drie door de meeste respondenten met ‘neutraal’ beantwoord. Als er wordt gekeken naar de opmerkingen bij de enquêtes valt op dat er vaak gemeld wordt dat een kleine kern als Hekendorp niet veel economische kwaliteit zou moeten hebben. Het zou juist een rustig dorp moeten zijn, zonder al te veel ondernemingen. Mensen vinden dat je voor werk toch wel weet dat je naar andere plaatsen in de omgeving zal moeten kijken en te veel bedrijvigheid zou de rust en het groen, dat belangrijk is voor de leefbaarheid, juist verstoren.

In de interviews wordt ook in bijna alle interviews genoemd dat er bijna geen tot geen werkgelegenheid is en dat er weinig zichtbare ondernemingen zijn. Men noemt hierbij dan autogarage Piet Markus, het café, de kippenboer Wiltenburg en de smid. Wel is de werkgelegenheid voor de respondenten bereikbaar, omdat Hekendorp centraal gelegen is en Woerden, Gouda en Oudewater zelfs op fietsafstand bereikbaar zijn en daardoor ervaart men

de economische kwaliteit niet als problematisch.

6.5 De toekomst

In de enquête wordt niet specifiek gevraagd naar de leefbaarheid van Hekendorp in het algemeen en de toekomstverwachting die men heeft van het dorp. Wel schreef een aantal respondenten op de enquêtes dat de school belangrijk is voor de toekomst van het dorp en ook het bouwen werd door een aantal respondenten genoemd. In de interviews is specifiek gevraagd naar het toekomstperspectief. De meeste respondenten zijn positief over de toekomst van Hekendorp. Zij denken dat dit geen slaapdorp zal worden. Over wat er veranderd zou moeten worden, is men verdeeld. Zo vindt een aantal respondenten het goed zo en zij hopen dat er niet zo veel zal veranderen. Een aantal andere respondenten zou graag wat winkeltjes in Hekendorp willen zien komen, maar zij beseffen dat dit wel lastig zal worden. Ook het veranderen van de verkeerssituatie en het bouwen van wat extra huizen zien een aantal respondenten als een prioriteit voor de toekomst. Respondent 9 zal graag zien dat er wat gaat gebeuren aan het leerlingenaantal van de school.

7. Conclusie en discussie

7.1 Leeswijzer

In de conclusie wordt eerst antwoord gegeven op de eerste twee vragen van dit onderzoek. Vervolgens wordt in de discussie bediscussieerd wat de toevoeging van dit onderzoek is aan de wetenschap en wat er in het vervolg gedaan zou kunnen worden. In het volgende hoofdstuk volgen de aanbevelingen aan het dorpsplatform en aan de gemeente.

7.2 Conclusie

In dit onderzoek is op basis van een mixed methods methode met literatuur, enquêtes, semigestructureerde interviews, expertinterviews en een bewonersavond onderzocht wat leefbaarheid is en hoe de leefbaarheid ervaren wordt door de inwoners van de kleine kern Hekendorp (730 inwoners).

In het theoretisch kader werd op basis van literatuur en vier expertinterviews antwoord gegeven op de vraag: *wat is leefbaarheid en welke factoren bepalen leefbaarheid in kleine kernen?* De definitie die in dit onderzoek wordt gebruikt is: leefbaarheid is de interactie tussen mens en leefomgeving en de leefomgeving dient hierbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij de wensen van de bewoners. De factoren die leefbaarheid bepalen zijn de ruimtelijke kwaliteit (beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen, verkeer, woningvoorraad en

woonomgeving), de sociale kwaliteit (sociaal kapitaal en sociale cohesie, invloed op de leefomgeving) en de economische kwaliteit (werkgelegenheid en ondernemingsklimaat). Bij leefbaarheid is er sprake van leefbaarheid op basis van wat er is, op basis van de ervaringen van de bewoners en op basis van wat de bewoners willen (de objectieve, subjectieve en gewenste situatie).

In het empirische deel van het onderzoek werd antwoord gegeven op de vraag: *hoe ervaren de inwoners van Hekendorp de leefbaarheid van Hekendorp en hoe ervaren ze de ruimtelijke, sociale en economische kwaliteit?* 169 van de 268 huishoudens en 41 van de 82 jongeren hebben de enquête ingevuld. Verder zijn er 13 semigestructureerde interviews afgenomen en 3 verkennende expertinterviews. Er waren 75 mensen op de bewonersavond die werd georganiseerd naar aanleiding van de uitkomsten van de enquête. In het contextuele kader werd de objectieve situatie beschreven en in de resultaten de subjectieve en gewenste situatie.

In de literatuur bleek dat de leefbaarheid van kleine kernen onder druk staat. Dat is voornamelijk zo in krimpgebieden waar weinig voorzieningen zijn en de bereikbaarheid van voorzieningen ook slecht is (Uyterlinde, van Arum & Sprinkhuizen, 2009; Verwest et al., 2008). Objectief gezien zou dit in Hekendorp ook het geval zijn, er zijn weinig voorzieningen en de niet aanwezige voorzieningen zijn lastiger bereikbaar dan voor andere kleine kernen (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017), maar de inwoners ervaren dit niet zo door de centrale ligging van het dorp. Wel zijn veel respondenten van mening dat de huidige voorzieningen niet moeten verdwijnen. Zoals men zich in veel kleine kernen druk maakt over de toekomst van de school, geldt dit ook voor Hekendorp (Avontuur, 2019; Koerhuis, 2018). Veel respondenten zijn bang dat de school verdwijnt en het dorp dan wel een spookdorp wordt.

Veel respondenten vinden dat er voor het behoud van de school en andere voorzieningen extra gebouwd moet worden in Hekendorp, zodat meer jonge mensen in het dorp (kunnen) blijven wonen. Hierover zijn de respondenten over het algemeen echter verdeeld. Waar veel respondenten de bouw van extra woningen goed zouden vinden voor de leefbaarheid van het dorp in de toekomst, zijn er ook veel respondenten die liever niet hebben dat er gebouwd wordt, omdat zij de rust en kleinschaligheid juist als belangrijk ervaren voor de leefbaarheid van het dorp. In de literatuur werd dit beschreven door Thissen (2011a) als een verschil in perceptie tussen een autonoom dorp en een woondorp. Sommigen zien een dorp vooral als een plek om te wonen en zij vinden de rust, de ruimte en het groen belangrijk, want voor de voorzieningen en activiteiten gaan ze wel naar omliggende plaatsen. Anderen

zien het dorp juist meer als een autonoom dorp waarbij het dorp een groter onderdeel uitmaakt van het sociale leven van de mensen. Zij vinden het dan ook belangrijk dat er wat voorzieningen en verenigingen overblijven voor de gezelligheid van het dorp.

Uit de theorie blijkt dat dorpen over het algemeen in een transitie zitten van een autonoom dorp naar een woondorp door onder meer de verbeterde mobiliteit (Thissen, 2011a; Melis, 2013). Steeds meer mensen hebben een auto en mensen kunnen makkelijker in andere steden en dorpen komen. Het nadeel hiervan is dat de dorpen daardoor ook wat drukker worden wat betreft het verkeer (Steenbekkers & Vermeij, 2013). Dat is een ontwikkeling die ook in Hekendorp gaande is. Het verkeer was in zowel de enquêtes als in de interviews als op de bewonersavond een belangrijk thema. Veel inwoners van Hekendorp maken zich zorgen over de verkeersveiligheid, de snelheid, het grote vrachtverkeer en de wielrenners die door het dorp rijden.

Wat betreft de sociale kwaliteit ging het in de literatuur in de eerste plaats over de sociale contacten en de sociale binding die men heeft. In dorpen is de sociale binding over het algemeen goed. Men kent elkaar beter dan in de stad, kijkt meer naar elkaar om, men voelt zich veiliger en er is meer betrokkenheid bij de eigen leefomgeving (Steenbekkers & Vermeij, 2013; Vermeij & Steenbekkers, 2015; Wallace et al., 2017). Dat is ook in Hekendorp zichtbaar. Objectief gezien is het voornamelijk zichtbaar aan de hoeveelheid verenigingen, de activiteit binnen de verenigingen en de criminaliteitscijfers. Subjectief gezien ervaren de meeste respondenten de verenigingen als prettig, de contacten vindt men fijn en men heeft een goede binding met het dorp. Een nuance die werd gemaakt in de literatuur was dat de sociale controle in het dorp kan doorslaan en de hechte binding kan overgaan in een soort van groepjesvorming, waardoor iemand die er niet bij hoort, zich extra buitengesloten kan voelen (Huygen & de Meere, 2008). Ook deze nuance was in Hekendorp zichtbaar, waarbij sommige respondenten het gevoel hadden dat het voor hen lastig was om te integreren binnen het dorp. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de Hekendorpers bekend staan als ‘de Afwachtenden’ (van Someren, 1999). Men kijkt in eerste instantie liever de kat uit de boom en wacht af hoe iemand zich gedraagt en stapt niet zo snel op iemand af, terwijl de nieuwkomers juist hopen dat de mensen in hun nieuwe omgeving op hen af komen.

Een ander belangrijk thema op gebied van de sociale kwaliteit is de invloed die men heeft op de eigen leefomgeving. Dit is belangrijk om twee redenen. In eerste instantie ervaren mensen een betere leefbaarheid als men meer mogelijkheden heeft om te participeren in de buurt (Leidelmeijer, 2012). In de tweede plaats is leefbaarheid de interactie tussen de mens en de leefomgeving en hiervoor is het dus van belang om rekening te houden met de wensen van

de bewoners als het gaat om de leefbaarheid (van Dorst, 2005; Veenhoven, 2000). In de literatuur komt dan ook naar voren dat er een transitie gaande is qua verantwoordelijkheid voor de leefomgeving van de overheid naar de burger (Rijksoverheid, 2013).

Om de leefbaarheid in dorpen te behouden en/of verbeteren, willen de mensen nu zelf mee beslissen, meedenken en soms zelfs taken van de overheid overnemen. Deze ontwikkeling uit zich in veel dorpen tot het opzetten van een dorpsplatform en het opstellen van een dorpsvisie (Antonides et al., 2018). Ook in Hekendorp is dit het geval. In Hekendorp heeft men een dorpsplatform opgezet en is men bezig met het schrijven van een dorpsvisie. In het dorp willen veel mensen meepraten over de toekomst van het dorp. Dit is te zien aan de grote respons op de bewonersavond, de enquête, de aanmeldingen op de enquête om mee te praten over specifieke thema's en ook de hoge opkomst op andere bewonersavonden die gehouden zijn omtrent specifieke thema's.

Dorpsplatforms en dorpsvisies zijn aan verandering onderhevig. Eerst was de rol van een dorpsplatform alleen maar om de bewoners te representeren richting de gemeente en was een dorpsvisie er voornamelijk op gericht om aan de gemeente duidelijk te maken wat de gemeente moest doen om het dorp op te knappen (Custers, 2017). Inmiddels is het doel om in eerste instantie te kijken wat het dorp en de bewoners zelf kunnen doen en hebben dorpsplatforms ook als rol om een verbindende en activerende rol te spelen voor de bewoners onderling (Antonides et al., 2018; Custers, 2017). In Hekendorp is de rol die het dorpsplatform inneemt nog voornamelijk een representatieve rol. Men wil de bewoners representeren richting de gemeente. Hiervoor is het volgens de theorie van belang dat alle bewoners worden meegenomen en alle inwoners zich ook gehoord voelen. Dit laatste bleek niet bij alle respondenten zo te zijn, waarbij genoemd werd door een respondent dat deze bij bewonersbijeenkomsten het gevoel kreeg dat sommigen altijd het hoogste woord hadden en dachten te spreken voor het hele dorp.

Uit de literatuur bleek dat ook de economische kwaliteit belangrijk is voor de leefbaarheid van een kleine kern (Vergunst, 2003). Hierbij gaat het echter voornamelijk om economische kwaliteit in de omgeving. In Hekendorp was er geen of nauwelijks werkgelegenheid aanwezig. Wel zijn er in Hekendorp veel ZZP'ers aanwezig. Men ervaarde deze lage werkgelegenheid echter als niet belangrijk voor de economische kwaliteit, omdat men werkte in steden of dorpen in de buurt en men het werk prima bereikbaar vond.

7.3 Discussie

Generaliseerbaarheid

Bij wetenschappelijk onderzoek is de generaliseerbaarheid een belangrijk criterium. Dit is een moeilijk criterium als het gaat om onderzoek naar de leefbaarheid. Leefbaarheid is namelijk een thema waarbij de context heel belangrijk is (Leidelmeijer & van Kamp, 2004). In dit onderzoek is geprobeerd om de context van een kleine kern, namelijk Hekendorp, zo compleet mogelijk weer te geven. De kleine kern in dit onderzoek is een unieke context omdat het gaat om een hele kleine kern die afgelegen is, maar wel centraal gelegen in Nederland waardoor het relatief gezien dichtbij de grote steden ligt. Verder maakt de combinatie tussen theorie, praktijk en beleid dit onderzoek ook uniek, waar het iets wil toevoegen aan de wetenschap, iets aan de praktijk (aanbevelingen aan het dorpsplatform) en iets aan het beleid (aanbevelingen aan gemeente). In de wetenschap is het voornamelijk als vergelijkingsmateriaal bruikbaar voor andere wetenschappers die onderzoek doen naar de leefbaarheid van kleine kernen. Hierbij kunnen verschillende contexten met elkaar worden vergeleken.

De generaliseerbaarheid van de resultaten naar de gehele populatie is zoveel mogelijk bereikt door de verschillende methoden en de vele respondenten. Er is in dit onderzoek veel informatie opgehaald van de mensen uit het dorp en een groot deel van het dorp heeft de enquêtes ingevuld (63% van de huishoudens, 50% van de jongeren), een aantal inwoners zijn geïnterviewd (13) en veel mensen zijn naar de bewonersavond geweest (75). Er zou door dit onderzoek sprake kunnen zijn van het zogenoemde ‘Hawthorns effect’. Het Hawthorns effect is een interventie dat plaatsvindt alleen al omdat iemand aan een onderzoek meedoet (Sedgwick & Greenwood, 2015). Uit de literatuur is gebleken dat meer bewonersparticipatie zorgt voor een betere subjectieve ervaring van leefbaarheid (Leidelmeijer, 2012). Het feit dat er een dorpsplatform is opgezet en dat er een dorpsvisie wordt geschreven waar de inwoners zelf invloed op hebben, kan de mensen het gevoel geven dat er meer mogelijk is op gebied van participatie en dat men het gevoel heeft dat men meer invloed heeft op de leefomgeving. Dit kan de subjectieve ervaring van leefbaarheid van de mensen verbeteren, en omdat zo’n grote groep heeft meegewerkt aan dit onderzoek, zou dit onderzoek op zichzelf al een groot effect kunnen hebben op de ervaren leefbaarheid van het dorp.

Beperkingen van het onderzoek

Een beperking van dit onderzoek is dat de enquête die gebruikt is voor dit onderzoek al vroeg in het proces bij de mensen bezorgd moest worden, waardoor de enquête niet is gebaseerd op

de theorie van dit onderzoek. Dat is een nadeel van de deels praktijkgerichte en deels wetenschappelijke manier van onderzoek doen. Het dorpsplatform had beloofd aan de inwoners van Hekendorp dat de enquête snel bezorgd zou worden. Wel was het in de beginperiode van dit onderzoek nog mogelijk voor de onderzoeker om de enquête wat aan te passen, maar toen was het theoretische kader nog niet af. De enquête was wel verbeterd ten opzichte van hoe deze eerst was. Als deze in een later stadium rondgebracht had kunnen worden, had de enquête echter nog beter bij de theorie kunnen passen en dan hadden sommige vragen die nu alleen in de interviews gesteld werden, ook in de enquête al gesteld kunnen worden, zoals over de tevredenheid van de voorzieningen en bereikbaarheid van voorzieningen, waar nu alleen door een deel van de respondenten in de opmerkingen op de enquête op is gereageerd. Daarnaast hadden dan ook vragen over de behoefte naar meer invloed op de leefomgeving en vragen over het dorpsplatform, en de rol die deze heeft, gesteld kunnen worden aan een grotere groep respondenten dan nu het geval is.

Een tweede beperking is dat de timing van de enquête eventueel invloed gehad zou kunnen hebben op de uitslag van de enquête. De enquête is verspreid in de periode dat er in Hekendorp een particulier initiatief was geïnitieerd voor de bouw van appartementen in het midden van het dorp. Veel inwoners waren het niet met deze plannen eens en deze plannen hebben zodoende voor emoties onder inwoners van het dorp gezorgd. Ook in de opmerkingen werd door een aantal respondenten genoemd dat de enquête niet over deze plannen mochten beslissen en er werd veel gereageerd dat er geen hoogbouw gebouwd moest worden in het midden van Hekendorp, vermoedelijk refererend naar deze bouwplannen. Het zou dus kunnen zijn dat door de emoties mensen de vragen anders hebben geïnterpreteerd en beantwoord en zij bijvoorbeeld hebben neergezet dat zij niet willen dat er wordt uitgebreid, terwijl zij alleen tegen uitbreiding van woningen zijn in het midden van het dorp en het prima zouden vinden als er wordt uitgebreid aan de buitenkant van het dorp. Daarnaast zouden emoties ook tot een selectieve respons geleid kunnen hebben. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat relatief veel mensen die zich zorgen maken over een thema zoals verkeer of wonen de enquête hebben ingevuld, terwijl mensen die zich daar geen zorgen over maken het niet hebben ingevuld omdat zij dit niet zo nodig vinden. Op deze manier kan het zijn dat er een selectieve respons is en dat de resultaten op bepaalde thema's negatiever uitvallen dan dat ze zouden uitvallen als er een hogere respons zou zijn.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is om eenzelfde soort onderzoek te doen, maar dan in een andere context in een ander dorp. In een ander dorp zou men anders tegen het dorp kunnen aankijken dan in Hekendorp. Men zou het bijvoorbeeld heel belangrijk kunnen vinden dat er een supermarkt is, omdat er geen enkele plaats op reisafstand is. Of men zou juist vlakbij een grote stad kunnen wonen en het daarom niet belangrijk vinden dat er helemaal geen voorzieningen zijn in een dorp.

Als men dezelfde context wil onderzoeken, zou het advies zijn om in het onderzoek ook een reflectie op het huidige onderzoek mee te nemen, reflecterend op de invloed die de enquête en de dorpsvisie hebben gehad op de leefbaarheid en of er dingen zijn verbeterd door de dorpsvisie en de enquête.

8. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de aanbevelingen gegeven. De aanbevelingen geven een antwoord op de derde onderzoeksvraag: *wat moet er gebeuren om de leefbaarheid van Hekendorp in de toekomst te kunnen verbeteren en/of behouden en wie is hiervoor verantwoordelijk?*

De aanbevelingen focussen zich deels op de gemeente, maar ook deels op het dorpsplatform. Hiervoor is gekozen omdat uit de literatuur blijkt dat de verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving steeds meer van de overheid naar de burgers gaat, dankzij de ‘participatiesamenleving’ (Rijksoverheid, 2013).

Als eerste kan gesteld worden op basis van dit onderzoek dat men de leefbaarheid op dit moment als goed ervaart in Hekendorp. De meeste respondenten zijn tevreden met het dorp. Wel zijn er een aantal dingen waar men zich al druk over maakt voor dit moment en een aantal dingen waar men zich zorgen over maakt voor de toekomst van het dorp.

8.1 Dorpsplatform

Aanbeveling 1: leg de focus op de thema's verkeer, wonen en de toekomst van de school

Een eerste aanbeveling is om te focussen op het behouden van wat het dorp nu heeft. Over het algemeen zijn de inwoners tevreden met de leefbaarheid van het dorp. Wat hier wel bij gemeld moet worden, is dat men zich wel zorgen maakt over de toekomst van het dorp en dan voornamelijk de toekomst van de voorzieningen en daarbij zeker de school. Ook is het verkeer een thema waar de focus op moet komen te liggen. En als derde thema het wonen. Dit

zijn de thema's waar het dorpsplatform zich voornamelijk op zal moeten focussen en waar de meeste aandacht aan besteed zal moeten worden in de dorpsvisie.

Aanbeveling 2: Zorg dat er meer mensen worden betrokken

Een tweede aanbeveling aan het dorpsplatform is om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk mensen bij het dorpsplatform worden betrokken. Zoals in de literatuur en de expertinterviews is gebleken, is het belangrijk dat als men een representatieve functie wil vervullen dat alle inwoners hierin worden meegenomen en het algemeen belang wordt gediend (Antonides et al., 2018; van Essen & van Enckenvoort, 2018). Dit vergroot ook de invloed van het dorpsplatform en kan meehelpen in het verbeteren van de leefbaarheid. De focus leggen op het werken met de werkgroepen, zodat de groep niet meer alleen maar uit 6 leden bestaat is daarom aan te raden. Hierbij is het ook aan te raden om de werkgroepen divers te maken qua personen in de werkgroep. Het is hierbij bijvoorbeeld van belang dat zowel jongere als oudere mensen betrokken worden in het kader van de inclusiviteit. Dit kwam terug in alle expertinterviews. Volgens expertinterview 6 is de regel bij de provinciale Vereniging voor Kleine Kernen van Gelderland zelfs dat zij niet helpen met het schrijven van een dorpsvisie als bij het proces geen jongeren en ouders van kleine kinderen zijn betrokken. Manieren om meer mensen te betrekken zijn: het organiseren van een informele activiteit waar jongeren/mensen die nu minder betrokken zijn ook sneller op af zullen komen, het ophangen van de notulen van de vergadering op een centrale plek zoals bijvoorbeeld het café en het eventueel eens in de zoveel tijd vergaderen met een grotere groep inwoners, waarbij ook minder betrokken bewoners uitgenodigd kunnen worden. Het betrekken van zoveel mogelijk inwoners vergroot de bekendheid van het dorpsplatform, het draagvlak en de betrokkenheid bij de overige bewoners, hiermee ook de invloed die het dorpsplatform heeft op het dorp en kan op deze manier helpen bij het verbeteren van de leefbaarheid van het dorp. Als het dorpsplatform immers meer invloed heeft op het dorp, kan men ook een grotere impact hebben op de leefbaarheid.

Aanbeveling 3: reflecteer op de rol van het dorpsplatform

Wat ook een manier is om te werken aan het draagvlak, de bekendheid en de invloed die het dorpsplatform heeft, is het reflecteren op de rol van het dorpsplatform. Zoals eerder gemeld, zien veel respondenten en ook het dorpsplatform zelf voornamelijk de representativiteit als rol voor het dorpsplatform. Men ziet het dorpsplatform als een schakel tussen de bewoners en de gemeente. Wat uit de theorie en de expertinterviews is gebleken is dat een dorpsplatform

alleen maar representatief kan zijn indien alle bewoners ook echt volledig gerepresenteerd zijn (Expertinterview 6). Ook bleek uit de theorie en de expertinterviews dat steeds meer dorpsplatforms ook andere rollen op zich nemen, zoals het zijn van een verbindende schakel tussen de bewoners onderling en richting de gemeente (Expertinterview 5; Antonides et al., 2018). Als er iets speelt in het dorp waar de gemeente verantwoordelijk voor is en men komt hiervoor richting het dorpsplatform, kan het dorpsplatform de mensen er op wijzen dat hiervan een klacht gemaakt kan worden bij de gemeente. Ook hebben steeds meer dorpsplatforms een activerende rol, waarbij men de bewoners activeert om zelf iets te doen aan de leefbaarheid van het dorp (Antonides et al., 2018). Een vierde rol is die van kennisdeler en hiermee wordt bedoeld dat het dorpsplatform de bewoners en/of de gemeente advies geeft. De aanbeveling hierbij is om goed na te gaan denken welke rol het dorpsplatform op zich wil nemen. Een goed hulpmiddel zou het kleine kernen spel kunnen zijn, waarbij het idee is om samen met iemand van het LVKK te reflecteren op de rol en de positie binnen het dorp aan de hand van 15 casussen. Zie voor meer informatie: hetkleinekernenspel.nl (LVKK, 2019).

Aanbeveling 4: neem verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving

Een vierde aanbeveling richt zich op de verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid. Uit de literatuur blijkt dat in kleine kernen de bewoners steeds meer de verantwoordelijkheid krijgen en nemen voor de leefbaarheid van de leefomgeving en dat men bij het schrijven van dorpsvisies niet meer eerst kijkt naar de gemeente, maar eerst naar wat de bewoners van het dorp kunnen doen (Custers, 2017). De aanbeveling is om zelf eerst te kijken wat de bewoners kunnen doen om de leefbaarheid te verbeteren. Voor zaken die men vanuit het dorp zelf niet (goed) kan doen (toezicht door boa's, het eventueel aanleggen van een fietspad, het onderhoud van bepaalde bomen etc.) kan het dorpsplatform vervolgens gaan lobbyen bij de gemeente. De kans om iets voor elkaar te krijgen bij de gemeente zou op deze manier ook vergroot kunnen worden en op deze manier ook de invloed die men heeft op de leefbaarheid van het dorp.

Zoals in het beleidsdeel van het theoretisch kader is beschreven, zijn er momenteel ontwikkelingen gaande op het gebied van bewonersinitiatieven. Zo worden er in sommige dorpen initiatieven georganiseerd op het gebied van duurzaamheid, op het gebied van de omgevingswet en op het gebied van bijvoorbeeld het zelf creëren en in stand houden van voorzieningen (Custers, 2017; Laefhoes America, 2017; Soeterbroek, 2018; Specht, 2018). Er

zijn veel mogelijkheden om zelf iets aan de leefbaarheid te doen en de aanbeveling is om deze ontwikkelingen op de voet te volgen en hier ook gebruik van te maken.

Een voorbeeld van een mogelijkheid in Oudewater is de Right to Challenge. De Right to Challenge is opgenomen, in iets andere bewoording, in het coalitieakkoord van Oudewater en deze Right to Challenge geeft mensen de mogelijkheid om taken van de overheid over te nemen als men denkt dat men de taken beter en efficiënter kan uitvoeren dan de overheid (Gemeente Oudewater, 2018; LSA-bewoners, 2016). Hiervoor kan men vervolgens subsidie krijgen van de overheid.

Aanbeveling 5: verbind overheid en bewoners door middel van thema-avonden

Een concrete aanbeveling is nog om op de belangrijkste thema's (wonen, verkeer, school) een avond te organiseren en hierbij ook belangrijke actoren van buiten Hekendorp (bijvoorbeeld vertegenwoordiger van de gemeente) uit te nodigen. Een voorbeeld is iemand van het team 'verkeer' van de gemeente Oudewater/Woerden. Deze mensen hebben expertise als het gaat om verkeerscijfers en kunnen de verkeerssituatie duiden op basis van statistieken. De bewoners hebben hun eigen percepties en kunnen deze percepties weergeven. Door de gemeente en de bewoners met elkaar in contact te brengen kan er een gezamenlijk beeld van het probleem gecreëerd worden (Klijn & Koppenjan, 2015) en kan er gekeken worden naar eventuele oplossingen die voor de gemeente niet te duur zijn en voor de bewoners zorgen voor een betere perceptie van verkeersveiligheid. Dit soort avonden kunnen ook georganiseerd worden op thema's als wonen en de toekomst van de school.

Kosten en haalbaarheid

Aan deze aanbevelingen zullen op het gebied van geld weinig kosten verbonden zijn. Alleen het organiseren van thema-avonden zou geld gaan kosten. Sommige van deze aanbevelingen zullen echter wel tijd kosten (bijvoorbeeld het betrekken van nieuwe mensen en het organiseren van thema-avonden). Deze tijd is echter wel nodig om een goed duurzaam dorpsplatform neer te zetten dat een goede representatie is van het dorp en een stevige positie heeft richting zowel het dorp als richting de gemeente. Ook het reflecteren op de rol van het dorpsplatform kan helpen bij het versterken van de positie richting de gemeente en de bewoners, maar ook deze aanbeveling zal tijd kosten. Verder zal de aanbeveling over de verantwoordelijkheid moeilijk kunnen zijn voor mensen, omdat mensen de verantwoordelijkheid in veel gevallen richting de gemeente schuiven. Om de leefomgeving echter leefbaar te kunnen houden, is het van belang dat de mensen zelf ook meehelpen bij het

verbeteren van de leefomgeving. Dit is namelijk een transitie waar de gehele samenleving zich in bevindt en Hekendorp maakt deel uit van deze samenleving. De haalbaarheid van de aanbevelingen is op voorhand lastig in te schatten. Het dorpsplatform is momenteel al goed op weg en heeft een hoge respons op de enquête en een hoge opkomst op de bewonersavond. Er is vanuit het dorp dus wel animo om mee te praten over de leefomgeving. Op basis hiervan zou dus verwacht kunnen worden dat het in bepaalde mate wel haalbaar is.

8.2 De Gemeente

Aanbeveling 1, 2 en 3: inzetten op de thema's verkeer, wonen en het voortbestaan van de school

Op basis van de enquêtes, de interviews en de bewonersavond is de eerste aanbeveling aan de gemeente om iets te doen aan de verkeersveiligheid van het dorp. Suggesties die gedaan zijn door de bewoners op de bewonersavond zijn het inzetten van boa's voor toezicht, het verminderen van de snelheid door blokkades en/of borden, een fietspad langs de Opweg en voor vrachtverkeer alleen bestemmingsverkeer toelaten. Het advies hierbij is om samen met de nog te vormen werkgroep 'verkeer' te gaan kijken wat er mogelijk is om te doen in Hekendorp aan de verkeerssituatie. In Hekendorp maakt men zich hier namelijk ernstige zorgen over. Hierbij is de aanbeveling concreet om een van de mensen van de afdeling verkeer om tafel te laten zitten met de werkgroep en samen ten eerste te kijken of het alleen een subjectief probleem is, of dat het objectief gezien ook als een groot probleem gezien kan worden en om dan te kijken of er maatregelen nodig zijn om de perceptie van de bewoners te veranderen of om daadwerkelijk iets aan de verkeersveiligheid te gaan doen.

Een tweede aanbeveling is om in te zetten op het openhouden van de school in de toekomst. De school wordt namelijk door de bewoners gezien als een belangrijk onderdeel van de levendigheid en leefbaarheid voor het dorp. Ook hierbij is het verstandig om een werkgroep af te wachten en samen met deze werkgroep te kijken wat er mogelijk is om de school open te houden. Indien het openhouden van de school in de toekomst een probleem zou gaan vormen, zou de aanbeveling zijn om te bedenken wat er dan geregeld zou kunnen worden zodat het voor jonge mensen met kinderen alsnog aantrekkelijk wordt om in Hekendorp te blijven wonen.

De aanbeveling over de school kan eventueel samengaan met het thema 'wonen', omdat bij wonen veelal genoemd werd dat de uitbreiding van woningen goed zou kunnen zijn voor het voortbestaan van de school. Bij het wonen is de aanbeveling vooral om goed met de bewoners te gaan kijken wat de behoefte is, waar men graag zou willen dat er gebouwd wordt

en voor welke mensen er gebouwd zou moeten worden. Uit de enquête en de interviews kwam veelal terug dat er rekening gehouden moet worden met de identiteit van het dorp en dat er geen al te grote bouwprojecten midden in het dorp moeten plaatsvinden. Verder zijn de bewoners volledig verdeeld op dit thema en is er op basis van dit onderzoek geen concreet advies te geven.

Aanbeveling 4: onderhoud toezicht op een inclusieve samenleving

Een vierde aanbeveling aan de gemeente is om goed contact te houden met het dorp, het dorpsplatform en de bewoners. Dit zorgt ervoor dat de mensen zich gehoord voelen, waar meerdere respondenten nu aangaven het gevoel te hebben dat Hekendorp erbij hangt bij de gemeente Oudewater. Het is hierbij van belang dat het dorpsplatform door bijna alle bewoners gedragen wordt in het dorp. Men moet het idee hebben dat zij mee kunnen praten als men dat wil en dat het dorpsplatform de belangen van hen ook behartigt. Verder is het aan te raden om bij belangrijke beslissingen het dorp te blijven betrekken. Door de bewoners wordt het als positief ervaren als men mee mag praten over bepaalde thema's. De laatste bewonersavonden werden daarom, en ook vanwege de meespelende emoties, ook druk bezocht. Bij deze bewonersavonden is het van belang dat er een sfeer is waarin iedereen zijn of haar woordje kan doen en dat er niet een paar bewoners zijn die het hoogste woord hebben en denken te spreken voor de rest van het dorp. Bij deze aanbeveling gaat het voornamelijk om inclusie. Iedereen hoort erbij en moet mee kunnen doen in deze samenleving. Het advies is voornamelijk om hier goed toezicht op te houden.

Kosten en haalbaarheid

Bij de eerste drie thema's is het lastig om kosten in te schatten. Dat ligt eraan wat de gemeente van plan is te gaan doen op thema's zoals verkeer, wonen en de school. Het met de bewoners om tafel gaan zitten zal niet veel geld kosten, maar dit zal wel tijd kosten. Of eventuele vervolgstappen om iets aan de verkeersveiligheid, de woningbouw en de toekomst van de school te doen haalbaar zijn qua tijd en kosten, is nog moeilijk in te schatten.

Hekendorp is een kleine kern van 730 inwoners op een gemeente van 10.000 inwoners. Dit is een belangrijk aspect als het gaat om de haalbaarheid. Daarom zou goed moeten worden gekeken naar wat de prioriteiten zijn voor de kleine kern en deze prioriteiten zullen vervolgens het beste kunnen worden aangepakt, zodat er geen onnodige kosten hoeven te worden gemaakt aan minder belangrijke zaken.

De vierde aanbeveling is een haalbare aanbeveling. Bij deze aanbeveling gaat het voornamelijk om het onderhouden van contact met de inwoners van Hekendorp. Hiermee wordt niet bedoeld dat er iedere dag mensen van de gemeente Oudewater naar Hekendorp zouden moeten gaan, maar wel dat men geregeld contact heeft met bijvoorbeeld het dorpsplatform en geregeld aanwezig is bij bijvoorbeeld een thema-avond, mocht deze voor de gemeente relevant zijn. Het focussen op de inclusiviteit is voornamelijk dat het verstandig is om in de gaten te houden dat iedereen mee kan doen bij de bewonersavonden en daarnaast dat het dorpsplatform er alles aan doet om zoveel mogelijk mensen bij het dorp te betrekken. Deze aanbeveling kost wel wat tijd, maar het is wel heel belangrijk bij dorpsplatforms en de participatiesamenleving dat iedereen zich hierin gehoord en begrepen voelt (Beltman, 2019).

9. Literatuur

- Ahern, A., & Hine, J. (2015). Accessibility of health services for aged people in rural Ireland. *International journal of sustainable transportation*, 9(5), 389-395.
- Alle Cijfers (2019). Informatie wijk Hekendorp. Geraadpleegd op 25 juni 2019, via <https://allecijfers.nl/wijk/wijk-hekendorp-oudewater/>
- Antonides, L. H., Witte, C., De Moor, T., & Boele, A. H. (2018). De functies van bewonersoverleg-organisaties in een veranderende samenleving: Over de functies van bewonersoverleg-organisaties tegen de achtergrond van bewonersparticipatie en andere hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen. *Universiteit Utrecht*.
- Avontuur, R. (2019, 3 april). 'Hekendorp mag geen slaapdorp worden'. *AD Groene Hart*. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.ad.nl/woorden/hekendorp-mag-geen-slaapdorp-woorden~a943d757/>
- Beltman, H. (2019). Hoeveel ongelijkheid kan onze democratie verdragen? *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, 112 (1). Movisie.
- Blije, B., Hulle, R. V., Hooimeijer, P., & Paulus, C. (2010). Het wonen overwogen.: De resultaten van het woononderzoek Nederland 2009. *Universiteit Utrecht*.
- Boogaard, G., Michels, A. M. B., Cohen, M. J., Smets, P. G. S. M., Binnema, H. A., & Vlind, M. (2016). *G1000. Ervaringen met burgertoppen*. (1^e ed.). Den Haag, Nederland: Boom Bestuurskunde.
- Buitelaar, S. (2016, 8 april). G32 wil bouwen; exit rode contouren. *Binnenlands Bestuur*. Geraadpleegd op 17 juni 2019, via <https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/g32-wil-bouwen-exit-rode-contouren.9529796.lynkx>
- CBS Statline (2018). Geregistreerde misdrijven; wijken en buurten, 2018. Geraadpleegd op 31 mei 2019, via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84468NED/table?dl=1C183>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). Leefbaarheid kleine kernen provincie Utrecht. Geraadpleegd op 10 april 2019, via <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2017/44/leefbaarheid-kleine-kernen-provincie-utrecht>
- CDA (2013, 21 februari). Leefbaarheid kernen Twenterand bedreigd door sluiting kleine scholen. Geraadpleegd op 4 maart 2019, via <https://www.cda.nl/overijssel/twenterand/actueel/nieuws/leefbaarheid-kernen-twenterand-bedreigd-door-sluiting-kleine-scholen/>
- Custers, J. (2017). *Zelfsturing 3.0. 15 jaar Gemeenschapsontwikkeling door zelfsturing in de gemeente Peel en Maas*. Gemeente Peel en Maas.

- De Bont, F. (2018, 9 april). Geen woning in je dorp? Bouw dan een wijk met je eigen vrienden. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/04/09/dorps-blijvers-a1598597>
- De Voogd, S., van den Dool, P. (2019, 18 maart). Oudewater wil jeugd niet aan de stad kwijt. *NRC*. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/03/18/oudewater-wil-jeugd-niet-aan-de-stad-kwijt-a3953571>
- Ekamper, P. (2010). De verstedelijking van Nederland. *DEMOS Bulletin over Bevolking en Samenleving*, 26(9), 15-17.
- Elshof, H. (2017). *Local population decline in rural North-Netherlands*. [Groningen]: University of Groningen. (Proefschrift).
- Elshof, H., Haartsen, T., van Wissen, L. J., & Mulder, C. H. (2017). The influence of village attractiveness on flows of movers in a declining rural region. *Journal of Rural Studies*, 56, 39-52.
- Elzerman, K., & Bontje, M. (2015). Urban shrinkage in parkstad Limburg. *European Planning Studies*, 23(1), 87-103.
- FMT Gezondheidszorg (2018, 23 oktober). De toekomstbestendigheid in relatie tot zorgfaciliteiten. Geraadpleegd op 22 februari 2019, via: <https://www.fmtgezondheidszorg.nl/het-optimaliseren-van-de-toekomstbestendigheid-van-kleine-kernen-in-relatie-tot-zorgfaciliteiten/>
- Fransen, A., Meijer, M., Olden, H. (2018). Kleine kernen in de provincie Utrecht. Een analyse van mogelijke leefbaarheidsproblemen. *Expertisecentrum stedelijke dynamiek en duurzaamheid*. Universiteit Utrecht.
- Gemeente Oudewater (2018). Coalitieprogramma 2018-2022. *Gemeente Oudewater*. Geraadpleegd op 28 juni 2019, via <https://vvdend66oudewater.nl/wp-content/uploads/2018/07/coalitieprogramma-oudewater-22018-2022.pdf>
- Gemeente Oudewater (april 2019). Informatieavond in Hekendorp: woensdag 24 april. *Gemeente Oudewater*. Geraadpleegd op 31 mei 2019, via <https://www.oudewater.nl/inwoners/nieuws/informatieavond-hekendorp-woensdag-24-april>
- Groot, J. P. (1969). Leefbaarheid van den dorpen in de gemeente Borger. *Wageningen*.
- Groot Bruinderink, I. (2012). *Omgaan met veranderingen om te overleven: Onderzoek naar de leefbaarheid in Drempt, Hummelo en Steenderen* (Master thesis)

- Grootbod, R. (2018, 12 december). Hekendorp richt blik op toekomst. *Noord Zenderstreeknieuws*. Geraadpleegd op 22 februari 2019, via: <https://noord.zenderstreeknieuws.nl/reader/53442/935777/hekendorp-richt-blik-op-de-toekomst-antwoorden-idee-euml-n-en-acties>
- Heylen, K. (2006). Liveability in social housing: Three case-studies in Flanders. In *Residential Environments and People, ENHR Conference July 2006*. Ljubljana.
- Hoving, R. (2019, 1 mei). Deuren op een kier voor bouwen aan randen Utrechtse dorpen. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd op 28 juni 2019, via <https://www.ad.nl/utrecht/deur-op-een-kier-voor-bouwen-aan-randen-utrechtse-dorpen~a30758cd/>
- Huygen, A., & de Meere, F. (2008). De invloed en effecten van sociale samenhang. *Utrecht: Verwey-Jonker Instituut*.
- Iepen Mienskip (2019). Doarpswurk. Inspiratie & Dorpsvisie. Geraadpleegd op 18 juni 2019, via <http://iepenmienskip.frl/>
- Jansen, M. J. G. (2012). *Krimpend kapitaal? Een onderzoek naar het sociaal kapitaal van dorpsbewoners in een krimpgebied* (Master thesis).
- Kijk op IJsselstreek (2019, 16 februari). Informatieavond energie in Hekendorp. *Kijk op IJsselstreek*. Geraadpleegd op 31 mei 2019, via <https://kijkopijsselstreek.nl/nieuws/informatieavond-energie-in-hekendorp.html>
- Klaver, J. M. (2015). *Sociale cohesie, dé drijvende kracht achter leefbaarheid?* (Master thesis).
- Klijn, E. H., Koppenjan, J. (2015). *Governance networks in the public sector*. Routledge.
- Knol, F. A. (2005). Wijkkwaliteiten. De kwaliteit van de fysieke woonomgeving 1994-2002. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Koerhuis, B. (2018, 23 juni). Ouders protesteren tegen sluiting dorpsschool Radewijk. *De Stentor*. Geraadpleegd op 27 februari 2019, via <https://www.destentor.nl/hardenberg/ouders-protesteren-tegen-sluiting-dorpsschool-radewijk~ad68767e/>
- Kuiper, R., Crommentuijn, L., & Bosten, L. (2003). Leefbaarheid platteland niet geholpen met volbouwen. *RIVM*.
- Laefhoes America (2017, maart). Laefhoes America. Hoe een dorp bouwt aan de zorg en welzijn voor de toekomst.
- Lager, D. R. (2015). Perspectives on Ageing in Place: Older Adults' Experiences of Everyday Life in Urban Neighbourhoods. *Rijksuniversiteit Groningen*.

- Leby, J. L., & Hashim, A. H. (2010). Liveability dimensions and attributes: Their relative importance in the eyes of neighbourhood residents. *Journal of Construction in Developing Countries*, 15(1), 67-91.
- Leidelmeijer, K. (2012). Buurtparticipatie en leefbaarheid. *Amsterdam/Utrecht: RIGO Research en Advies & Atlas voor gemeenten.*
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Van Iersel, J., Van Woerkens, C., & Van der Reijden, H. (2008). De Leefbaarometer, Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken rapportage instrumentontwikkeling. *Amsterdam/Utrecht: RIGO Research en Advies BV/Atlas voor gemeenten.*
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Ponds, R., Schulenberg, R., & van Woerkens, C. (2014). Leefbaarometer 2.0: instrumentontwikkeling. *Rigo Research en Advies & Atlas voor de gemeenten.*
- Leidelmeijer, K., & Van Kamp, I. (2004). Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid; naar een begrippenkader en conceptuele inkadering. *RIVM-rapport.*
- LSA-bewoners (2016). Kompas Right to Challenge. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.lsabewoners.nl/kennis/kompas-right-to-challenge/>
- LSA bewoners (2019). LSA voor bewonersinitiatief. *LSA bewoners*. Geraadpleegd op 18 juni, via <https://www.lsabewoners.nl/>
- LVKK (2019). Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen. Geraadpleegd op 18 juni 2019, via <http://www.lvkk.nl/wie-we-zijn/>
- Margreet (2018). Margreet in Hekendorp. *RTV Utrecht*. Geraadpleegd op 25 juni 2019, via <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/1815061/margreet-in-hekendorp.html>
- Melis, K. G. (2013). *Naar een leefbare regio: regionale leefbaarheid en identiteiten in Noord-Groningen tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw* (proefschrift).
- Neuman, W. L. (2014). Understanding research. *Pearson Education Limited.*
- Nieuwsuur (2019, 4 april). 'Na 2025 moet weer buiten de stad gebouwd worden'. *Nieuwsuur*. NPO 2. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2279009-na-2025-moet-weer-buiten-de-stad-gebouwd-worden.html>
- NS Reisplanner (2019). Vertrek: Baron Bentinckstraat, Hekendorp. Aankomst: Utrecht. *NS Reisplanner*. Geraadpleegd op 18 juni 2019, via https://www.ns.nl/reisplanner#/?vertrek=52.0160332065859,4.80841127659755&vertrekteype=geo&vertreklable=Baron%20Bentinckstraat,%20Hekendorp&aankomst=Utrecht&aankomsttype=treinstation&type=vertrek&tijd=2019-06-18T10:28&_requesttime=1560846572621

- Out, N. (2011). Bewoners maken zelf de leefbaarheid. *Agora Magazine*, 27(4), 18-21.
- Pacione, M. (1990). Urban liveability: a review. *Urban geography*, 11(1), 1-30.
- Parool. (2009, 15 mei). Angst voor spookdorp. *Het Parool*. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.parool.nl/binnenland/angst-voor-spookdorp~a242898/>
- Pegge, B., Scholten, D. (2014). Superkracht, een onderzoek naar de kracht van buurtsupermarkten in kleine kernen. *Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen*.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: America's declining social capital. In *Culture and politics* (pp. 223-234). Palgrave Macmillan, New York.
- Rijksoverheid (2013). Troonrede 2013. *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 20 juni 2019, via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>
- Rijksoverheid (2015). De Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorg-en-ondersteuning-thuis/wmo-2015>
- Sedgwick, P., & Greenwood, N. (2015). Understanding the Hawthorne effect. *Bmj*, 351.
- Soeterbroek, F. (2018). Essay: de omgevingswet, bewonersinitiatief en lokale politiek. *Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners*. Geraadpleegd op 4 april 2019, via https://www.lsabewoners.nl/wp-content/uploads/2017/11/lisa_essay-soeterbroek_180205.pdf
- Specht, M. (2018). Wijk voor de wijk: pleidooi voor een bewonersgedreven wijkenergietransitie. *Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners*. Geraadpleegd op 4 april 2019, via <https://www.lsabewoners.nl/wp-content/uploads/2018/06/Essay-Wijk-voor-de-wijk-bewonersgedreven-energietransitie.pdf>
- Steenbekkers, A., & Vermeij, L. (2013). De dorpenmonitor. Sociaal Cultureel Planbureau.
- Thissen, J. F. C. M. (2011a). Leefbare dorpen: van raamwerk tot ontwikkelingsmode. Universiteit Amsterdam.
- Thissen, J. F. C. M. (2011b). Ouderen op het platteland. *AGORA Magazine*, 27(4), 22-24.
- Tonkens, E. (2014). Herover de participatiesamenleving. *Socialisme en democratie*, 71(1), 85-94.
- STAR (2019). Actuele STAR-verkeersongevallenkaart. Geraadpleegd op 27 juni 2019, via <https://www.star-verkeersongevallen.nl/Map#1-8-0-0/17/52.01717/4.82779>
- Uyterlinde, M., Van Arum, S., & Sprinkhuizen, A. (2009). Dorpen onder druk: een verkenning naar de maatschappelijke rol van plattelandscorporaties. *Movisie*.

- Van der Linden, B. (2011, 5 mei). 't Ultieme geluk van Johan Derksen: fietsen met postbode. *AD Sport*. Geraadpleegd op 26 juni 2019, via <https://www.ad.nl/sport/t-ultieme-geluk-van-johan-derksen-fietsen-met-postbode~aecdd26a/>
- Van Dorst, M. (2005). Een duurzaam leefbare woonomgeving. Eburon Uitgeverij BV.
- Van Essen, B., van Enckenvoort, G. (2018, 10 januari). Democratie door de bril van de bewoners. *Democratic challenge*. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.vkkl.nl/publicaties>
- Van Galen, E. (2017, 6 november). Het hele dorp vecht voor de kleine basisschool. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd op 22 februari 2019, via: <https://www.ad.nl/binnenland/het-hele-dorp-vecht-voor-de-kleine-dorpsschool~a07b2bdf/>
- Van Houtum, H. J. (2015). Groeien aan de grens. *Radboud Universiteit Nijmegen*.
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & de Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 5-18.
- Van Ostaaijen, J. (2012). Ondertussen in de lokale politiek. *Beeld en Maatschappij*, 39, 2.
- Van Someren, C. (1999). De afwachtenden: de geschiedenis van Goejanverwellesluis tot Hekendorp. Uitgever: Steeksplinter.
- Van Zuylen, J., & Steur, B. (2019). Een teken van vitaliteit. De zoekende lokale democratie in een veranderende wereld. *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, 112 (1). Movisie
- Veenhoven, R. (2000). The four qualities of life. *Journal of happiness studies*, 1(1), 1-39.
- Vergunst, P. (2003). *Liveability and ecological land use*. (Proefschrift).
- Vermeij, L. (2015). Dichtbij huis: lokale binding en inzet van dorpsbewoners. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Vermeij, L. (2016). Kleine gebaren: het belang van dorpsgenoten voor ouderen op het platteland. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Vermeij, L., & Gieling, J. (2016). De dorpse doe-democratie. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Verweij, A. (2014). Leefbaarheid, op het snijvlak tussen sociaal en fysiek. *Ministerie voor wonen, wijken en integratie*.
- Verwest, F., Sorel, N., Buitelaar, E., & Egmond, M. F. (2008). Regionale krimp en woningbouw: Omgaan met een transformatieopgave. *Rotterdam: NAI Uitgevers*.
- VKKL (2019). VKKL, omdat dorpen en wijken veranderen. *Vereniging voor Kleine Kernen Limburg*. Geraadpleegd op 18 juni 2019, via <https://www.vkkl.nl/>

Wallace, C., Vincent, K., Luguzan, C., Townsend, L., & Beel, D. (2017). Information technology and social cohesion: a tale of two villages. *Journal of Rural Studies*, 54, 426-434.

Wensbus America (2017, 23 mei). Wensbus America. Geraadpleegd op 8 april 2019, via <https://www.youtube.com/watch?v=0Vtr4TxRkLs>

Wilschut, A. (2000). *Goejanverwellesluis. De strijd tussen patriotten en prinsgezinden, 1780-1787*. Verloren verleden b.v.

Bijlage 1: Volwassenen enquêtes

(Het is niet gelukt om de pdf over te nemen in Word, daarom is de tekst overgenomen vanaf de enquêtes)

Beste dorpsgenoten, Sinds enige tijd bestaat het Dorpsplatform Hekendorp. Daar overleggen inwoners van Hekendorp met de gemeente Oudewater. Zo krijgen we als dorp meer inspraak over zaken als verkeer, wonen en maatschappelijke voorzieningen. Zo kunnen we meepraten over de toekomst van Hekendorp! Daarom krijgt u deze enquête. We willen graag úw mening over de toekomst van ons dorp horen. Dan kunnen we er samen aan werken om leven en wonen in Hekendorp nog beter te maken. De enquête is anoniem. Om een goed beeld te krijgen, worden onder aan deze pagina enkele persoonlijke vragen gesteld, maar die zijn van algemene aard. Alle inwoners krijgen de vragenlijst thuisbezorgd. In de eerste week van april wordt die weer opgehaald. In die week zal er in café Goejanverwelle ook een ‘brievenbus’ staan om uw formulier in te leveren. Als u meer betrokken wilt worden bij een bepaald onderwerp, kunt u op de laatste pagina uw contactgegevens invullen. Omdat we bijzonder geïnteresseerd zijn in onze jonge dorpsgenoten, krijgen zij een aangepaste lijst per post via de gemeente. We rekenen erop dat u even de tijd wilt nemen deze enquête in te vullen. Zodra alle gegevens zijn verwerkt, gaan we met elkaar de resultaten bespreken. Daarvoor zullen we een avond organiseren in De Boezem. Succes met het invullen van deze enquête! Dorpsplatform Hekendorp, Marloes Baars, Hans van Dam, Richard Grootbot, Jacques van der Horst, Patty Peek, Bernadette Schomaker, Tim Stiggelbout* voor vragen / informatie: 06 51460862 (jacques v.d. horst) jac.van.der.horst@platformhekendorp.nl

* Tim is stagiaire van de Universiteit Utrecht; hij helpt ons bij de verwerking van de enquête en het schrijven van de dorpsvisie; hij gebruikt de data ook voor zijn scriptie.

<i>Algemene vragen</i>	
Leeftijd	
Geslacht	M/V
Woonsituatie	Koop/huur

Verkeer, vervoer en bereikbaarheid	Erg ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Erg tevreden
De gereden snelheid (auto's, brommers)					
Het aantal parkeerplaatsen					
Het aantal passeervlakken					
Drukke door wielrenners					
Hoeveelheid vrachtverkeer					
Bereikbaarheid met openbaar vervoer omliggende plaatsen					
Veiligheid van wandelaars en fietsers langs de weg (Goejanverwelle, Opweg, Hekendorpse Buurt)					
Oversteekplaatsen voor fietsers en wandelaars					
Onderhoud wegen en paden in en om Hekendorp					
Onderhoud spoorviaduct (Hogebrug)					
Vervanging voetgangers/fietsersbrug					

Over verkeer, vervoer en bereikbaarheid wil ik nog het volgende opmerken

Maatschappelijke voorzieningen (aankruisen wat van toepassing is)

Maatschappelijke voorzieningen	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Heel belangrijk
De basisschool					
De kinderopvang					
De Boezem					
Café/uitspanning Goejanverwelle					
Kerken (hervormde kerk; RK-kerk)					
Bereikbaarheid zorg:					
-Huisarts					
-Ziekenhuis					
-Apotheek					
-Tandarts					
-Wijkzorg					
Bibliotheek					
Bereikbaarheid vervolgonderwijs					

Over maatschappelijke voorzieningen wil ik nog het volgende opmerken

Wonen	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Ik denk erover te verhuizen binnen Hekendorp					
Ik denk erover te verhuizen naar buiten Hekendorp					
Het aantal woningen moet worden uitgebreid					
Er moeten meer starterswoningen komen (betaalbare koopwoningen)					
Er moet woonruimte komen voor (hulpbehoevende) senioren					
Er moeten meer woningen voor gezinnen met kinderen komen					
Er moeten (dorps)voorzieningen komen voor groene energie					

Over wonen wil nog het volgende opmerken

Recreatie	Erg ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Erg tevreden
Speelvoorzieningen voor jonge kinderen (aantal, soort)					
Georganiseerde activiteiten voor jeugdigen (aantal, soort)					
Wandelpaden (aantal, kwaliteit)					
Fietspaden (aantal, kwaliteit)					
Water-recreatiemogelijkheden (zwemmen of varen in de Wiericke en Hollandse IJssel)					
Bereikbaarheid sportaccommodaties in de omliggende plaatsen					
Verenigingen en clubs in Hekendorp					
-Oranjevereniging					
-toneelvereniging					
-speeltuinvereniging					
-ijsclub					
-sinterklaasvereniging					
-belangenvereniging boezemkade (tuinvereniging)					
-jeugdvereniging Gabriel					

Over recreatie wil ik het volgende opmerkingen

Leefbaarheid en veiligheid	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Ik vind Hekendorp een veilige plek om te wonen					
Ik ben blij dat er een WhatsApp is voor de buurtveiligheid					
Ik voel me veilig op straat					
Ik voel me in huis veilig					
Hekendorp is voor mijn kinderen een veilige plek om op te groeien					

De luchtkwaliteit in Hekendorp is goed					
De waterkwaliteit (waterwegen, sloten) in Hekendorp is goed					
Ik heb last van zwerfvuil langs de weg					
Ik ervaar overlast van (huis)dieren (honden, paarden, poezen) op de openbare weg					
Er zijn voldoende groenvoorzieningen (bomen, plantenbakken,...)					
Er is voldoende openbaar straatmeubilair (lantaarnpalen, bankjes, hekken)					

Over leefbaarheid en veiligheid wil ik nog het volgende opmerken

Economie	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Er zijn voldoende ondernemingen in Hekendorp					
Het is goed mogelijk om een eigen bedrijf te starten in of vanuit Hekendorp					
Er is voldoende werkgelegenheid in Hekendorp en directe omgeving					

Over economie wil ik nog het volgende opmerken

Dankjewel voor het invullen van de enquête!!

Als U geïnteresseerd bent om meer actief betrokken te worden bij bepaalde onderwerpen, geef dat dan hieronder aan a.u.b. Wij zullen dan contact met u opnemen. Dorpsplatform Hekendorp (06 51460862)

Ik wil actief meedoen en meepraten met (aankruisen wat van toepassing is):

Verkeer, vervoer en bereikbaarheid	
Maatschappelijke voorzieningen	
Wonen	
Recreatie	
Leefbaarheid en veiligheid	

Julie kunnen me daarvoor bereiken via:

Naam	
Email	
Telefoon	

Bijlage 2: Jongeren enquêtes

Beste jongeren uit Hekendorp,

Sinds enige tijd bestaat het Dorpsplatform Hekendorp. Hier overleggen inwoners van Hekendorp met de gemeente Oudewater. Zo krijgen we als dorp meer inspraak over zaken als verkeer, wonen en maatschappelijke voorzieningen. Zo kunnen we meepraten over de toekomst van Hekendorp!

Het dorpsplatform heeft een vragenlijst rondgestuurd naar alle woningen in Hekendorp. Daarnaast hebben we een aparte vragenlijst voor alle jongeren tussen 16 en 23 jaar, omdat we ook graag willen weten hoe jullie de toekomst van Hekendorp zien.

En daarom krijg jij ook een vragenlijst. Dan kunnen we er samen aan werken om leven en wonen in Hekendorp nog beter te maken.

De enquête is anoniem. Om een goed beeld te krijgen, worden onder aan deze pagina enkele persoonlijke vragen gesteld, maar die zijn van algemene aard.

Je kunt de ingevulde vragenlijsten in de retourenvelop naar de gemeente sturen. Maar als je graag mee wilt praten en denken over bepaalde onderwerpen dan kun je je gegevens achterlaten. We nemen dan contact met je op.

We rekenen erop dat je even de tijd wilt nemen deze enquête in te vullen. Zodra alle gegevens zijn verwerkt organiseren we een avond in de Boezem om alles resultaten te bespreken. We zouden het leuk vinden als je dan ook komt om mee te praten.

Succes met het invullen van deze enquête!

Dorpsplatform Hekendorp,
Marloes Baars, Hans van Dam, Richard Grootbod, Jacques van der Horst, Patty Peek,
Bernadette Schomaker, Tim Stiggelbout *

Voor vragen / informatie: 06 51460862 (Jacques v.d. horst)
Jac.van.der.horst@platformhekendorp.nl

Algemene vragen	
Leeftijd	
Geslacht	M/V
Woonsituatie	Huur/koop/inwonend

*Tim Stiggelbout is stagiaire van de Universiteit Utrecht; hij helpt ons bij de verwerking van de enquête en het schrijven van de dorpsvisie; hij gebruikt ook de data voor zijn scriptie

Verkeer, vervoer en bereikbaarheid	Erg ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Erg tevreden
De gereden snelheid (auto's, brommers)					
Hoeveelheid vrachtverkeer					
Bereikbaarheid met openbaar vervoer omliggende plaatsen					
Veiligheid van wandelaars en fietsers langs de weg (Goejanverwelle, Opweg, Hekendorpse Buurt)					
Oversteekplaatsen voor fietsers en wandelaars					
Vervanging voetgangers/fietsersbrug					

Over verkeer, vervoer en bereikbaarheid wil ik nog het volgende opmerken

Maatschappelijke voorzieningen (aankruisen wat van toepassing is)

Maatschappelijke voorzieningen	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Heel belangrijk
De Boezem					
Café/uitspanning Goejanverwelle					
Kerken (hervormde kerk; RK-kerk)					
Bereikbaarheid zorg:					
-Huisarts					
-Ziekenhuis					
-Apotheek					
-Tandarts					
-Wijkzorg					
Bibliotheek					
Bereikbaarheid vervolgonderwijs					

Over maatschappelijke voorzieningen wil ik nog het volgende opmerken

Wonen	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Ik wil tijdens mijn studie in Hekendorp blijven wonen					
Ik wil na mijn studie in Hekendorp blijven wonen					
Er moeten meer starterswoningen komen (betaalbare koopwoningen)					
Er moeten meer betaalbare huurwoningen komen					

Er moeten (dorps)voorzieningen komen voor groene energie					

Over wonen wil nog het volgende opmerken

Recreatie	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Ik wil dat er meer activiteiten voor jongeren worden georganiseerd					
Ik wil dat er meer plekken komen waar jongeren samen kunnen chillen en relaxen					
Ik wil dat er meer geld van de gemeente komt zodat jongeren zelf activiteiten kunnen organiseren					
Ik vind dat er meer (sport)voorzieningen moeten komen voor jongeren					
Bereikbaarheid sportaccommodaties in de omliggende plaatsen					
Ik ken de volgende verenigingen en ik weet wat ze doen:					
-Oranjevereniging					
-toneelvereniging					
-speeltuinvereniging					
-ijsclub					
-sinterklaasvereniging					
-belangenvereniging boezemkade (tuinvereniging)					
-jeugdvereniging Gabriel					

Over recreatie wil ik het volgende opmerkingen

Leefbaarheid en veiligheid	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Ik vind Hekendorp een veilige plek om te wonen					
Ik ben blij dat er een WhatsApp is voor de buurtveiligheid					
Ik voel me veilig op straat					
Ik voel me in huis veilig					
Ik voel me veilig als ik 's avonds thuiskom					
Ik vind het vervelend om 's avonds laat van de bushalte naar huis te fietsen of lopen					
Ik vind dat de jongeren verstandig omgaan met alcohol					
Ik vind dat de jongeren verstandig omgaan met drugs					

Over leefbaarheid en veiligheid wil ik nog het volgende opmerken

Economie	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
Er zijn voldoende ondernemingen in Hekendorp					
Het is goed mogelijk om een eigen bedrijf te starten in of vanuit Hekendorp					
Er is voldoende werkgelegenheid in Hekendorp en directe omgeving					

Over economie wil ik nog het volgende opmerken

Dankjewel voor het invullen van de enquête!!

We zouden het heel leuk vinden om je meer te betrekken bij wat er in Hekendorp gebeurt. Als je mee wilt denken en doen laat dan je gegevens achter zodat we contact met je kunnen opnemen.

Dorpsplatform Hekendorp (06 51460862)

Ik wil actief meepraten en meedoen met:

Aankruisen wat van toepassing is

<i>Verkeer, vervoer en bereikbaarheid</i>	
<i>Maatschappelijke voorzieningen</i>	
<i>Wonen</i>	
<i>Recreatie</i>	
<i>Leefbaarheid en veiligheid</i>	

Jullie kunnen me daarvoor bereiken via:

<i>Naam</i>	
<i>E-mail</i>	
<i>Telefoon</i>	

Bijlage 3: syntax volwassen enquêtes

Per thema zijn voor dit onderzoeken de frequentietabellen opgevraagd met daarbij ook de gemiddelde score. Ook de minimum en de maximum scores zijn meegenomen om te kunnen controleren voor outliers. Omdat de enquêtes ingevoerd zijn, is er een mogelijkheid dat er een fout is gemaakt (dat er bijvoorbeeld bij een score van 5 55 staat). Deze fouten worden er op deze manier zoveel mogelijk uitgefilterd.

```
DATASET ACTIVATE DataSet1.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=Leeftijd LeeftijdsCat Geslacht Woonsituatie
```

```
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=GeredenSnelheid Parkeerplaatsen Passeervlakken
```

```
Wielrenners Vrachtverkeer OpenbaarVervoer Verkeersveiligheid Oversteekplaatsen
```

```
OnderhoudWegen Spoorviaduct Brug
```

```
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=Basisschool Kinderopvang DeBoezem CafeUitspanning
```

```
Kerken Huisarts Ziekenhuis
```

```
  Apotheek Tandarts Wijkzorg Bibliotheek Vervolgonderwijs
```

```
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=VerhuizenIn VerhuizenUit UitbreidingWoningen
```

```
Starterswoningen
```

```
  WoonruimteSenioren WoonruimteGezinnen GroeneEnergie
```

```
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=Speelvoorzieningen ActiviteitenJeugd Wandelpaden
```

```
Fietspaden Waterrecreatie
```

```
  BereikbaarheidSport Oranjevereniging Toneelvereniging Speeltuinvereniging IJclub
```

```

Sinterklaasvereniging Tuinvereniging JeugdverenigingGabriel
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.
FREQUENCIES VARIABLES=HekendorpVeilig BuurtWhatsapp VeiligOpStraat
VeiligInHuis VeiligOpgroeien
Luchtkwaliteit Waterkwaliteit Zwerfvuil LastVanDieren Groenvoorzieningen
Straatmeubilair
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=Ondernemingen EigenBedrijf Werkgelegenheid
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

```

Bijlage 4: Syntax jongerenenquête

Per thema zijn voor dit onderzoeken de frequentietabellen opgevraagd met daarbij ook de gemiddelde score. Ook de minimum en de maximum scores zijn meegenomen om te kunnen controleren voor outliers. Omdat de enquêtes ingevoerd zijn, is er een mogelijkheid dat er een fout is gemaakt (dat er bijvoorbeeld bij een score van 5 55 staat). Deze fouten worden er op deze manier zoveel mogelijk uitgefilterd.

```

DATASET ACTIVATE DataSet1.
FREQUENCIES VARIABLES=Leeftijd Geslacht Woonsituatie
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=Snelheid Vrachtverkeer Bereikbaarheid_OV
Veiligheid_Verkeer Oversteekplaatsen
Vervanging_brug
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

```

FREQUENCIES VARIABLES=DeBoezem CafeDeUitspanning Kerken Huisarts Ziekenhuis
Apotheek Tandarts
Wijkzorg Bibliotheek Vervolgonderwijs
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=TijdensStudie NaStudie Starterswoningen Huurwoningen
GroeneEnergie
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=Activiteiten Chillen Geld_van_Gemeente
Sportvoorzieningen
Sport_bereikbaarheid Oranjevereniging Toneelvereniging Speeltuinvereniging IJclub
Sinterklaasvereniging Tuinvereniging Jeugdvereniging_Gabriel
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=Veiligheid Buurtwhatsapp Veilig_op_straat Veilig_In_huis
Veilig_thuiskomen
In_het_donker Alcohol Drugs
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

FREQUENCIES VARIABLES=Ondernemers Eigen_bedrijf Werkgelegenheid
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN
/ORDER=ANALYSIS.

Bijlage 5: Informed consent

Toestemming deelname onderzoek Universiteit Utrecht, afdeling Sociologie

Dit onderzoek gaat over de leefbaarheid in kleine kernen, met als casus Hekendorp. Dit onderzoek is ook bedoeld om te gebruiken bij een dorpsvisie voor de kleine kern Hekendorp.

Dit onderzoek is onderdeel van mijn masterscriptie voor de opleiding Sociologie van de Universiteit Utrecht en wordt uitgevoerd in samenwerking met het dorpsplatform Hekendorp, waar ik stage loop. Het interview zal worden opgenomen om de validiteit van het onderzoek te kunnen waarborgen. Hierdoor kan alles wat er gezegd wordt precies worden overgenomen en wordt de kans op misinterpretaties verkleind. Ook zal alles volledig anoniem worden verwerkt. Niemand zal ooit te weten komen wie wat gezegd heeft in dit onderzoek. Er zal dus vertrouwelijk met de gegevens worden omgegaan.

Ik waardeer uw bijdrage aan het onderzoek zeer en beloof zorgvuldig om te gaan met uw tijd en informatie. Ik wil u daarom vragen te bevestigen dat u kennis heeft genomen van de onderstaande informatie en instemt met deelname aan het interview.

- ✓ Mijn deelname aan dit interview is vrijwillig.
- ✓ De interviewer heeft mij duidelijk uitgelegd wat het doel is van dit onderzoek.
- ✓ De interviewer heeft mij duidelijk uitgelegd wat er in dit interview gaat gebeuren en hoe hij/zij de uitkomsten daarvan gaat gebruiken.
- ✓ Ik geef WEL / GEEN [doorhalen wat niet van toepassing] toestemming om dit interview op te nemen.
- ✓ Ik weet dat het verslag en de opname van dit interview vertrouwelijk zullen worden behandeld en dat niemand, behalve de interviewer, die in verband kunnen brengen met mijn naam. (Dit formulier wordt daarom ook los van het verslag bewaard.)

Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek, dan kunt u contact opnemen met Tim Stiggelbout, 06-14780941

Handtekening:

Bijlage 6: Guidelines interviews met bewoners

Ik ben Tim Stiggelbout. Ik ben 22 jaar en ik doe een master sociologie aan de Universiteit van Utrecht. Ik loop stage bij het dorpsplatform Hekendorp. Ik doe onderzoek voor mijn scriptie naar de leefbaarheid van kleine kernen in het algemeen en specifiek in Hekendorp. Hierbij doe ik onderzoek naar hoe de leefbaarheid volgens de statistieken zou zijn, naar hoe de leefbaarheid ervaren wordt en naar wat er verbeterd zou kunnen en moeten worden.

Voor dit onderzoek doe ik interviews met 15 inwoners van Hekendorp. Ik wil weten hoe de bewoners de leefbaarheid ervaren, wat zij belangrijk vinden en wat zij graag verbeterd willen zien worden. Deze interviews zijn volledig vertrouwelijk. De namen en herkenbare gegevens zullen worden geanonimiseerd, zodat niemand kan achterhalen wie ik geïnterviewd heb. Wel zal dit interview opgenomen worden, zodat ik alles volledig kan uittypen en precies kan verklaren wat er gezegd is. Dit is om te voorkomen dat ik dingen later verkeerd interpreteer of opschrijf. Gaat u hier mee akkoord?

Als eerste zal ik vragen gaan stellen over uw persoonlijke situatie. Daarna zal ik vragen stellen over de ruimtelijke kwaliteit van het dorp. Daarna over de sociale kwaliteit en als laatste vragen over de economische kwaliteit.

Persoonlijk

- Hoe lang woont u al in het dorp?
- Hoe bent u in het dorp terechtgekomen?
- Wat is uw leeftijd?
- Wat voor type huishouden heeft u?

Dit onderzoek gaat over de leefbaarheid. Hierbij gaat het als eerste om de ruimtelijke kwaliteit, de voorzieningen en bereikbaarheid van het dorp.

Ruimtelijke kwaliteit

- Wat vindt u van de voorzieningen van Hekendorp, zoals de Boezem, de kerk, de kinderopvang, de school en het café? Welke voorzieningen zijn belangrijk voor u en gebruikt u? Wat zou u doen als deze voorzieningen uit het dorp verdwijnen?
- En wat vindt u van de andere voorzieningen?
- Welke voorzieningen zou u nog graag zien in Hekendorp die er nu nog niet zijn?

-Welke plekken buiten Hekendorp zijn voor u nog belangrijk en hoe ervaart u de bereikbaarheid van deze plekken? (middelbare school, zorg, sportclubs etc.). Zou de bereikbaarheid vanuit Hekendorp en van Hekendorp verbeterd kunnen worden?

-Bent u tevreden met uw woning? Heeft u plannen om te verhuizen of kent u mensen die van plan zijn om te verhuizen naar/in Hekendorp? Is er voor iedereen hier voldoende plek? Hoe ervaart u de mogelijkheden om te verhuizen naar/binnen Hekendorp? Zou er meer gebouwd moeten worden? En zo ja, waar dan?

-Hoe ervaart u het wonen in Hekendorp en hoe ervaart u de omgeving? (op gebied van groen, rust, ruimte). Hoe bevalt het wonen in Hekendorp? Is dit veranderd door de tijd?

-Hoe ervaart u de ruimtelijke kwaliteit in het algemeen

Bij de sociale kwaliteit gaat het om sociale contacten, om de binding die men heeft met het dorp en om de invloed die je zelf kan hebben op het dorp. Bij deze invloed gaat het ook om bijvoorbeeld bewonersinitiatieven en om de rol van de gemeente.

Sociale kwaliteit

-Heeft u veel contact met andere bewoners? Hoe kent u deze mensen? Wat doen jullie samen? Hoe ervaart u deze contacten? Is dit veranderd in de loop van jaren? Zou u dit veranderd willen zien? Wat kan er gebeuren om dit te verbeteren?

-Bent u actief bij verenigingen in het dorp? Doet u mee aan activiteiten van de verenigingen? (per vereniging noemen) Hoe ervaart u de verenigingen? Is dit in de loop van jaren veranderd? Zijn er activiteiten die u mist? Zijn er activiteiten die u in andere plaatsen bezoekt, die u hier wil hebben? Hoe zou u willen dat dit verandert? Wat zijn hierbij verbeteringen?

-Bent u betrokken bij een kerk? Hoe kijkt u naar de religieuze betrokkenheid in Hekendorp? Wat vindt u van de Hekendorpse kerk?

-Heeft u een grote binding met het dorp? Met wie heeft u het meeste contact en met welke mensen het minste contact? Zou u meer contact met hen willen hebben? Hoe ervaart u de binding die de bewoners onderling hebben in het dorp? Is deze binding in de loop van tijd veranderd? Zou u willen dat deze binding verandert? Zo ja, wat zou er aan gedaan kunnen worden?

-Is er veel mogelijk om invloed uit te oefenen op uw leefomgeving? Worden er initiatieven georganiseerd om de leefomgeving te verbeteren? Vindt u het nodig om meer invloed op uw leefomgeving te kunnen krijgen? Hoe zou u nog invloed willen hebben? Wat zou er voor moeten gebeuren? Wat voor initiatieven zouden er georganiseerd moeten worden?

-Wat vindt u van het dorpsplatform? Wat zou volgens u de rol moeten zijn van het dorpsplatform?

-Alles bij elkaar. Wat vindt u van de sociale kwaliteit in het algemeen?

Economische kwaliteit

-Wat voor soort werk doet u? Hoe ziet u de kansen om werk te vinden in de buurt van Hekendorp? En hoe ziet u de kansen voor anderen in het dorp? En hoe ziet u de kansen voor jongeren? Hoe heeft deze werkgelegenheid zich in de loop van jaren ontwikkeld?

Toekomst

-Als u de baas van Hekendorp was en alles kon doen: waar zou u dan op inzetten? Wat zou er verbeterd moeten worden?

Bijlage 7: Codeboom Nvivo

Hekendorp

Overig

Persoonlijk

Ruimtelijke kwaliteit

Bereikbaarheid en beschikbaarheid voorzieningen

Bereikbaarheid voorzieningen

Beschikbaarheid voorzieningen

Gewenste voorzieningen

Verkeerssituatie

Woningvoorraad

Mogelijkheden om te wonen

Uitbreiding woningen

Kwaliteit woonomgeving

Sociale kwaliteit

Sociaal kapitaal en sociale cohesie

Binding met het dorp

Binding onderling

Integratie

Contact met anderen

Deelname aan verenigingen

Verenigingsleven

Uitbreiding activiteiten

Religieuze betrokkenheid

Invloed op de leefomgeving

Rol gemeente

Rol dorpsplatform

Bewonersinitiatieven

Economische kwaliteit

Kansen op de arbeidsmarkt

Werk van de respondent

Toekomst